

Գրողին Խորհուրդն
ԱՏԼԱՍ

ՔԱԼԵՐԿԻՆ.
ԱՐԴԻՆՄԱՆ ԳՐՈՒՄԻ
ԿՈՇԻՏՐԿՆԱ.

7886

912

7-63

1914

183
ՄԱՅՐԵՆԻՔ ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ

ՄԱՂԱԶԱՃԵԱՆ ԵՂԲԱՐՔ

և. Պոլիս, Պապր-Սլի շուստի Թիւ 25

Թ.Է.Թ.Յ. 149

Երկար ասեճէ ի վեր հաստատած կազմատունս, արհեստին բոլոր նըրարիւններովը, կը կատարէ կազմի վերաբերեալ ամէն տեսակ աշխատութիւնք, ամենայն նշանաբանութեամբ, ինչպէս գիրք, քարտ, սուլճէն, արպօմ եւ նուէրի համար լիւսնա եւ սուրբ մարտէն ու ոսկեգօծ գեղեցիկ կազմեր :

Կազմատանս մէջ կը գտնուին ամէն լեզուի յասկացեալ պղինձէ գիրեր, մասնաւորապէս հայերէն ու քրանտերէն եւ շեղ զարդանկարներ ու զարդագրեր :

Կազմատանս մէջ կը վաճառուին, չափաւոր գնեալով կազմի վերաբերեալ ամէն պիտոյք :

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

Հ Ա Յ Ր Ե Ն Ի Ք Կ Ա Ջ Մ Ա Տ Ա Ն

Ա.

ԸՆԴԱՂԶԱԿ ՔԱՐՏԵՍ ՕՍՄ. ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

Աստիճան 1 : 1,250,000

Բովանդակութիւն. — Փոքր Ասիա. — Հայաստան. — Ասորիք. — Միջագետք. — Արարիա. — Ասիական Թուրքիոյ սահմանակից երկիրները՝ Կապադոքիա. — Ռուսա-Հայաստան. — Պարսիա-Հայաստան. — Հիւսիսային Եգիպտոս ու Եւրոպական Թուրքիոյ արդի քարտեր :

183
Թր Յաւիւում. — Հայաստանի մասնաւոր քարտեր պատրաստուած ըստ սեպանէ արձանագրութեանց : Քարտին կցուած է գրեյկ մք, որ կը պարունակէ համառօտ բայց անբողջական կարտեր ծաօթուրքիւնք վիճակագրական, վարչական բաժանմանց, երկաթուղեաց, բացարձակ ու համեմատական բնակչաց ու ազգաբնակչութեանց Ասիական Թուրքիոյ :

Տարածութիւնն է 1.22×0.88

Տպագրուած 7 գոյներով

Պ.Ե.Ն. — Թղթեյ ու կողով, 10 դրուց

Լարսպոս ու կողով, 15 »

Գպրոցի ու սպօնի համար մասնաւորապէս պատրաստուած յարսպոս, վերնիկաւոր ու օրջանակի վրայ անցուած, 25 դրուց :

Բ.

ՆՈՐԱԳՈՅՆ

ԸՆԴԱՂԶԱԿ ՔԱՐՏԵՍ ՊԱՔԱՆԵԱՆ

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

Աստիճան 1 : 864,000

Բովանդակութիւն. — Եւրոպական Թուրքիա. — Պոլիսիա. — Յունաստան. — Սերպիա. — Ալբանիա եւ Քարսաղ :

Վերջին պատրաստուած յարտ եկած Կաղանկան փոփոխութեանց պատճառաւ անհրաժեշտ պէճ մք դարձած էր զիսկայ թէ ինչ են այժմ Պալանեան պետութեան Կաղանկան բաժանումները : Անո այս պակասը լրացնելու համար կուզանք հրատարակել, հայերէն լեզուաւ, Պալանեան ընդարձակ քարտ մք, նոյն ու նորագոյն բովանդակութեամբ եւ դիւրամտաչելի գնով :

Քարտին տարածութիւնն է 1.20×0.75

Տպագրուած 7 գոյներով

Պ.Ե.Ն. — Թղթեյ 6 դրուց, Լարսպոս 10 դրուց.

Գպրոցի եւ սպօնի համար օրջանակով, 20 դրուց.

Melik P.
élève de la
Collège
Paris

ԳՐԱԿԱՆ ՆՈՐԱԳՈՅՆ ԱՏԼԱՍ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ,
ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ԵՒ
ԼՌԵՏՏՐԱԿԱՆ.

912
Պ-63

ԱՇԽԱՏԱՐԵՑ
Ա. ԳՐԳԵՌՅԱՆ

Գումար 24 ֆառէս, 9 Վինկագրական
և 3 զանազան դրօսակներու պակեթներով

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՐԵՆԻՔ ԿԱԶՄԱՏԱՆ ՈՒ ԵՓՐԱՏ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

34953-48

18182-5

2004

استيان كوركيان
باب عالی خادمی
ԵՓՐԱՏ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ
Ս. Ս. ԿՈՐԿՅԱՆ
LIBRARIÉ S. S. KURKJIAN
S. Porta, 74

ՏԳԱՐԱՆ ՍԱՆՃԱԳ

1914

Համառոտ սիեզերագրական ծանօթություն
Արեգակնային դուրբին 1

ԳԼՈՒԽ Ա.

Ռեակտան աշխարհագրություն 2

(Երկրագունքի մակերեսային — երկրագունքի հեղուկ մասը — ամենէն բարձր լեռները — մակեր. ու բարձրություն լինելու, գետերու եւ անոց աւազաններուն սարածությունը — մեծ կղզիներուն սարածությունը — ծովէն ցած տեղերը)

ԳԼՈՒԽ Բ.

Տէրութեան ընդարձակությունը եւ բնակչաց թիւը 8

Մարդկային ցեղերը 13

Կրօնները ու իրենց հետեւողները 19

Լեզուները ու իրենց բաժանումը 20

ԳԼՈՒԽ Գ.

Համ. քաղ. աշխարհագրութ. աշխարհի հի՞ր մասանց

Մեծն Բրիտանիա ու գաղթականությունը 26

Շուէս-Նորվեգիա 29

Տանիմարիա — Պելիփա ու գաղթականությունը 30

Հոլանդա ու գաղթականությունը 31

Լիւսեմպուրկ 32

Ռուսիա (Երոպական ու ասիական) 32

Ֆրանսա ու գաղթականությունը 33

Չուիցերիա 34

Գերմանիա ու գաղթականությունը 35

Աւստրո-Հունգարիա 36

Սպանիա ու գաղթականությունը 37

Փորթուգալ — Իսպիա ու գաղթականությունը 38

Մոնախո — Սան — Մարինո 39

Ալպանիա — Ռումանիա 40

Սերպիա — Պուլկարիա 41

Յունաստան — Գարաալ 42

ԳԼՈՒԽ Դ.

Վարչական ու վիճակագրական տեղեկություն

Օսմանեան պետութեան 43

Նահանգներ Գաւառներ ու Գաւառակներ 45

Ուրոյն գաւառներ (միւսասիի սանձաք) 58

Լիբանան 62

Տպարան ՍՍՍՀԱԳՃԵՍՆ. — Պատր Ալի ձաճտի, 38. Կ. Պոլիս

Ասիա	62
Պարսկաստան—Աճղանիսան	63
Զինաստան—Ճաբոն	64
Սիամ	65
Արաբիա	65
Նեբալ	65
Պուրան	66
Ափրիկե	66
Եգիպտոս	67
Եթովպիա	68
Լիպերիա	68
Ամերիկա	68
Գանասա	69
Մեքսիկա	69
Կուաբէմալա	70
Սալվաթոր	70
Նիքարակուա	70
Հոնսուրաս	71
Քոսթարիկա	71
Հայիթի	71
Գուալա	72
Բանամա	72
Հարաւային Ամերիկա	72
Գոլոմայիա	73
Վենեցուէլա	73
Բերու	73
Պրագիլ	74
Էնուաթոր	74
Պսիլիիա	74
Զիլի	75
Արժանդին	75
Բարակուա	75
Ուրուկուա	76
Ովկիանիա	76
Տէրութեանց Երկաթուղիք ու հեռագրագիծք	77
Աւիստրիա Երկաթուղիք ու հեռագրագիծք	77
Թուրքիոյ Երկաթուղիք	78
Վինակազիր ընդհ. Հայոց ու Եկեղեցեաց	80

Յ Ա Ն Կ

ԳՈՒՆԱԴՈՐ ՔԱՐՏԷՍՆԵՐ ՈՒ ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

1	Պատկեր	Մոլորակաց, արեւուն հետ ունեցած բաղդասական մեծութեան:
2	Պատկեր	Լեռներու բարձրութեան եւ ծովերու խորութեան
3-4	Քարտէս	համասարած.
5	Քարտէս	Եւրոպայի.
6	Քարտէս	Ասիայի
7	Քարտէս	Ափրիկէի.
8	Քարտէս	Հիւս. Ամերիկայի
9	Քարտէս	Հար. Ամերիկայի.
10	Քարտէս	Աւստրալիոյ ու Ովկիանիոյ.
11	Քարտէս	Եւրոպական Թուրքիոյ.
12-13	Քարտէս	Ասիական Թուրքիոյ.
14-15	Քարտէս	Սուրիոյ ու Միջագետաց
16	Քարտէս	Արաբիոյ
17	Պատկեր	Օսմանեան անբողջ դրօշակներու
18	Պատկեր	Եւրոպ. բնակչութեան ըստ գեղ. բաժանմանց
19	Պատկեր	Երկրիս բոլոր ծողովրդոց լեզուներուն
20	Պատկեր	Վինակազիր վարժարանաց ու աւակերտաց Եւրոպական երկիրներու
21	Քարտէս	Եւրպ. Թուրքիոյ — Ռուսմանիոյ — Պուլկարիոյ Սերպիոյ — Յունաստանի — Ալպանիոյ — Գալլիայի
22	Քարտէս	Ռուսիոյ
23	Քարտէս	Ֆրանսայի
24	Քարտէս	Մեծն Բրիտանիոյ — Հոլանտայի — Պելիխիայի
25	Քարտէս	Գերմանիոյ
26	Քարտէս	Աւստրո-Հունգարիոյ
27	Քարտէս	Իտալիոյ
28	Քարտէս	Սպանիոյ ու Փորթուգալի
29	Քարտէս	Չուիցերիոյ
30	Քարտէս	Շուէտ-Նորվեգիոյ — Տանիմարիայի
31	Պատկեր	Բոլոր տէրութեանց դրօշակներու
32	Պատկեր	» » »
33	Պատկեր	Տէրութեանց սարեկան ծախուց
34	Պատկեր	Տէրութեանց հանրային պարտուց
35	Պատկեր	Ներածութեանց ու արտածութեանց
36	Պատկեր	Առեւտրական նաւերու ու նաւահանգիստներու առեւտր. շարժման:

ՀԱՄԱՌՕՏ

ՏԻԵԶԵՐԱԳՐԱԿԱՆ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

ԱՐԵԳԱԿՆԱՅԻՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆ

Արեգակնային կամ մոլորակային դրութիւնը կազմուած է երկնային մարմիններէ, որոնք իրարմէ անհաւատար Տեռուորութեամբ կը շրջին արեւուն բոլորաթիւր . ասոնք ալ երկրիս նման արեւէն կընդունին իրենց լոյսն ու ջերմութիւնը ու մարտակ կը կոչուին, որոնք ութը հատ են Փայլածու, Արուսեակ, Երկիր, Հրաս, որոնք ներքին մարտակներ ալ կը կոչուին . վասն զի երկրին հետ, միւս մոլորակներէն աւելի արեւուն մօտ կը գտնուին . իսկ արտաքին մարտակներ կը կոչուին Լուսնրագ Երեւակ, Ուրանոս ու Նեպտոն, որովհետեւ երկրէն աւելի, արեւէն հեռու կը գտնուին:

Արեգակնային դրութեան մաս կը կազմեն նաեւ ասղակերպք կամ մոլորակերպք կոչուած այն բազմաթիւ փոքր մոլորակները որոնք խոշորացոյցով տեսանելի են ընդհանրապէս եւ կը գտնուին Հրատ ու Լուսնթագ մոլորակներուն մէջտեղ, այս կարգի մոլորակներէն մինչեւ ցարդ 600 հատ տեսնուած են, որոնց գլխաւորներն են Ճլօրա, Վեսսա, Երիս, Հեւա, Գիւմեդէ, Պալլաս, Մասսալիա, Լիսեթիա եւ այլն:

Լուսնին ալ մոլորակ մ'է արեգակնային դրութեան մէջ, երկրիս բոլորաթիւր կը դառնայ ու անոր արբանեակը կը կոչուի, բայց երկրին պէս, արեւէն կառնէ իր լոյսը ու ջերմութիւնը:

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԲՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՏԻՆ ՄԱԿԵՐԵՒՈՅԹԸ

Երկրագունդին մակերեւոյթին տարածութիւնն է 509,950,943 քառ. հզմ. որուն մէկ քառորդէն քիչ մ'աւելին (29,7=151,482,943 քառ. հզմ.) ցամաքէ կը բաղկանայ ու գրեթէ երեք քառորդն ալ (70,3=358,468,000 քառ. հզմ.) ովկիանոսներով ծածկուած է:

Երկրագունտին հաստատուն մասը կը բաղկանայ հետեւեալ ցամաքներէն:

	քառ. հզմ.	Բնակիչ
Սււրապա	10,364,047	463,315,200
Ասիա	43,802,806	897,369,000
Ափրիկէ	30,773,985	142,594,000
Ամերիկա	38,655,323	180,622,000
Աւստրալիա ու Յոլիւնդիա	8,951,782	7,378,000
Բեւեռային երկիրք	18,935,000	14,000

Երկրագունտի բովանդակ ընտելաց
թիւն է 1,691,332,200

Երկրագունտի հեղուկ մասը հետեւալ մասերէ կը բաղկանայ,

	քառ. հզմ.	խոր. մ.
Խաղաղական ովկիանոս	174,450,000	9788
Սալանդեան ովկիանոս	89,580,000	8500
Հնդկաց ովկիանոս	74,646,000	7000
Հիւսիսային սառ. ովկիանոս	12,721,000	4500
Հարավային սառ. ովկիանոս	7,070,000	5733

Հասարակածին երկայնութիւնը	40,070 հզմ.
Միջօրէականին	40,003 »
Արեւադարձի մը	36,778 »
Բեւեռական շրջանակին	15,996 »
Հասարակածին զուգահեռականի մը	111 »
Արեւադարձին	102 »
Բեւեռական շրջանակին	44 »
Բեւեռական զուգահեռականի մը	0 »
Երկրագունտի ծաւալն է 1,082,850,000,000 խոր. հզմ.	

Հինգ ցամաքներուն ամէնէն բարձր լեռները ծովուն երեսէն հաշուելով

Եւրոպայի մէջ, Էլպրուզ լեռը	5630 մ.
Ասիոյ մէջ, Էլբրէսթ լեռը	8820 »
Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ, Մաք Քինլի լեռը	6187 »
Հարավային Ամերիկայի մէջ, Աքոնքակուա լեռը	6953 »
Ափրիկէի մէջ, Քիլիմանճարօ	5893 »
Փոլինեզիոյ մէջ, Մաունա-Քիա (Հավայի կղզիաց մէջ)	4210 »
Աւստրալիոյ մէջ Քուր լեռը (Նոր Զելանտա)	3768 »

Մակերեւոյթ ու բարձրութիւն կարեւոր լինելու

Կասպից ծով	438,690 քառ. հզմ.	— 26 մ. խոր.
Վերին	լիճ 80,800	» 183 »
Վիլքորիա Նիանդա,	» 68,500	» 1200 »
Առալ	» 67,770	» 48 »
Հուրոն	» 61,640	» 177 »
Միջիկան	» 58,140	» 240 »
Թանկանիքա,	» 35,100	» 840 »
Պայքալ	» 34,180	» 470 »
Նիասա	» 26,500	» 480 »
Էրիէ	» 25,800	» 175 »
Գերեաց մեծ	» 21,500	» 158 »
Արջերու մեծ	» 20,650	» 3 »
Պալքաշ	» 20,600	» 240 »
Օնթարիօ	» 18,750	» 75 »
Լատոկա	» 18.129	» 5 »

	Լիճ	16,800	քառ. հզմ.	0 մ. խոր.
Մարաքայիւոյ	»	11,000	»	210
Աթապատքա	»	10,250	»	400
Ռոտոլֆ	»	9550	»	35
Օնեկա	»	9470	»	33
Նիքարակուա	»	8330	»	3850
Թիթիքաքա	»	7700	»	110
Կէյրամնէր	»	6238	»	134
Վինէնն	»	6170	»	30
Թորրէնս	»	5250	»	970
Մերոյ	»	5100	»	1100
Պանկուէլա	»	5100	»	1795
Բսի-Գուլ	»	5000	»	—2
էյր	»	4690	»	1344
Ազի մեծ	»	4500	»	700
Ալպէր Նիանսա	»	4400	»	1559
Ուրմիոյ	»	3690	»	1668
Վանայ	»	3600	»	30
Փէյփուս	»	2200	»	790
Լոպնուր	»	1686	»	0
Մելար	»	1393	»	1932
Սեւանայ	»	915	»	—394
Մեուեալ	Ծով	700	»	940
Ընկամի	Լիճ	635	»	106
Պալաթոն	»	582	»	372
Ճինեվրայի	»	539	»	398
Քոստանցայի	»	370	»	65
Կարտայի	»	350	»	11
Շքոտրայի	»	212	»	194
Մաճճիորի	»	144	»	213
Գոմոյի	»		»	

**Նշանաւոր գետերուն ու անոնց աւազաններուն
սարածութիւնը**

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ	ԵՐԿԱՅՆՈՒԹԻՒՆ	ԱՒԱԶԱՆԻ ՏԱՐԱԾ.
Վոլկա	3690 հզմ.	1,460.000 քառ. հզմ.
Գանուր	2860 »	817.000 » »
Տնիէբեր	2150 »	520.000 » »

ԵՐԿԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՒԱԶԱՆԻ ՏԱՐԱԾ.

	հզմ.	430.000	քառ. հզմ.
Տոն	1860	»	»
Տվինա	1780	»	»
Բեչորա	1580	»	»
Ուրալ	1550	»	»
Հուենոս	1300	»	»
Վիսթուլա	1125	»	»
էլպա	1165	»	»
Լուաու	1002	»	»
Օտէր	905	»	»
Նիէմէն	790	»	»
Ռոն	810	»	»
Տուրո	780	»	»
Տունա	1024	»	»
էպրո	760	»	»
Դակո	910	»	»
Տնիէսթէր	1371	»	»
Սէն	705	»	»
Փոյ	650	»	»
Վեզեր	712	»	»
ԱՍԻՈՑ ՄԷՋ			
Օպի	3640	»	»
Ենիսէյ	5220	»	»
Լենա	4600	»	»
Ամուր	4480	»	»
Եանթէ Գեանկ	5300	»	»
Հոանկոյ	4159	»	»
Գանդէս	3000	»	»
Ինդոս	3180	»	»
Եփրատ	2780	»	»
Ամու Տարիա	2200	»	»
Իրավարտի	2200	»	»
Սիբ Տարիա	2860	»	»
Ուրալ	2379	»	»

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

Ամազոնայ գետ	5570	»	»
Լաբլադա	3700	»	»
Միսսիսիբի	6730	»	»

ԵՐԿԱՅՆՈՒՓԻՒՆ

ԱՒԱԶԱՆԻ ՏԱՄԲԱԾ.

	ԿՈՒՄԱՆԱԿԱՆ	ՏՈՒՄ	ԿՈՒՄԱՆԱԿԱՆ	ՏՈՒՄ
Մաքէնդի	4000	ՏՊԲ.	1,660.000	ՔԱՆ. ՏՊԲ.
Ս. Լաւրէնտիոս	3820	»	1,380.000	» »
Նելսըն	2440	»	1,180.000	» »
Օրէնօք	2250	»	960.000	» »
Իւքոն	3280	»	860.000	» »
Գոլոմպիա	2280	»	770.000	» »
Գոլորատօ	2700	»	660.000	» »
Ռիօ-Կրանէտել Նորտէ	2800	»	570.000	» »
ԱՓՐԻԿԷԻ ՄԷՁ				
Գօնկօ	4640	»	3,690.000	» »
Նեղոս	6000	»	2,800.000	» »
Նիկէր	4180	»	2,500.000	» »
Ջանպէզ	2660	»	1,330.000	» »
Օրանժ	2050	»	960.000	» »
Սենեկալ	1430	»	440.000	» »
Լիմփոփոյ	1600	»	400.000	» »

ՄԵԾ ԿՂԳՈՒՆԵՐՈՆ ՏԱՐԱԾՈՒՄԻՆԸ

	ԿՈՒՄԱՆԱԿԱՆ	ՏՈՒՄ	ԿՈՒՄԱՆԱԿԱՆ	ՏՈՒՄ
Կրօէնլանտիա	2,169,000	ՔԱՆ.	ՏՊԲ.	
Նոր Կուլինէ	786,000	»	»	
Պօւնէօ	734,000	»	»	
Մատակասքար	592,000	»	»	
Սոււատրա	420,000	»	»	
Նիփոն	226,500	»	»	
Մեծն Բրիտանիա	230,000	»	»	
Չեխպեան կղզիք	178,000	»	»	
Նոր Զելանտա (Տր.)	168,000	»	»	
Ճալա	126,000	»	»	
Գուլպա	118,500	»	»	
Նոր Զելանտա (Հս.)	115,100	»	»	
Նոր Երկիր	110,000	»	»	
Իսլանտա	104,000	»	»	
Մինտանաօ	96,300	»	»	
Եսօ	92,000	»	»	
Իռլանտա	83,800	»	»	
Հայիթի	77,200	»	»	
Սախալին	75,400	»	»	

Դամասնիա	67,900	ՔԱՆ.	ՏՊԲ.
Սէյլան	64,000	»	»
Նոր Զէմլա (Հս.)	92,000	»	»
Հրոյ երկիր	48,110	»	»
Նոր Զէմլա (Հր.)	41,700	»	»
Սպիցպերկ	39,500	»	»
Ֆորմոզա	35,000	»	»
Սիկիլիա	25,500	»	»
Նոր Բոմբերանիա	24,200	»	»
Սարտենիա	23,800	»	»
Նոր Քալէտոնիա	18,000	»	»
Սոււալաւա	13,280	»	»
Քոթեէնոյ	11,000	»	»
Սոււալա	10,900	»	»
Եամայիքա	10,860	»	»
Պուկէնվիլ	10,000	»	»
Կիպրոս	9,590	»	»
Բորթօրիքօ	9,145	»	»
Գորսիքա	8,860	»	»
Կրետէ	8,590	»	»
Ջելանտա	6,830	»	»
Մայորքա	3,500	»	»
Մինորքա	760	»	»
Քորֆու	720	»	»
Ջանթա	435	»	»
Հուայթ	370	»	»
Մալթա	249	»	»
Էլպա	220	»	»

ԾՈՎՈՆ ԴՈՒՆԵՐԵՆՈՅԷՆ ՎԱՐ ԳԱՄԱՒԻՆ ՎՐԱՅ ԵՂԱԾ ՏԵՂԵՐ

Յորդանանու ձորը, Պաղեստին	394	մ. ցած
— — Մեռեալ ծովուն յատակը	743	»
Ասսալ լիճ, Արեւելեան Աֆրիկէ	174	»
Լիււք-Սուէն, Կեղրոնական Ասիա	130	»
Քօլորատոյի անապատը (Քալիֆորնիա)	90	»
Ովասիս Արաճի, Լիբէական անապատ	75	»
Ասսալ, Եթովպիա	60	»

Ճայռում, եզրագրոս	40	մ. ցած
Էնրիքուհու լճակը, Հայիթի կղզի	34	»
Մահուան Զոր. Քաղիքորնիս	33	»
Մեղիեր Շիրոդ (ճահիճ) Թուհուհու,	32	»
Վատի Ռաֆիս, Լիբիոյ անապատ,	32	»
Սիուս ուլասիս — —	29	»
Մոլ կասպից, մակերեւոյթը	26	»
— — յատակը	772	»
Էյրէ լիճ, Հարաւային Աւստրալիա	12	»

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՏԷՐՈՒԹԵԱՆՑ ԸՆԴԱՐՁԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՒ ԲԱԶՄԱՍՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Եւրոպա, 10,364,047 ֆառ. Հազարամէքր
463,315,200 Բնակիչ

ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ	ՏԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ	ԲՆԱԿԻՉ
Ռուսիա	5,862,535 քառ. հզմ. հզմ.	148,176,000
Աւստրո-Հունգարիա	675,916 »	51,390,000
Գերմանիա	540,813 »	64,926,000
Յրանսս	536,454 »	39,602,000
Սպանիա	504,517 »	19,611,000
Շուէտ	447,862 »	5,522,000
Նորվեգիա	322,907 »	2,393,000
Մեծն Բրիտանիա	324,667 »	45,653,000
Իտալիա	286,682 »	35,959,000
Ռումանիա	139,000 »	7,500,000
Պոլկարիա	120,000 »	5,000,000
Յունաստան	108,000 »	4,500,000
Փորթուգալ	92,572 »	6,000,000
Սերպիա	90,000 »	4,100,000

Զուհեցերիա	41,346 քառ. հզմ.	3,765,000
Տանիմարքա	39,800 »	2,775,000
— Իսլանտա կղզիով	142,780 »	2,860,000
Հոլանտա	34,186 »	6,022,000
Ալպանիա	32,000 »	0,850,000
Պելճիքա	29,451 »	7,424,000
Եւր. Թուրքիա	23,000 »	1,600,000
Մոնթէնէկրո	16,000 »	0,500,000
Լիւքսեմպուրկ	2,586 »	0,260,000
Անտորա	452 »	53,000
Լիխթէնշթայն	159 »	10,000
Ս. Մարինո	61 »	11,000
Մոնաքո	1,5 »	19,000

Ասիա, 43,802,806 ֆառ. հզմ.

897,369,000 Բնակիչ

ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ	ՏԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ	ԲՆԱԿԻՉ
Ասիական Ռուսաստան	16,811,000 քառ. հզմ. հզմ.	21,000,000
Սիպերիա		
Թուրքաստան		
Ֆերղանա, Սըմըրղանա		
Սիր-Տարիա		
Չինաստան	11,138,000 »	433,000,000
Անգլիական կալուածներ	5,227,500 »	323,565,000
Հնդկաստան եւ այլն		
Ասիական Թուրքիա	1,766,800 »	17,000,000
— Արաբիոյ հետ	4,048,600 »	19,100,000
Պարսկաստան	1,645,000 »	9,500,000
Հոլանտական կալուածներ	2,047,297 »	38,388,000
Սուլմատրա, ձալա, Պոր-նէօ եւլն.		
Պուխարա	205,000 »	1,250,000
Ռուսիոյ հարկատու իշխանութիւն		

Ֆրանսական կալուածներ	720,759	քառ. հզմ	17,309,000
Թոնքին			
Անամ			
Քոչինչին.			
Բամպոն.			
Լաոս.			
Ճաբոն (Գորէայի հետ).	671,572	»	69,557,000
Սիամ.	634,000	»	8,118,000
Աֆղանիստան.	624,000	»	5,900,000
Պելուճիստան, անգղ. թե- լարկուժիւն.	224,100	»	0,400,000
Օման.	194,200	»	0,500,000
Նէբալ ու Պուլթան.	188,000	»	5,250,000
Փորթուգալեան կալուածք	22,806	»	0,900,000
Գերմանական կալուածք.	0,551	»	0,173,000
Խիլա, ռուսական թեւար- կուժեան տակ.	60,000	»	0,800,000

Ախրիկի, 30,773,985 ֆուն. հզմ.
142,594,000 բնակիչ

Տէրութիւն	ՏԱՐԱԾՈՒԹԻՒՆ	ԲՆԱԿԻՉ
Ֆրանսական կալուածներ, 11,620,000 քառ. հզմ.	36,369,000	
Ալճերի, Թունուզ,		
Մարօք (թեւարկուժիւն)		
Մատակասքար եւայլն.		
Եգիպտոս,	701,000	» 11,287,000
» Անգղ-եգիպտոս-	2,736,000	» 14,287,000
կան Սուտանի հետ,		
Պելճիքական Քոնկո,	2,382,800	» 20,000,000
Գերմանական կալուածներ	2,667,900	» 15,000,000
Փորթուգալեան կալուած- ներ,	2,070,000	» 8,250,000
Իտալական կալուածներ,	1,561,000	» 1,732,000
Երեթրէա, Լիպիա եւ Սոմալի երկիր		
Եթովպիա,	800,000	» 8,000,000

Մարօք, (Ֆրանսական թե- լարկուժիւն).	396,790	քառ. հզմ.	5,000,000
Սպանիական կալուածներ,	366,490	»	1,000,000
Լիպերիա,	95,400	»	2,000,000

Հիւսիս. Ատերիկա 20,817,700 ֆուն. հզմ.
Հարաւայիկի » 17,752,534 » »
180,622,000 բնակիչ

Տէրութիւն	ՏԱՐԱԾՈՒԹԻՒՆ	ԲՆԱԿԻՉ
Միացեալ Նահանգք, կալուածներ, Բանամայի շրջակայք, Ֆիլիպպեան կղզիք,	9,428,781	» 101,061,000
Անգղիական կալուածք Գանատա եւայլն.	8,967,290	» 9,516,000
Պրագիւ,	8,468,950	» 23,000,000
Արժանդին,	2,806,400	» 7,172,000
Մեքսիկա,	1,987,200	» 15,063,000
Պօլիվիա,	1,226,600	» 2,268,000
Գոլոմպիա,	1,206,200	» 5,476,000
Բերու,	1,137,000	» 4,610,000
Վենեցուէլա,	942,300	» 2,744,000
Չիլի,	759,000	» 3,415,000
Հաարակած,	307,240	» 1,400,000
Բարակուա,	253,100	» 8,000,000
Ուրուկուա,	178,700	» 1,178,000
Հոլանտական կալուած- ներ,	130,230	» 0,148,000
Նիքարակուա,	128,340	» 0,600,000
Հոնտուրաս,	114,670	» 0,553,000
Գուալա,	118,000	» 2,220,000
Կուադեմալա,	113,000	» 2,000,000
Բանամա,	87,480	» 427,000

Ֆրանսական կալուածներ, 82,000	քառ. հզմ.	451,000
Կուլանա, Կուլատալուբ, Մարթինիք, Ս. Պետրոս, Ս. Տոմինիք,	48,580	» 708,000
Քոսթարիքա,	48,410	» 388,000
Հայիթի,	28,685	» 2,030,000
Ս. Սալվատոր,	21,160	» 1,161,000
Դանիական կալուած,	359	» 0,027,000

Ռիլիանիա, 8,951,782 ֆառ. հզմ.

7,378,000 քնակից

ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ	ՏԱՐԱՅՈՒԹԻՒՆ	ԲՆԱԿԻՉ
Անգլիական կալուածներ, 8,258 000	քառ. հզմ.	6.229,000
Հոլանդական կալուածներ,	394.789	» 0,240,000
Ֆրանսական կալուածներ, 24,125	»	0,088,000
Միացեալ Նահանգաց կալուածներ,	717	» 0,019,000
Անկախ ովկիանոս,	13,550	» 0,028,000

Բեւեռական երկրին քնակեղի մասերը

ԵՐ ՈՒԹԻՒՆ	ՏԱՐԱՅՈՒԹԻՒՆ	ԲՆԱԿԻՉ
Դանիա կան կալուածներ, 103,000	քառ. հզմ.	85,000
Իսլանտա,	88,100	» 13,000

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ՑԵՂԵՐԸ (1)

1. Կովկասեան կամ Միջերկրականի սահմանակից ժողովուրդներ

Ասոնք կը բնակին Եւրոպայի, արեւմեան ու հիւսիսային Ասիոյ, արեւելեան Հնդկաստանի, հիւսիսային եւ հարաւային Ասիի կէտի, Ամերիկայի ու Աւստրալիոյ մէջ:

Այս ցեղին ժողովուրդներուն զուլսը ձուածն է կամ բոլորածն է, ընդհանրապէս սպիտակագոյն են, բայց կան նաեւ դեղիններ ու քուխեր, ունին երկայն մազեր՝ ուղիղ կամ գոռուգ, խարսեաւ կամ սեւ, ոչ երբեք բրդոս, կզակնին ոչ ցցուած ու սկռաներնին շիտակ:

Այս ցեղին usnrաբաժանումներն են.

Առաջին. Հնդ-Եւրոպական

Կամ Արիական (870 միլիոնէն աւելի):

Այս ցեղին ժողովուրդներն ունին սպիտակ գոյն, ողորկ, երկայն, խարսեաւ, քուխ կամ սեւ մազեր, խիտ մօրուք եւ իրենց լեզուները միեւնոյն ժազուսը ունին (սանսկրիտ):

Սոյն usnrաբաժանումին մէջ կը գտնուին.

1. ԷԱՏԻՆԱՅԻՔ, (175 միլիոն)

Ա. Քրանասցիք, Բրովանասցիք ու Վալոնք, կը գրտնուին Ֆրանսայի, արեւմեան Զուիցերիոյ, Պելճիկայի, Քանասայի, Ալներիոյ եւայլն եւայլն մէջ 50 միլիոն:

Բ. Իսալացիք կը գտնուին Իսպիոյ, Թրիէսի, Իսպիիոյ, Տալմացիոյ, Կորիցայի ու Կրասիստոյի մէջ, 37 միլիոն:

Գ. Սպանիացիք ու Պարսկանք, եւ անոնցմէ սերած-

(1) Ցեղերու վերջնական ու ընդհանուր դասակարգութիւն մը, իրենց բոլոր որոշիչ նշաններով ցոյց տրուած, սակաւին չի կայ. մենք ինտեւած ենք դրուքեան մը որ ամէնէն աւելի ընդհանրացած է:

ներք ցրուած՝ Կեդրոնական ու հարաւային Ամերիկայի, Արեւմբեան Հնդկասանի, Երբեմնի սպանիական գաղութներուն մէջ, 52 միլիոն:

Գ. Փորթուգալցիք, Փորթուգալի ու Փորթուգալի գաղութներուն մէջ եւ ի Պրագի:

Ե. Հոնսո-Հոլովանցիքիք ու **Լասիլնք**, արեւելեան Զուիցերիոյ ու թիրոյի հարաւակողմը, 0,1 միլիոն:

Զ. Ֆորլանք, իսպաական Ֆրիուլի, մէջ, 0,4 միլիոն:

Է. Ռումանացիք, Ռումանիոյ, Պուրովիւնի, Պեսարապիոյ, Հունգարիոյ ու Սերպիոյ մէջ, 11 միլիոն:

2. ԳԵՐՄԱՆԱՅԻՔ, (263 միլիոն)

Այս ցեղին կը վերաբերին.
Ա. Գերմանք, կը գտնուին Գերմանիոյ, Աւսթրիոյ, Զուիցերիոյ, Պաղդիկ ծովուն ուուսական նահանգներուն ու Լիւքսեմպուրկի եւ ցրուած՝ հիւսիսային Ամերիկայի, Հունգարիոյ ու Ռուսիոյ մէջ, 90 միլիոն:

Բ. Անգլիացիք ու **Սկոթիացիք** (Անգլո-Սախսոնք), կը գտնուին Մեծին Բրիտանիոյ, Հիւսիսային Ամերիկայի, Աւրսթրալիոյ, հարաւային Ափրիկէի, ինչպէս նաեւ Արեւմտեան Հնդկասանի մէջ: Իսկ Անգլո-Ամերիկացիք հիւսիսային Ամերիկայի մէջ, 150 միլիոն:

Գ. Սքանսինաւանք, որոնց կը վերաբերին Շուէք, Գանիացիք ու Նորվեկիացիք, 10 միլիոն:

Դ. Հոլանացիք, կը գտնուին Հոլանտայի, հարաւային Ափրիկէի եւ արեւելեան Ասիոյ հոլանտական գաղութներուն մէջ (ձալա, Սումատրա), 7 միլիոն:

Ե. Գլամանք, Պելճիկայի մէջ, 4 միլիոն:

3. ԱՆԱԻՔ, (159 միլիոն)

Ա. Հիւսիսի Սլաւք, (144 միլիոն)

Կը պարունակէ հետեւեալ ժողովուրդները, **Մեծ** ու **Փոքր Ռուսք**, որ կը գտնուին Ռուսաստանի եւ **Ռուսքէնք** արեւելեան Հունգարիոյ ու Կալիցիոյ մէջ, 110 միլիոն: **Լեհացիք**, **Քասուսք**, **Մագուրկք**, կը գտնուին ուուսական Լեհաստանի արեւմտեան Կալիցիոյ, Շլեզիոյ, Բուերանիոյ, Բու-

նանիոյ, արեւելեան ու արեւմտեան Բուսիոյ հարաւային ու արեւելեան կողմերուն մտակալ երկիրներուն մէջ, 20 միլիոն: **Չեխք**, **Պորավանք**, **Սլովակք**, Պոնեմիոյ, Մարավիոյ Շլեզիոյ ու Հունգարիոյ հեւսիսային կողմը:

Լիթուանք կամ **Լեք**, Ռուսաստանի արեւմտեան կողմը, 4 միլիոն:

Բ. Հարաւի Սլաւք (14 միլիոն)

Այս ցեղին կը վերաբերին, **Սերպք**, **Խուսաք**, Սերպիոյ, Խուսաքիոյ, Տալմացիոյ, Սլավոնիոյ, Պոսնիոյ, Գարասաղի ու Հերսեկովիւնի մէջ, 9 միլիոն:

Սլովէնք, հարաւային Սրբիոյ, Գարնիոլի հարաւային Բարենիոյ ու Իսթրիոյ մէջ, 1,3 միլիոն:

Պուկարք, Պուկարիստանի մէջ 6 միլիոն:

4.— ԱՐԳԻ ՅՈՅՆՔ

Յունաստանի, Եւրոպական ու Ասիական Թուրքիոյ մէջ 6 միլիոն:

5.— ԿԵՂՏՔ, ԵՒԱՅԼՆ

Այս ցեղին կը վերաբերին **Իւրէնք** կամ **Էւրոք**, (Սկոթիացիք), Կալեսի-Երկրին, Իրլանտայի, Սկոթիայի ու հիւսիսային Ամերիկայի մէջ:

Արմորիկացիք, Պրիքանիոյ նահանգին Նորմանտեան կըղզեաց մէջ, 8 միլիոն:

6.— ԱՂՊԱՆԻԱՅԻՔ

Ալպանիոյ ու մտակալ սահմանակից երկիրներուն մէջ 1,5 միլիոն:

7.— ԻՐԱՆԵԱՆՔ

Այս ցեղը կը գրաւէ Փոքր-Ասիոյ, Կուկասիոյ, Կեդրոնական Ասիոյ հարաւային կողմերը ու կը պարունակէ հետեւեալ ազգերը:

Հայք, **Արդի Պարսիկք**, **Քիւրսք**, **Օստէք**, **Վրացիք**, **Լեզկիք**, **Չեքեք**, **Աճլանք**, **Տանիկք** եւայլն, 25 միլիոն:

8. — **ՀՆԴԻԿՔ, ՄԱՀՐԱՏՔ ԵՒ ԱՅԼՆ**

Արեւելեան Հնդկասանի մէջ 236 միլիոն:

Երկրորդ, Սեմականք (30 միլիոն)

Այս ցեղին պատկանող ժողովուրդները ունին բուխի մօտ գոյն, գուռ ու սեւ մազեր, կոր քիթ ու բարակ քրթուք ու կը կազմեն հետեւեալները.

1. **Արաբացիք եւ Պեսուէներ**, հիւսիսային Ափրիկէի ու Արաբիոյ մէջ:
2. **Եբրայեցիք** (Հրեայք) աշխարհի ամէն կողմը ցրուած,
3. Հին Բաղդէացւոց, Ասորւոց, Փիւնիկեցւոց, Բաբելացւոց ու Ասորեստանցւոց սերունդներուն քանի մը հետեւը Ասիոյ հարաւային արեւմտեան կողմը;
4. **Եթովպացիք** ու **Նուպիացիք**, Եթովպիոյ ու Արեւելեան Ափրիկէի մէջ:

Յրրորդ, ՔԱՄԵԱՆՔ ԿԱՄ ՊԷՐՊԷՐՔ (20 միլիոն)

Որոնք կը բնակին Ափրիկէի հիւսիսային կողմը, ունին սեւի զարնող բուխ գոյն, սեւ մազեր ու մօրուք, սեւամորթներու շատ մօտ գոյնով. այս ցեղին կը պատկանին.

1. **Բուն Պերպերք** Մարոքի մէջ, **Մարիսանացիք**, **Քապիք**, **Թուարէկներ**, **Ղապիք**, Եգիպտոսի մէջ ու **Տօնկոյայի**, **Պենայի**, **Սօնոյի** բնիկները:
2. **Կալլաք** ու **Սամալիք**, արեւելեան Ափրիկէի մէջ:

2. Մոնղոլեան ցեղ

Ա. ՖԻՆԵՍՆԻՔ ՈՒ ՀՈՒՆԳՐԱՍՅԻՔ

Որ Ձեբեզներու շատ կը նմանին,
 Ա. **Քինեանք**, **Լիվի, Էսթոնեանք** ու **Քուրք**, Եւրոպայի հիւսիսային կողմը:
 Բ. **Հունգարացիք**, **Չեխերք**, Հունգարիոյ ու Թրանսիլվանիոյ մէջ:
 Գ. **Չիլիէներ**, **Մորուանք**, **Չեքիսք**, **Սամոյեք**, **Վօ-**

կիւք, Ռոսիսք, Վօժաք, Լաբոնիացիք Ռուսիոյ հիւսիսային կողմը:

Բ. ՄՈՆԴՈՒԵԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐ

Այս ցեղին ժողովուրդներն ունին գորշ գեղին գոյն, սեւ, ուղիղ, փայլուն մազեր, ցանցառ մօրուք, նշանէ փոքր աչքեր ու ցցուած ծնօք:

1. **Բուն Մոնղոլք**, 38 միլիոնի չափ, Ասիոյ հիւսիսային ու հիւսիսային արեւելեան կողմը, **Պուրէսք**, **Մանչուք**, **Աչինսք**, **Թունկուգք** դէպի Կեդրոնական Ասիոյ կողմը կը գտնուին **Պախարացիք**, **Խւչպէք**, **Թուրքեր** Խորխորք, **Թիւրքմէնք**, **Թարարք**, **Պաշթիք**, **Չուվաք**, **Քարա-Կալփաք** եւ այլն:

2. **Հարաւի Մոնղոլք**, **Չինացիք**, **Աննամեանք**, **Գօ-Շինցիներք**, **Սիամցիք**, **Պիրմանք** գրեթէ 400 միլիոն:

Գ. ՃԱՅՈՆՅԻՔ ԵՒ ԳՕՐԷԱՅԻՔ (57 միլիոն)

Դ. ԴԻՊԵԹԵՍՆԻՔ (7 միլիոն)

ու Հիւսիսային Եւրոպայի մէջ բնակող ուրիշ քանի մը ժողովուրդներ:

3. Մալեզեան ցեղ. (գրեթէ 40 միլիոն)

Մոնղոլեան ցեղին կը նմանի, բուխի մօտ գեղին գոյն ունին, ուղիղ ու կարծր մազեր, ցցուած ծնօք ու քիչ մը նշանէ աչքեր.

Այս ցեղին մէջ կը դասուին,

1. **Բուն Մալեզեանք**. Մալաքայի բերակողքին ու Սումատրա կղզիին մէջ.
2. **Թանկալեանք**, Ֆիլիպպեան կղզեաց մէջ.
3. **Ճավացիք**, **Աչինացիք**, **Պապուաք** Ճավա ու Սու-Սասրա կղզեաց մէջ, **Ճավաք**, Մասակասարի արեւելեան կողմը:
4. **Տայաք**, **Աչուրք** եւ **Մափաարք** Պօրնէօ, Չելեպեան ու մօտակալ կղզեաց մէջ:

1882-59

4. Ամերիկայի նախկին ժողովուրդներ

(8-10 միլիոն)

Հնդիկ. (Ամերիկայի առաջին բնակիչներ) ունին դեղին պրիմնի գոյն, ցցուած կարծր ու սեւ մազեր, շատ ցարճուն էիք: Այս ցեղին պատկանող ժողովուրդներու մեծ մասը ջնջուած կամ ջնջուելու վրայ է, որոնց ամէնէն ծանօթներն են՝

Հիսպանացի Ամերիկայի մէջ, Աքապաւս, Սիուս, Իրոֆուս, Քրի-Քրիֆ, Տափօսաւ, Տելապաւս, Մոնիխան, Հարթսուս, Չիլեպէֆ, Նաչէս, Հիւրօն, Բանաւ, Աքաւս, Ուրուէֆ, Բալլէֆ, Քեփօէֆ եւայլն.

Կեդրոնական Ամերիկայի մէջ, Չաքապէֆ, Ագրէֆ, Մայաֆ, Օթոմիֆ,

Հարսուային Ամերիկայի մէջ, Քիչէլօֆ, Գարայիայի, Էնֆաւ, Թիւայիֆ, Բարակօն, Արաուէնէֆ եւայլն:

5. Երոզպական կամ սեւամորթ ցեղ

Այս ցեղը կը գտնուի Ափրիկէի ու Աւստրալիոյ մէջ, սեւի շատ մօտ քուլա գոյն ունի, սեւ, կարծր կամ բրդոտ մազեր, ցանցաւ մօրուս, հաստ քրտուս, լայն, կարն ու սափակ էիք:

Այս ցեղին մէջ կը գտնուին՝

1. **Ռուն Աւստրալներ,** 64 միլիոնէն աւելի, Հիւսիսային ու Կեդրոնական Ափրիկէի մէջ, եւ կը կոչուին՝ Ֆուլպէֆ, Հոսաւ, Սոնքէֆ, Նիամ-Նիամֆ, Աւանդաքիֆ Տանուէցիֆ, Ֆանս, Թիպուս, Վասէֆ, Մասէֆ, Ժօրիւպֆ, Մանցիմֆ եւայլն:

2. **Պանդուի ու Պանգուայի ժողովուրդները,** հարաւային Ափրիկէի մէջ, եւ կը կոչուին, Քամրի, Չուրուս, Պեչուանֆ. Սուանելիֆ, Հերիփօֆ, Մարուցֆ:

3. Բարուանֆ, Նելիւսացիֆ՝ Նոր-Վուլիմէի, նոր Գոլէսոնիայի ու մօտակայ կղզեաց մէջ:

4. Բոլիմեգեանֆ, Մելանեգեանֆ, Աւստրալացիֆ, Միքրօնեգեան ու Մաուրիֆ, որ կը բնակին Աւստրալիոյ, Նոր-Չեանցայի ու մօտակայ կղզեաց մէջ.

6. Միջնական ցեղի մը ժողովուրդները

Ա. **Պաուերը,** Ֆրանսայի ու Սպանիոյ արեւմտեան Պիրենեան լեռանց մէջ, (600,000) հաւանականաբար հին **Եգիպտեանց** սերունդներն ու յետին մնացորդները ըլլան:

Բ. **Տրապիսեանց,** (60 միլիոն). արեւելեան Հնդկաստանի (Տեֆան) առաջին ժողովուրդները կը կարծուին:

Գ. **Սիկկապեանց,** 2 միլիոնի չափ, Մէլլան կղզիին մէջ, Տրալիսեանց հետ խմամացած,

Դ. Ասիոյ ու Հիւսիսային Ամերիկայի բնեւական երկիրներու բնակիչք, որոնք Բաւշասկացիֆ, Եաֆուքֆ, Էսֆիմացիֆ, Չուչֆ, Ալեուքֆ եւայլն:

Ե. **Հոթենթացիֆ, Պոստալեանց** (Բորնէֆ. Կրիֆ, Նասաւֆ) ունին ցած նակաս, զորս դեղնագոյն, բրդոտ մազ, ցցուած ծնօտ, հաստ քրտուս, սափակ փոքրիկ էիք, ասոնք կը բնակին Ափրիկէի հիւսիսային արեւմտեան կողմը.

Զ. **Պեչուս,** քախառական զարմանալի ժողովուրդ մը, որ ցուած է ամբողջ Եւրոպայի, Արեւմտեան Ասիոյ ու Հիւսիսային Ափրիկէի մէջ:

ԿՐՕՆՔՆԵՐԸ ՈՒ ԻՐԵՆՅ ՇԵՏԵՒՈՂՆԵՐԸ

Կրօնքներն իրենց կատարելութեան աստիճանին համեմատ չորս գլխաւոր խումբերու կը բաժնուին, լորոնք իրենց կարգին շատ մը ստորաբաժանում ունին.

Առաջին խումբին մէջ կը դասուին նախնական ժողովուրդաց կրօնները, որոնք շատ անհետեւ հաւատալիքներու, ծայրահեղ նախապաշարուններու ու սգներու պաշտամունքին վրայ հիմնուած են.

Երկրորդ խումբին մէջ կը դասուին կուպաւսներ, որոնք կը հաւատան թէ մեռնող մարդուն հոգին երկրին վրայ կ'ապրի ուրիշ մարմնոյ մը մէջ անցնելով, ասոր համար կենդանիները կը պաշտեն վախճալով որ մի գուցէ իրենց նախնեաց կամ սիրելեաց հոգիները անոնց մէջ անցած ըլլան.

Երրորդ խումբին մէջ կը գտնուին, բազմաստուածեան կրօնները, ինչպէս պրահմանականութիւնը, որ

միաստուածութեան վարդապետութեան շատ կը մօտենայ, վասն զի շատ մը երկրորդական աստուածներէն վեր կը դասէ Պրահմանը, զոր կը ճանչնայ իբր զերազոյն էակ, աշխարհիս հոգին, նոյն ինքն աստուածութիւնը: Պուսսույակնուրիւն, որ իր քանի մը վարդապետութիւններով պրահմանականութեան կը մերձենայ, իրեն յարողներէն անոնք որ մաքուր կեանք անցուցած են կը խոստանայ իրենց մահուընէ վերջը բարձրացնել մինչեւ Պուստայի՝ ամէնէն գերազոյն էակին աստիճանին:

Չորրորդ խումբին մէջ կը գասաւորուին Միասուածեանք, կրօնքներուն ամէնէն կատարեալը, որ միայն մէկ Աստուած կը ճանչնայ ու հոգւոյ անմահութեան կը հաւատայ. այս խումբին կը պատկանին Քրիստոնեայք, Մանիքեականք ու Հրեայք:

Բոլոր կրօնքները կը հաշուին այսպէս՝	
Արեւմտեան եկեղեցի, (բոլոր կաթոլիկ ազգերը)	284 միւ.
Արեւելեան եկեղեցի, (Հայք ու Յունադաւան ազգերը)	116 »
Քոդրականք. (հիւս. ու միջին եւրոպայի ու հիւս. Ամերիկայի ազգերը):	230 »
Մահմետականք.	230 »
Հրեայք.	11 »
Պուստայականք.	540 »
Պրահմանք.	200 »
կրապաշտք ու աւանդ որ եւ է կը-րօնքի.	150 »
	1741 »

ԼԵԶՈՒՆԵՐԸ ՈՒ ԻՐԵՆՅ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ

Երկրիս վրայ խօսուած հազարի մօտ լեզուներն ու գաւառաբարբառները՝ իրենց քերականական կազմութեան ու ծագումին համեմատ երեք գլխաւոր խումբերու կը բաժնուին.

1. Միայլանկ կամ անջատողական լեզուներ, որոնց բառերը անփոփոխ միավանկներէ կազմուած են ինչպէս Չինեթէնը:

Բազմավանկ կամ բարդ լեզուները՝ որոնց արմատական անփոփոխ վանկի կցուած են ուրիշ փոփոխական վանկեր, այս երկրորդ լեզուախումբին պատկանող լեզուներէն ոմանք կազմուած են համադրական լեզուներէ: որոնց մէջ բառին արմատին վրայ կ'աւելցուին վանկեր, որոնք կը դրուին երբեմն արմատին ու վերջաւորութեան միջեւ:

Յ. Այս լեզուախումբին կը վերաբերին հոլովական լեզուները, որ ըստ կամս կը փոխեն ու կը դողեն բառերը կազմող վանկերը, Այս լեզուախումբը որ լեզուաց մէջ ամէնէն կատարեալն է կը պարունակէ հնդեւրոպական եւ սեմական լեզուները:

Բոլոր լեզուները իրենց ամանցման, պատմական կամ ցեղային յարաբերականց համեմատ տասը գըլխաւոր արմատական լեզուներու ու քանի մը առանձին գաւառաբարբառներու կը բաժնուին, որոնք կը նկատուին իբր մայր լեզուներ ու հետեւեալ կերպով կը գասակարգուին:

1. ՀԵՒԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒՆԵՐ

Որոնք քիչ կամ շատ սանտրիտ լեզուէն առած են իրենց ծագումը եւ զոր կը խօսին եւրոպայի ազգերը ու անոնց գաղութները ինչպէս նաեւ Հայ, Հնդիկ, Պարսիկ, Աֆղան, Քիւրտ, Չէրքէզ եւ ուրիշ ժողովուրդներ, գրեթէ 870ի միլիոնի չափ:

Ա. ԱՍԻԵԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒԱԽՈՒՄԸ

Ֆրանսերէն, (35 միլիոն) կը խօսուի ի Ֆրանսա, արեւմտեան Զուլիցերիա, Պելճիքա, Քանաւա, Ալճերիա ու Ֆրանսական գաղութականութեան մէջ:

Իտալեան, (12 միլիոն) ի Տարաւային Ֆրանսա

Գարալան Սպանիոյ հիւսիսային արեւմտեան կողմը.

Վալսն (3,5) Նորանտայի Տարաւային կողմը, Պելճիքա կեւրտեմալուրի ու Ֆրանսայի հիւսիսային կողմը.

Ռսալերէն (37 միլիոն) իտալիա, Գորսիքա, Թիրոլի Տարաւային կողմը, Արքիական ծովուն տարւածական ու եւթրիական եզերաց վրայ.

Հանսո—Հոովմէական (0,1) Կրիզոնի, Էնկատինի ու Թիրոլի մէջ.

Շորլան, (0,4) Իտալիոյ Տիւսիսային արեւելեան կողմը.

Սպաներէն (52 միլիոն) Սպանիոյ, կեդրոնական ու հարաւային Ամերիկայի (ի բաց առեալ Պարագիւլ) արեւմտեան Հնդկաստանի ու սղանիական գաղութներուն մէջ.

Փարսուպերէն, (24,5 միլիոն) վորթուգալեան գաղութներուն մէջ.

Ռուսներէն, (11 միլիոն) Ռուսանիոյ, Պետրապոլի, արեւելեան Սերպիոյ, Պուրովիսի, Հունգարիոյ ու Թրանսիլվանիոյ մէջ.

Բ. ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒԱԿՈՒՄԲ

Գերմաներէն, (90 միլիոնէն աւելի) կը խօսուի Գերմանիա (բացի Տիւսիսային արեւելքի սահմանակից երկիրներէն) Աւստրիոյ Ալպեան երկիրներուն, Պոնտիոյ մէկ երրորդ մասին, Մորաւիոյ, Շլէզիոյ, քիչ մը Հունգարիոյ մէջ, Քրանսիլվանիոյ, Պիւրովիսի, Տիւսիսային Ամերիկայի, Միացեալ Նահանգաց գերման գաղթականներուն, Զուլցերիոյ Տիւսիսային, Պարզիկ ծովուն ռուսական գաւառաց մէկ մասին, Լիւքսեմպուրկի, հարաւային Ռուսիոյ, Պրագիւլի ու Աւստրալիոյ գերման գաղութներուն մէջ.

Անգլերէն, (150 միլիոն) Մեծն Բրիտանիոյ Տիւսիսային Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց, Քանադայի, հարաւային Աֆրիկէի, Աւստրալիոյ ու բոլոր անգլիական գաղթականութեանց մէջ.

Շուեներէն, (6 միլիոն) Շուէտի ու Ֆինլանտական բազաքներուն մէջ.

Պաներէն, (5,5 միլիոն) Տանիմարքայի, Իսլանտայի ու Նորվեգիոյ մէջ.

Հոլաններէն (7 միլիոն) Հոլանտայի մէջ.

Քրիզոն, Հոլանտայի Տիւսիսակողմը, գերմանական ծովեզերաց ու Պարզիկ ծովուն կղզիներուն մէջ.

Քլամաններէն, (4 միլիոն) Պելճիքայի մէջ, (Պրաւան, Լէմուրիկ ու Ֆլանտրը).

Գ. ՍԼԱՒԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒԱԿՈՒՄԲ

(159) միլիոն)

Ա. ՀԻՒՍՏՈՍՅԵՆ ՍԼԱՒԵՐԷՆ (144 միլիոնէն աւելի)

1. **Ռուսերէն, Ռուսիներէն** (110 միլիոն), կը խօսուի Ռուսիոյ, Կալիցիոյ ու Հունգարիոյ Տիւսիսային արեւելեան կողմը:

2. **Լեհերէն**, (20 միլիոն) Բուլնիոյ, Կալիցիոյ, Բուզանիոյ, Շլէզիոյ, Բուերանիոյ ու արեւելեան ու արեւմտեան Բրուսիոյ մէջ.

3. **Չեկերէն**, Մորաւերէն ու Սլովաք, (9 միլիոն) կը խօսուի Պոնտիոյ, Մորաւիոյ, Շլէզիոյ ու Վերին Հունգարիոյ մէջ.

4. **Վալսիք**, (0.1 միլիոն) Լուսակիոյ մէջ.

5. **Լիթուաներէն**, (4 միլիոն) որ սլաւերէնի ծագ է, Լիթուանիոյ ու արեւելեան Բրուսիոյ մէջ.

Բ. ՀԱՐՍՏՈՍՅԵՆ ՍԼԱՒԵՐԷՆ (14 միլիոն)

Սերպ—Խոււարերէն, Սլովէն ու **Պուլկարերէն**, կը խօսուին Սերպիոյ, Պոնիոյ, Հունգարիոյ Քարնիոլի, Իսթիերիոյ, Տալմացիոյ ու Պուլկարիոյ մէջ:

Գ. ԱՐԴԻ ՅՈՒՆԱՐԷՆ (6 միլիոն)

կը խօսուի Յունաստանի, Եւրոպական Թուրքիոյ, Կրետէի ու ուրիշ կղզեաց ինչպէս նաեւ Փոքր Ասիոյ եզերաց վրայ.

Ե. ԱԼՊԱՆԵՐԷՆ (1.5 միլիոն)

Ալպանիոյ ու գրացի երկիրներուն մէջ.

Զ. ԿԵՂՏԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒԱԿՈՒՄԲ (2.5 միլիոն)

Իրաններէն կամ Պաղլիերէն, Իրանտայի ու Տիւսիսային Ամերիկայի մէջ, **Սուսերէն** Սկովտիոյ ու Մէն կղզիէն մէջ, **Պամպերէն** Կալեսի երկրին մէջ ու **Պրիսոներէն** Պրիթանիոյ մէջ.

1. **Քիմաններէն**, (7 միլիոն) կը խօսուի Եւրոպիոյ հիւսիսային կողմը:

2. **Հունգարերէն**, (9 միլիոն) Հունգարիոյ մէջ.

3. **Թուրք-քարտերէն**, (23 միլիոն) կը խօսուի Թուրքիոյ ու Ասիոյ հիւսիսային կողմը, այս լեզուախումբին մէջ են **Օսմաներէն**, **Նոզայերէն**, **Քալմուկերէն**, **Թուրքոսան** եւրօլսրց ու **Եւզպէ՛** լեզուները .

4. **Մոնկոլական լեզուներ**, **Մանջուերէն**, **Սամոյեհ**, **Թունկուզ**, Ասիոյ հիւսիսային արեւելակողմը .

5. **Ճաբոներէն** (47 միլիոն) ճաբոնի ու մօտակայ կղզեաց մէջ, **Գարեական լեզուն** (10 միլիոն) Գորեայի մէջ :

3. **ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԼԵԶՈՒՆԵՐ**

3 միլիոնի չափ

Այս խումբին մէջ կան **Վրացերէն**, **Մինկրեկերէն** ու **Չեքէս** լեզուները .

4. **ՄԱԼԵՅԱԿԱՆ-ԲՈՒԼԻՆԵԶԵԱՆ ԼԵԶՈՒՆԵՐ**

(40 միլիոնի չափ)

1. **Մալեզեան լեզուներ** — Թակայեան, Տայաթ, Ալ-ժուր, Պաթաթ, որ կը խօսուին Մալաքէայի, Սոմի ու Մաւսակաւաթի արեւելեան կողմը :

2. **Մելանեզեան** ու **Ռոյինեզեան** լեզուներ, Նոր Զելանդիայի ու մօտակայ կղզեաց մէջ :

5. **ՄԻՍՎԱՆԿ ԼԵԶՈՒՆԵՐ**

1. **Չիներէն**. (370 մլ.)

2. **Թիպէր—Հնդկաչինական լեզուներ** — Անամերէն, Սիամերէն, Գամպոնեան, Թիպթերէն, Ասիոյ հարաւային արեւելեան կողմի ժողովուրդոց լեզուները .

6. **ՔԱՄԵԱՆ ՈՒ ՍԵՄԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒՍԽՈՒՄԲ**

1. **Քամեան լեզուներ** (20 միլիոն), որ կը խօսուին Ափրիկէի հիւսիսային կողմը, այս դասակարգին կը վերաբերին **Պուրպէր**, **Քապիլի**, **Թուարէկ**, **Վպսի**, **Եալլա**, **Սոմալի** ու ուրիշ լեզուներ :

2. **Սեմական լեզուներ**. (30 միլիոն) Ափրիկէի հիւսիսային արեւելեան կողմը եւ Արաբիոյ մէջ, այս խումբին մէջ կը գտնուին **Արաբերէն**, **Եթովպերէն**, **Եբրայեցերէն** .

7. **ՊԱՆԹՈՒ—ՊՈՒՆՏԱ ԼԵԶՈՒՆԵՐ**

(27 միլիոն)

Կեդրոնական ու Հարաւային Ափրիկէի մէջ.

Այս խումբին մէջ կը դասուին **Քաճերուան**, **Ջուլուներուան**, **Պեչուաններուան**, **Մարուցներուան**, **Պունգալի**, **Քանկոյի**, **Պասուրենի** լեզուները :

8. **ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԱՓՐԻԿԵԻ ԼԵԶՈՒՆԵՐԸ**

(64 միլիոն)

Այս խումբին մէջ կը դասուին Ափրիկէի կեդրոնին խափ-չիկներուան ինչպէս, **Ուլոճ**, **Հաուսա**, **Պակիւմի**. **Նուպիերէն**, **Քուպիերէն** .

9. **ՏՐԱՎԻՏԵԱՆՅ ԼԵԶՈՒՆԵՐ (60 միլիոն)**

Որ կը խօսուին Տեֆանի (Հնդկաստան) ու Սէլանի ժողովուրդներէն .

10. **ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՆՍԽԿԻՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՈՅ ԼԵԶՈՒՆԵՐ,**

Որոնց մէկ մասը մեռած է (10 միլիոն)

Այս խումբին մէջ կը գտնուին,

1. Հիւսիսային Ամերիկայի ամենահին ժողովուրդոց՝ **Աքաւ**, **Իրոնա**, **Քանիլ**, **Սիու**, **Տրալար**, **Քրի—Քրի**, **Տախարա** ու ուրիշ Հնդկներուան լեզուները .

2. Կեդրոնական Ամերիկայի **Մաչաա**, **Ազպէ՛** ու **Ջաբոբէ՛** կոչուած բնիկներուան լեզուները .

3. Հարաւային Ամերիկայի, **Քուլնցա**, **Սունգա** ու ուրիշ բնիկներուան լեզուները .

11. ԱՆՋԱՏ ԼԵՉՈՒՆԵՐ,

որոնք ուրիշ լեզուաց հետ կապակցութիւն
չունին (600 հազար)

1. Պատ, Պիւրենեանց մէջ
2. Սուքաձորի լեզուներ, ինչպէս Եաֆոս, Օսրիաֆ. Ասիոյ հիւսիսակողմը.
3. Չօչուերէն. այս կարգին մէջ կը դասուին, Չուֆ-չեներուն, Քամչասայներուն, Ալեուսներուն, Եսիմացիներուն լեզուները.
4. Հոթներարներուն աւ Պուսիմաններուն կափկա-փուն լեզուն.
5. Աւստրալիոյ բնիկներուն լեզուներ.

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ,

Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՀԻՆԳ ՄԱՍԱՆՅ

ՄԻԱՑԵԱԼ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ
ՄԵԾԻՆ ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ ՈՒ ԻՌԼԱՆՏԱՅԻ

Տարածութիւն 314,667 քառ. հզմ.
Բնակիչ 45,653,000

Կառավարութիւն. Սահմանադրական միապետութիւն, ժառանգական նոյն իսկ իգական ճիւղին մէջ. արդի թագաւորն է **Վեօրգ Ս.** որ կայսր Հնդկաստանի սիսդոսն ալ կը կրէ, ծն. 1865 եւ գահակալ, 1910, գահաժառանգն՝ Եղուարդ (Կալէտի իւսան) ծն. 1894:

Կրօնք. Բողոքականութիւն (անգլիկան եկեղեցի, Իռլանդ-սայի մէջ՝ Կաթոլիկութիւն).

Ճարտարուեստ. Բրդէ, բամպակէ, կտակ կերպասներ, ապակեղէնք, սրբապատ, գէնք, մեքենայք, երկաթեղէնք, դանակեղէնք, բիմիական արտադրութիւնք, բուրդ, զարեջուր, պատեր, ու առեւտրական նաւային շինութիւնք.

Արտադրութիւնք. Համեմատաւ, երկաթ, պղինձ, զինկո, սիւնան, կապար, անագ.

Մայրաքաղաք. Լոնսըն, 5 միլիոն, իր արտարձաններով 7,5 միլիոն.

Պլխատար քաղաքներ. Կասկօ, Լիվրքըլ, Մանչէսթըր, Պիտըրքիք, Շէֆիլք, Լիք, Տրայիք, Պելմաս, Պիտըրք, Էշիմպուրք, Բորքըսթըր. Քարսիփ Էսայլն.

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԿԱՌՈՒԾՔ, ԳԱՂՅԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՔ
ՈՒ ԹԵՒԱՐԿՈՒԹԻՒՆՔ ԵՒ ԱՉԴԵՑՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐ

Միջերկրականի մէջ,

Ճիպրալքար, Մալքա Էսայլն 328 քառ. հզմ.
Կիպրոս. 9,500 քառ. հզմ. 300 հզ. բն.

Պլխատար քաղաքներ. Լապալք, (Մալքա կղզին) Ֆամակոսթա. Նէվֆօսիա (Կիպրոս կղզի).

Ասիոյ մէջ,

Բրիտանական Հնդկաստան. փոխ-արխայութիւն, այժմու փոխ-արքան է Լորտ Հարսինկ. 5,227,500 քառ. հզմ. 325 միլիոն բնակիչ.

Կը բաժնուի

Ա. Անկիջական կայրւածք

1. Պէնկալ, 2. Պոմպալ, 3. Ասամ, 4. Պիլուան, 5. Բրիտանական Պելուքիսան.

Բ. Բրիտանական քերարկութեան սակ երկիրներ

1. Պելուքիսան, 2. Բոնբուքան, 3. Հայսերապաս, 4. Մայսուր, 5. Քաւիլք.

Պլխատար քաղաքներ. Կալկաթա, Պոմպալ, Հայսերապաս, Ռանկուան, Տեիի, Լանոր, Անմեսապաս, Պէնարէս, Ալանապաս, Բունա, Սուրաթ, Քելք, Քարաչի, Պելա Էսայլն.

Գ. Ասիոյ մէջ բրիտանական ուրիշ ստացրւածք

1. Սէլան, 2. Սինկապուր, 3. Պորնէ, 4. Պիլիք,

5. Հրնկոնկ, 6. Քովէյք, Ասէն, Մաչիվեան, Լախիվեան, Անսաւան ու Նիֆայար կղզիք.

Ռեբեր. Յորեն, բրինձ, խանուէ, թէյ, բաւալակ, մեխափո, լեղակ, աճիոն, համեմունք, շաքար, ծխախոտ, շալ, գորգ, բէնիինա, փղոսկր, խէժ.

Պլխաւոր Բաղաւորներ. Գոլուսո, Սինկափուր, Վիֆորիա, Ասէն, Մալափա.

Ափրիկէի մէջ,

Ա. Բրիսանական հարուային Ափրիկէ

1. Նաթալ, 2. Քրանսդալ, 3. Օրանձ, 4. Ռօսէյա.

Բ. Բրիսանական արեւելեան Ափրիկէ.

Գ. Բրիսանական արեւմտեան Ափրիկէ.

Ռեբեր. Յորեն, գետնախնձոր, ջալլամի փետուր, մորթ, փղոսկր, բանկազին ֆաբեր, ազամանդ, շաքարի եղէգ, խանուէ, լեղակ, համեմք, զուհասու փայտեր, խէժ.

Պլխաւոր Բաղաւորներ. Գլուխ Բարեյուսոյ, Եօհանէսպուրէլ, Տիւրզան, Լակոս, Բերթորիա, Ֆրիթովրն, Բիթթրեմարիցայուրէլ, Բօր Էլիզապէթ.

Ամերիկայի մէջ,

9 միլիոն ֆաւ. հզ. բնակիչ 10 միլիոն

Ա. Քանաւա, Նոր Երկիր ու Լապրաւս

Բ. Արեւմտեան Հնդկաստանի կղզիք.

1. Բրիսանական Կուլանա, 2. Հոնսուրաո, 3. Պրեմաւտեան, 4. Պանամա, ձաւայիւն ու ուրիշ կղզիք.

Ռեբեր. Յորեն, ալիւր, մուշակ, փայտ, հանճամուխ, կաշի, բուրդ, արջաո, կարագ, պամիր, ձուկ, իւղ, ոսոք.

Պլխաւոր Բաղաւորներ. Մոնրէալ, Քօրնթօ, Օրալա, Քէպէէ, Քինկըքրն, Ժէօրթովրն, Հաւեյքրն, Հալիժոսո, Վիցիթէլ, Ս. Ժոն.

Ուկրաինայի մէջ,

8,258,000 ֆաւ. հզ. 6,230,000 բնակիչ

Ա. Աւստրալիա ու Թաւմանիա.

Բ. Նոր-Զելանտ.

Գ. Պորնէոյի մէկ մասը, Քիչի, Քուէ, Ժիլլէր կղզիք.

Ռեբեր. Բուրդ, բանկազին ֆաբեր, պորեն, հոնպոն, ալիւր, վուշ, ծխախոտ, պղինձ, կապար, շաքար, մարգարիտ եւ այլն.

Պլխաւոր Բաղաւորներ Սիսէլ, Մելպուրն, Աստրալիա, Պրիսպան, Օզլէն, Վելինկըքրն.

ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ ՍՏԱՅՈՒԱԾՈՅ

ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆՅ ՈՒ ԹԵՒԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

29,382,488 ֆաւ. հզ. 350 միլիոն բնակիչ

Շ Ո Ւ Է Տ

Տարածուքին 447,862, ֆաւ. հզ.

Բնակիչ 5,522,000

Կառավարութիւն. Սահմանադրական միապետութիւն. արդի թագաւորն է **Կիւստալ Ե. ծն. 1856.** գահակ. 1907. գահաժառանգ՝ Պերնամոթ, Կիւստալ Աստլֆ, ծն. 1882.

Կրօն. Բողոքականութիւն.
Ճարտարաւեստ. Կարագ, թուղթ, պողպատ, լուցիկ.

Ռեբեր. փայտ, երկաթ, ձուկ, ճաշար.
Մայրաքաղաք. Սթրաքըլ. 300 հզ. բնակիչ.
Պլխաւոր Բաղաւորներ. Կոթէպուրի, Հելսինկպոր, Ուբալա, Քալքըրնա.

Ն Ո Ր Վ Ե Կ Ի Ա

Տարածուքին 322,907 ֆաւ. հզ.

Բնակիչ 2,393,000

Կառավարութիւն. Սահմանադրական միապետութիւն. արդի թագաւորն է **Հոնն Է. ծն. 1872.** գահակ. 1905. գահաժառանգ՝ Օւաֆ. ծն. 1903.

Կրօնք. Բողոքականութիւն.

Ճարտարուեստք. Փայտեղէնք, ձկան իւղ, թուղթ.

Քերէք. ձորպ, ձուկ, մորթ.

Մայրագազք. Քրիստիանիա. 250 հզ. բնակիչ.

Պլիսաւոր բաղաճներ. Պէրկէն, Թրոնտայթ, Սթաւլան-
ժէր, Տրանէն Էւայլն.

Տ Ա Ն Ի Մ Ա Ր Ք Ա

Տարածութիւն 39,800 քառ. հզր.

Բնակիչ 2,775,000

Կառավարութիւն. Սահմանադրական միապետու-
թիւն. արդէ թագաւոր՝ Քրիստիան Ժ. ծն. 1870. գհ. 1912. գահաժառանգ՝ Ֆրէտէրիք. ծն. 1899.

Կրօնք. Բողոքականութիւն.

Ճարտարուեստք. ձեռնոց, կարագ, շաքար, ձկան իւղ.

Քերէք. մորթ, ցորեն, ծխախոտ, արջառ, ձորպ:

Պլիսաւոր բաղաճներ. Փօքէնհակ, Աալպօրկ, Հօր-
սան, Հէլսինհօր:

Գաղթայիւս ստացումք

Իսլանտա կղզին 103,000 քառ. հզր. 85 հզ. բն.
Կրէօլանտիա 88,000 քառ. հզր. 13 հզ. բն.
Ամերիկայի մէջ. Ս. Խաչ ու Ս. Թուլմաս կղզիք (Ան-
թիւեանց մէջ). 359 քառ. հզր. 27 հզ. բն.
Քերէք. ձորպ, չղակեանա, էտրըդօն, մուշտակ, ձկան
իւղ (Իսլանտայի մէջ):
Պլիսաւոր բաղաճներ. Րէքիալիք (Իսլանտայի մէջ),
Սիւքէրթօքէն.

Պ Ե Լ Ճ Ի Ք Ա

Տարածութիւն 29,451 քառ.

Բնակիչ 7,424,000

Կառավարութիւն. Սահմ. միապետութիւն. արդէ

Թագաւոր՝ Ալլէք. ծն. 1875. գահակ. 1909. գահաժա-
ռանգ՝ Իշխան Լէօբօլտ, ծն. 1901.

Կրօնք. Կաթոլիկութիւն.

Ճարտարուեստք. Ապակեղէնք, կերպաս, թղթե-
ղէն, դէնք, երկաթեղէն, բամբակեղէն, ասուեղէն, գա-
րեջուր, թուղթ, ծաղկամշակութիւն.

Արտարութիւնք. Հանքածուխ, երկաթ, զինկօ.

Մայրագազք. Պրիւսէլ. 650 հզ. բն.

Պլիսաւոր բաղաճներ. Պրիւժ, Օսթանտ.

Գաղթայիւս ստացումք

Պեղիական Գօնկօ. 2,382,800 քառ. հզր. 20 միլ.
բնակիչ.

Քերէք. փղտկր, քառուչու, արմաւի իւղ, խահուէ,
քօքօ.

Հ Ո Լ Ա Ն Տ Ա

Տարածութիւն 34,186 քառ. հզր.

Բնակիչ 6,022,000

Կառավարութիւն. սահմանադրական միապետութիւն,
արդի քագուհին է Վիլհելմինա ճն. 1880, գահակալութիւն
1890, գահաժառանգն է Ժուլիանա ճն. 1909.

Կրօնք. Բողոքականութիւն ու Կաթոլիկութիւն.

Ճարտարուեստք. պանիր, կարագ, շաքար, քուրք,
աղամանդի յղիւմ, ծաղկամշակութիւն.

Արտարութիւնք. Չուկ, արջառ, ծխախոտ.

Մայրագազք. Լանէ, 270 հզ.

Պլիսաւոր բաղաճներ. Ամսթերստ, Ռօթերսալ, Ուքրէլս,
Հարլեմ Էւայլն.

Գաղթայիւս ստացումք

Ասիոյ մէջ

Սոււասա, ձալա, Պոնէօ, Չելեպեան ու Մոլուբեան
կղզիք.

1,520,628 հգ. ֆուն. հզմ. 38 միլիոն բնակիչ

Բերբեր. Շաֆար, խահուէ, ծխախոս, համեմբ, լեղակ.
Գլխաւոր քաղաքներ. Պարալիա, Սամարանկ, Բալէլ-
պանկ.

Ամերիկայի մեջ

Հողանձակամ կուլտուա.

130,230 ֆուն. հզմ. 25 միլ. բնակիչ

Բերբեր. Խահուէ, ծխախոս.
Գլխաւոր քաղաքներ. Սիւրինամ,

Աւստրալիոյ մեջ

Նոր Կուլինէի արեւմտեան մասը
Բարու կղզիք.

395 հգ. ֆուն. հզմ. 240 հգ. բնակիչ

Բերբեր. Շաֆար, խահուէ, բամպակ, Բաֆաօ.
Գլխաւոր քաղաքներ. Մաֆասար, Վիլէմսթրաս.

ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ՀՈԼԱՆՏԱԿԱՆ ՍՏԱՅՈՒԱԾՈՅ

2,047,297 ֆուն. հզմ. 38 միլ. 388 հգ. բնակիչ

Լ Ի Ի Ք Ս Է Մ Պ Ո Ւ Ր Կ

Տարածութիւն 2586 ֆուն. հզմ.
Բնակիչ 260 հգ.

Կառավարութիւն. Մեծ դեսպտիւն, սահմանադրական
սէրուքիւն, արդի դեսպտիւն, Մարի Ասկարիդ. Ծն. 1894, գա-
հակ. 1912.

Կրօնք. Կաթոլիկութիւն.

Հարստարուեստք. Կաւի, պանիր.

Բերբեր. Կանեփ, վուռ, երկաթ, փայտ.

Մայրաքաղաք Լիսիֆոնսուրկ, 21 հզմ. բն.

Ռ Ո Ւ Ս Ւ Ա

Տարածութիւն 22,393,535 ֆուն. հզմ.
Բնակիչ 168,176,000

Կառավարութիւն. Սահմանադրական պետութիւն,
արդե կայսրն է (Չար) Նիկոլա Բ. Ծն. 1868, դահակ. 1894.
Գահաժառանգ՝ Ալէքսի Նիքոլայեւիչ Էշխան, Ծն. 1904.

Կրօնք. Յունադաւանութիւն, բայց կան բազմաթիւ
Տայադաւան, կաթոլիկ, բողոքական ու հրեայ,
Ռուսիա երկու մեծ մասերէ կը բաղկանայ՝

Ա. ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՌՈՒՍԻԱ

Տարածութիւն 5,582,535 ֆուն. հզմ.
Բնակիչ. 148,176,000

որ կը պարունակէ հետեւեալ երկիրները՝

Բուրն Ռուսիա. — Լեհաստան. — Ֆինլանդիա. —
Կաւկասիա ու Հայաստանի արեւելեան մասը, որ
Արարատեան, Փայտակարան, Ուտիացոց հին նահանգները
կը պարունակէ, բայց այսօր Կաւկասիոյ փոխարքայու-
թեան մէկ մասը կը կազմէ, ուր նշաւաւոր են Երեւան,
Էջմիածին, Վաղարշապատ, Նոր-Նախիջեւան, Գանձակ,
Արտահան, Արտանուշ, Զուղայ քաղաքները:

Բերբեր. Յորեն, ալիւր, մսրացորեն, կանեփ, շաքար,
մուշտակ, կաշի, ձուկ, կարագ, ձկնկիթ, փայտ, մորթ,
արջառ.

Հանքեր. Հանքածուխ, քարեւոյ, երկաթ, ոսկի, արծաթ:

Մայրաքաղաք. Ս. Քեդրսպուրկ, 2 միլ. բն.

Գլ. քաղաքներ. Մոսկուա, Վարշավիա, Խարքով, Օտե-
սա, Ռիկա, Աժտէրեան, Ռոսթով, Նիժնի Նովորոտ, Օրէն-
պուրկ, Սեւաստաբուլ, Պաքու, Տիբիս, Երեւան եւայլն:

Բ. ՍՍԻՍԿԱՆ ՌՈՒՍԻԱ

Տարածութիւն, 16,814,000 ֆաւ., հզգ.

21 միլ. Բնակիչ

որ կը պարունակէ՝

Սիպերիա— **Սմոլոնի** երկիրք.— **Թուրքասան**—
Ուրալք— **Ճարաղան**— **Սամարկան** — **Սիր** — **Տարի-**
այի ընդարձակ երկիրք.

Բերբեր. Յորեն, հանար, մեսախ, բամպակ, մուսակ,
ձուկ, արջառ.

Հանբեր. Թանկագին մեսաղք, պղինձ, կոպար, կրաժիտ,
երկաթ, քարիւղ.

Գլխաւոր քաղաքներ. Թաւէն, Խոփան, Վլլաշիլոս-
սոք, Օմսկ, Թոմսկ, Թոպոլսկ, Բեդրոբալովսկի, Քեանքա.

ՊՈՒԽԱՐԱ.

Ռուսիոյ գերիշխանութեան ներքեւ խանութիւն մ'է, արդի
խանն է **Սէյիտ միր Ալէմ Խան**. ծն. 1880, գահակ. 1911,
գահաժառանգ՝ Սէյիտ Միր Իպրահիմ Խան.

Բերբեր. Յորեն, բամպակ, ծխախոտ, պտուղներ.

Հանբեր. Պղինձ, անագ, երկաթ ու հանքածուխ.

Մայրաքաղաք. Պուլաւա, 70 հզ. բն.

Գլխաւոր քաղաքներ. Քերմիէ, Խարքի.

ԽԻՎԱ.

Ռուսիոյ թեւարկութեան ներքեւ խանութիւն մ'է, արդի
խանն է **Սէյիտ Ասգէնիար Թիւրքա**. գահակ. 1910.

Բերբեր. Յորեն, բրինձ, մեսախ, բամպակ, արջառ.

Մայրաքաղաք. Խիվա, 5 հզ. բն.

ՖՐԱՆՍԱ #

Տարածութիւն 536,454 ֆաւ. հզգ.

39,602,000 Բնակիչ

Կառավարութիւն. Հանրապետութիւն, արդի Նախա-
գանն է **Քէյնօն Բուանբարէ** ծն. 1858. որ 7 սարուան հա-
մար ընտրուած է 1913 ին :

Կրօնք. Կաթոլիկութիւն:

Ճարտարարուեստք. Մետաքեղէն, բրդեղէն, բամպակե-
ղէն, գոնարեղէն, նորոյթ, ձեռնոց:

Բերբեր. Գինի, ցորեն, զարի, գետնախնձոր, հանար,
ծխախոտ:

Արտադրութիւնք. Հանքածուխ, երկաթ, փայտ եւայլն.

Մայրաքաղաք. Փարիզ 2,800,000 բն.

Գլխաւոր քաղաքներ. Մարսիլիա, Լիլոն, Նանք, Լիլ,
Պորսո, Թուլուզ, Նիս, Հավր, Նանսի, Թուլոն, Բուլան, Գալէ,
Պրէքս, Շերպուր եւայլն.

Գաղթային ստացուածք,

Թեւարկութիւնք, ազդեցութեան շրջանակներ.

Ասիոյ մէջ, 720,759 ֆաւ. հզգ.

17,309,000 Բնակիչ

Հնդկաստանի մէջ քանի մը ծովեզերեայ քաղաքներ.

Հնդկաստանի մէջ՝ Անկուս, Գանկոս, Գոշիւնի,

Թոնկի, Լաու :

Բերբեր. Բամպակ, շաքարի եղէգ, համեմք, բրինձ, խեժ,
փայտ, լեղակ, դեղորայք, փղսպի, ծխախոտ, մեսախ, մարք:

Գլխաւոր քաղաքներ. Բոնիփերի, Չանստրեակոր, Քա-
րիպ, Սպիտ, Հանուս :

Ափրիկէի մէջ, 11,620,000 ֆաւ. հզգ.

36,000,000 Բնակիչ

1. Աղձերի
2. Թունուզի պեշուքիս (Յր. թեարկութիսն)
3. Սենեկայ, Նիկերի երկրամասը, Յր. Կուիկե
4. Տանուե, Փղակրի ախուե,
5. Յր. Գունիօ, Սունայ ու Օպոֆ,
6. Մասակաւար, Ռեխնիսն ու Գունուեան կղզիք,
7. Մարոֆ (Յր. Թեարկութիսն):

Քերեբ. Յորեն, արմաւի իւղ, ալեա, նուշ, փղակր, խամուէ, բրինձ, շաւարի եղեգ, բամպակ:

Պլիսաւոր քաղաքներ. Ալժեր, Թունուզ, Քոնստանթին, Պոն, Օրան, Սմախ, Խայրուան, Ֆէս, Ս. Լուի, Տաւար, Թանաւարիլ, Թամարսա, Ս. Տրնի, Ս. Պետրոս, Ճիպուրի, Պրաց-ցալիլ, Լիպրովիլ:

Ամերիկայի մեջ, 82,000 *fun.* հզգ.
451,000 *Բնակիչ*

Կուշանա, Կուշասարուշի ու շրջակայ կղզիք,
Մարքիկիք, Ս. Պետրոս ու Միխըլուն կղզիք,

Քերեբ. Բամպակ, խամուէ, շաւար, քաթա, համեմք, վանիլ, ներկի փայտ:

Պլիսաւոր քաղաքներ. Բոր սր Յրանս, Քանենա, Ս. Պետրոս:

Ուկրաինայի մեջ 24,000 *fun.* հզգ.
90,000 *Բնակիչ*

Նոր Գալեսնիս եւ շրջակայ կղզիք,

Քերեբ. Քոֆո, պանան, բամպակ, փայտ,
Պլիսաւոր քաղաքներ, Նոււէա, Բաբիթ:

Չ Ո Ւ Ի Ց Ե Ր Ի Ա

Տարածութիւն 44,346 *fun.* հզգ.
3,765,000 *Բնակիչ*

Կառավարութիւն. Դաւնակից հասարակապետութիւն, արդի նախագանն է Միւլէր.

Վրոն. Բողոքականութիւն ու կաթոլիկութիւն.
Ճարտարուեստ. մետաքսեղեն, բամպակեղեն, ժամացոյց, պանիր, մեքենայք.

Մայրաքաղաք. Պերն, 90 հզ.

Պլիսաւոր քաղաքներ. Յուրիս, Պալ, Ժընէվ, Լոզան, Ս. Կալ, Լիւչէրն, Շօ սր Ֆօն, Նեոսաբէլ, Ֆրիպուրկ, Շամ-ժուս, Տալլոս.

Գ Ե Ր Մ Ա Ն Ի Ա

Տարածութիւն 540,833 *fun.* հզգ.
64,926,000 *Բնակիչ*

Կառավարութիւն. Սահմանադրական դաւնակից կայսրութիւն. արդի կայսրն է Ալլիլէլմ Բ. ձն. 1859. զանակ. 1888. զանաժառանգ՝ Ֆրէտերիկ Կիլոս իւլիան. ձն. 1882.

Վրոն. Բողոքականութիւն ու կաթոլիկութիւն.

Ճարտարուեստ. Բրդեղեն, բամպակեղեն, ապակեղեն, շաւար, յախնապակի, ժայռան, խաղալիկ, ժամացոյց, մեքենայք, էլիքիական պատրաստութիւնք, թուղք, ոսկիէ ու արծաթէ ստարկաներ, նաւաշինութիւնք.

Արտադրութիւնք. Հանքային աժուխ, պողպատ, գինիօ, երկաթ, աղ, եւ այլն.

Քերեբ. Գինի, զարեջուր, գետնախնձոր, ծխախոտ եւլն.

Մայրաքաղաք. Պերլին 2 միլ.

Պլիսաւոր քաղաքներ. Համպուրկ, Միւնիխ, Լայպցիկ, Տրեսա, Գոլոնիա, Ֆրանկֆորք, Նիւրնբերկ, Շքիլքարս, Պրեմա, Սքրապուրկ, Պրունիսլիք, Լիպպէ, Էֆրաշաբէլ, Տանցիկ, Քեօնիկապերկ, Քիէլ, Քասէլ, Ալիպուրկ, Միլ-նիլգ.

Գաղթային *usացուածք*

Ասիայի մեջ,

Քիսու - Չեու (Չինաստան) 551 *fun.* հզգ.
173,000 *Բնակիչ*,

Ափրիկէի մէջ ,

Գերմանական Արեւելեան Ափրիկի
995,000 ֆուն . հզգ.
10,000,000 Բնակիչք ,

Գերմանական Արեւմտեան Ափրիկի
1,673,000 ֆուն . հզգ.
5 միլիոն բնակիչ

Ուլկիանիոյ մէջ ,

Նոր Կուիլենի մեկ մասը,
Պիզուարեան, Սոպրոնեան եւ Մարչալ կղզիք.
246,000 ֆուն . հզգ.
624,000 բնակիչ

Գլխաւոր քաղաքներ. Անկո, Պակամայո, Տարէս Սալամ, Բանկանի, Տուպա, Ժալիւք, Վիլիելմահամէն, Սքեժանսոր .

ԱՒՍՏՐՕ—ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ

Սոյն կայսրութիւնը երեք գլխաւոր մասերէ կը բաղկանայ :

- Ա. Աւստրիա . 300.000 ֆուն . հզգ.
29 միլ. Բնակիչ
- Բ. Հունգարիա , 324,000 ֆուն . հզգ.
19 միլ. Բնակիչ
- Գ. Պոսնա-Հերսեփ . 51,000 ֆուն . հզգ.
2 միլ. Բնակիչ

ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ՏԱՐԱԾՈՒԹԵԱՆ ԱՒՍՏՐՕ-ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ .

675,916 ֆուն . հզգ.
51,390,000 Բնակիչ ,

Կառավարութիւն, Սամանադրական միապետութիւն, արդի կայսրն է **Ֆրանսուա Ժօզէֆ Ա.** որ Հունգարիոյ բազումն է միանգամայն. ծն. 1830 զամսկ. 1848. զանաժառանգն՝ Ֆրանսուա Ֆերշինանս ծն. 1863.

Կրօնք. Կաթոլիկութիւն ու բողոքականութիւն :

Հարսարարութեամբ. Ապակեղէն, յախնապակի, շաքար, կաշի, բուրբ, գարեջուր, երկաթեղէն, պողպատեղէն.

Արտադրութիւնք. երկաթ, անուխ, հանեային ջուր, Բերբեր. Յորեն, պսուղ, զինի, վալս :

Մայրաքաղաք. Վիեննա 2 միլ.

Գլխաւոր քաղաքներ. Փրահա, Թրիէսք, Լեմպերկ, Կրաց, Պրիւն, Իննսպրիւկ, Լայպպախ, Զարա, Սալցպուրկ (Աւստրիոյ մէջ)

Պուսարթես, Ալբան, Ֆիւլմ (Հունգարիոյ մէջ)

Սարայովա, Մօսքար, Պանեպոլսա (Պոսնա-Հերսեփ մէջ) :

Ս Պ Ա Ն Ի Ա

Տարածութիւն 504,517 ֆուն . հզգ.
19,611,000 Բնակիչ

Կառավարութիւն. Սահմանադրական միապետութիւն, արդի թագաւորն է՝ **Սլոնոս XIII** ծն. 1886. դ-հ. 1902. զահագառանգ՝ Ալֆոնս. ծն. 1907 :

Կրօնք. Կաթոլիկութիւն .

Հարսարարութեամբ. Մետաքսեղէն, բրդեղէն, կօշիկ.

Բերբեր. Գինի, մետաքս, սուճիկ, պտուղ, խաղող :

Արտադրութիւնք. Հանք, սնդեկ .

Մայրաքաղաք. Մատրիա 600 հզ.

Գլխաւոր քաղաքներ. Պարչեւոնա, Վալէնցիա, Սեվեիա, Մալազա, Միւսիա, Սարահոսա, Բարթակեճա, Պելլաօ, Կրանատա, Բասիքս .

Գաղթային ստացուածք,

Ափրիկէի մէջ .

366,490 ֆուն . հզգ.
1 միլ. Բնակիչ ,

1. Մարոքի հիւս. եզերքը , 2. Բանարեան կղզիք ,
3. Բիո sk oro , սպանիական հար . Մարոք .
4. Իվլի ու Սպանիական Կուիլեն .

Արտադրութիւնք. Փղոսկր, սկեքեր աւազ եւն .

Փ Ո Ր Թ Ո Ւ Գ Ա Լ

Տարածութիւն 92,572, ֆառ. հիզ.

6 միլ. Բնակիչ

Կառավարութիւն. Հանրապետութիւն, արդի նա-
խագահն է Մանուէլ ս'Արիակա.

Կրօնք. Կաթոլիկութիւն.

Բերքեր. Գինի, պտուղ, սունկ, ձուկ.

Մայրաքաղաք. Լիզպոնա 360 հզ.

Գլխաւոր քաղաքներ. Բորթօ, Պրակա.

Գաղթային ստացումք.

2,92,806 ֆառ. հիզ.

9 միլ. Բնակիչ

1. Ասիոյ մեջ, Մաքսօ, Կուա.

2. Աֆրիկէի մեջ, Կանաչ գլխոյ կղզիք, Մոզամպիք,
Անկոլա:

Բերքեր. Բամբակ, շաքար, բրինձ, խահուէ, խէժ,
մեղրամոմ, փղտակ.

Գլխաւոր քաղաքներ. Մաքսօ, Ս. Պօղոս, Լոանտա,
Մոզամպիք.

Ի Տ Ա Լ Ի Ա

Տարածութիւն 286,682 ֆառ. հիզ.

35,959,000 Բնակիչ,

Կառավարութիւն. Սահմանադրական միապետու-
թիւն, արդի թագաւորն է Ալիքոր Էմմանուէլ Գ. ծն. 1869. դահակ. 1900. դահաժառանգ՝ իշխան Ումպէրթօ տի
Բիէմօնթէ. ծն. 1904.

Կրօնք. Կաթոլիկութիւն.

ձառնարարութիւնք. Մետաքսեղէն, թուղթ, գոհա-
րեղէն, թաւեշ.

Բերքեր. Մետաղ, ձիթաիւղ, գինի, պտուղ, ծծումբ,
Մայրաքաղաք. Հռովմ 542 հզ.

Գլխաւոր քաղաքներ. Նաբոլի, Միլան, Թիւրին, ձե-
նովա, Ֆիորէնցա, Վենետիկ, Մեսինա.

Գաղթային ստացումք,

Աֆրիկէի մեջ,

1 միլ. 561 հզ. ֆառ. հիզ.

1 միլ. 732 հզ. Բնակիչ

1. Երիթրէա, Սոմալի երկիր,

2. Լիպիա (Թարապրու)

Բերքեր. Փղտակ, խէժ, խահուէ, նարինջ, լեմոն.

Գլխաւոր քաղաքներ, Մատուա, Թարապրու, Պէն-
կագի, Մուրզուք.

Ս Ո Ն Ա Ք Օ

Տարածութիւն, 1500 ֆառ. հիզ.

19 հզ. Բնակիչ

Կառավարութիւն. Սահմանադրական իշխանապե-
տութիւն. արդի իշխանն է Ֆիլլէրք Ս. ծն. 1848, դա-
հակ. 1889, դահաժառանգ՝ Լուի. ծն. 1870.

Կրօնք. Կաթոլիկութիւն.

Բերքեր. Զէթ, անուշահոտք, պտուղ.

Մայրաքաղաք. Մոնաքօ 3 հզ.

Գլխաւոր քաղաքներ. Մոնթէ-Քարլօ, Գոնտամին:

Ս Ա Ն Ս Ա Ր Ի Ն Օ

Տարածութիւն, 61 ֆառ. հիզ.

11 հզ. Բնակիչ

Կառավարութիւն. Սահմանադրական, երկու իշխա-
նաց վարչութեան ներքեւ, որ ամէն վեց ամիս, փոխն ի
փոխ կը վարեն իշխանութիւնը.

ԿՐՕՆԻՔ. Կաթսիկոլթիւն:

Քեքեք. Գինի.

Մայրաքաղաք. Սան Մարինո 1600.

Ա Լ Պ Ա Ն Ի Ա

Տարածութիւն, 32 հզ. քառ. հզմ.

850 հզ. Բնակիչ

Կառավարութիւն. Սահմանադրական իշխանապետութիւն. արդի իշխանն է Վիլիէլմ Վիս. ծն. 1876. գահակ. 1913.

Կրօնք. Մահմետականութիւն.

Քեքեք. Բուրդ, եգիպտացորեն, մուշտակ.

Մայրաքաղաք. Տւրքացո. 30 հզ.

Պիլսաւոր քաղաքներ. Էլպասան, Վալօնա, Շքոտրա.

Ռ Ո Ւ Մ Ա Ն Ի Ա

Տարածութիւն, 139 հզ. քառ. հզմ.

7,500,000 Բնակիչ

Կառավարութիւն. Սահմանադրական միապետութիւն. արդի թագաւորն է Կարոլոս Ա. ծն. 1839. գահակ. 1866. գահաժառանգ՝ Ֆէրդինանտ. ծն. 1865.

Կրօնք. Յունադաւանութիւն.

Քեքեք. Յորեն, բուրդ, մորթ, շաքար, աղ, փայտ, քարեղ.

Մայրաքաղաք. Պուրթէշ 338 հզ.

Պիլսաւոր քաղաքներ. Եաշ, Կալայ, Պրահա, Պոթո-շանի, Քոնստանձա, Սիլիստրէ.

Ս Ե Ր Պ Ի Ա

Տարածութիւն, 90 հզ. քառ. հզմ.

4 միլ. 100 հզ. Բնակիչ

Կառավարութիւն. Սահմանադրական միապետութիւն. արդի թագաւորն է Պեթրոս Ա. ծն. 1844. գահակ. 1903. գահաժառանգ՝ Աղեքսանդր. ծն. 1888.

Կրօնք. Յունադաւանութիւն.

Քեքեք. Յորեն, խոզ, մորթ, պտուղ.

Մայրաքաղաք. Պելլրատ 90 հզ.

Պիլսաւոր քաղաքներ. Մանասթըր, Իսկիւկ, Նիշ, Բրիլլէնա, Գրակուլէվայ, Փիրոթ, Վիտին.

Պ Ո Ւ Լ Կ Ա Ր Ի Ա

Տարածութիւն, 120 հզ. քառ. հզմ.

5 միլ. Բնակիչ

Կառավարութիւն. Սահմանադրական միապետութիւն. արդի թագաւորն է Ֆէրիհան Ա. ծն. 1861. գահակ. 1887. գահաժառանգ՝ իշխան Պորիս, ծն. 1894.

Կրօնք. Յունադաւանութիւն.

Քեքեք. Յորեն, եգիպտացորեն, վարդի իւղ, փայտ, կարագ, պանիր, ծխախոտ.

Մայրաքաղաք. Լանքաժուխ, երկաթ.

Մայրաքաղաք. Սօֆիա 103 հզ.

Պիլսաւոր քաղաքներ. Ֆիլիպէ, Վարնա, Բուռճուք, Բլէվնա, Նումլա, Նոր Զաղրա, Թ. Բազարձըք, Թիրնովա Պուրկալ, Տէտէաղաձ, Կիւմիւլճինա եւն.

Յ Ո Ւ Ն Ա Ս Տ Ա Ն

Տարածութիւն, 108,000 ֆառ, հզմ.

4,5 միլ. Բնակիչ,

Կառավարութիւն. Սահմանադրական միապետութիւն. արդի թագաւորն է Լուսանդիանոս ՃՌ. ծն. 1868. գահակ. 1913. գահաժառանգ՝ Գէորգ. ծն. 1890.

Կրօնք. Յունադաւանութիւն.

Բերքեր. Զամիչ, գինի, թուզ, ձէթ, ծխախոտ, մեղր, մետաքս, մեղրամոմ, բամբակ.

Մայրաքաղաք. Աթէնք. 174 հզ.

Գլխաւոր քաղաքներ. Սելանիկ, Պիրէոն, Բաթրաս, Սէրէզ, Տրամա, Գորֆու, Վուս, Թրիքալա, Լարիսա, Եանէա, Քանտիա, Քանէա (Կրետէ կղզիին մէջ).

Մ Օ Ն Յ Է Ն Է Կ Ր Օ

Տարածութիւն, 16,000 ֆառ. հզմ.

500,000 Բնակիչ,

Կառավարութիւն. Սահմանադրական միապետութիւն. արդի թագաւորն է Նիկոլա Ա. ծն. 1841. գահակ. 1860. գահաժառանգ՝ Տանիւր Աղեքսանդր. ծն. 1871.

Կրօնք. Յունադաւանութիւն.

Բերքեր. Արջաւ, այծ, մորթ, ձուկ, ոչխար, պանիր.

Մայրաքաղաք. Զէթինէ 5 հզ.

Գլխաւոր քաղաքներ. Տիաքովա, Իփէք, Բոսկորիցա, Տիւլչինո, Անթիվարի.

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ.

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՈՒ ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ
ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Օսմանեան Պետութիւնը կը բաղկանայ հինգ մասերէ,

Ա. Օսմանեան Պետութեան անմիջական մասերը կազմող երկիրներ.

1. Եւրոպական Թուրքիա 23 հզ. ֆառ. հզմ.
1,800,000 բն.
2. Ասիական Թուրքիա 1,766,900 ֆառ. հզմ.
17,000,000 բն.

Բ. Օսմ. Պետութեան ազդեցութեան ներքեւ.

1. Առաքիոյ անկախ մասերը 2,284,332 ֆառ. հզմ.
2,146,000 բն.

Գ. Օսմանեան Պետութեան հարկատու երկիրներ.

1. Սաւոս 468 ֆառ. հզմ.
54,000 բնակիչ

Դ. Բրիտանական վարչութեան ներքեւ

1. Կիպրոս 9604 ֆառ. հզմ.
237,000 բն.
2. Եգիպտոս 701,000 ֆառ. հզմ.
11,287,000 բն.

Ե. Առանձնաշնորհեալ նահանգ

1. Լիբանան 6,500 ֆառ. հզմ.

250,000 րև.

Համագումար սահմուրեան 4,782,669 ֆառ. հզմ.

Համագումար բնակչաց 32,237,000

Կառավարութիւն. Սահմանադրական միապետութիւն է 1908 էն ի վեր, արդի կայսրն է **Սուլթան Մէհմէմէտ Ե. Բէշաս**, ծն. 1844, գանակ. 1909. գահաժառանգն՝ Եուսուֆ Իզզէսսին էփ., ծն. 1857.

Կրօնք. Պետութեան կրօնքը Մահմետականութիւնն է, բայց երկրին բնակչաց կարեւոր մէկ մասը կը կազմեն Քրիստոնեայք եւ Հրեայք:

Վարչական բաժանում. Ըստ վարչական կազմակերպութեան, Օսմանեան Պետութիւնը կը բաժնուի **նահանգներու** կամ **կուսակալութիւններու** (*վիլայէթ*) որոնք կը կառավարուին **կուսակալներու** (*վալի*) ձեռամբ:

Նահանգները կը բաժնուին **գաւառներու** (*սանձագ*), որոնք կը կառավարուին **կառավարիչներու** (*միսթաարըֆ*) ձեռամբ:

Գաւառները կը բաժնուին **գաւառակներու** (*լլա*), որոնք կը կառավարուին **փոխ-կառավարիչներու** (*գայմա-գաւ*) ձեռամբ:

Գաւառակներն ալ **գիւղականքներու** (*կանիյի*) որոնք կը կառավարուին (*միսթիւրներով*):

Սակայն այս վարչական կազմակերպութենէն բացառութիւն կը կազմեն կարգ մը գաւառներ, գրեթէ, իրենց դիրքին կամ կարեւորութեանը պատճառաւ հարկ ելած է նահանգներու իրաւասութենէն զատել ու ուղղակի կեդրոնին կցել, այս տեսակ գաւառները կը կոչուին **ուրոյն գաւառներ** (*միւսթապիլ սանձագ*):

Ըստ այնմ, Օսմանեան Պետութեան անմիջական իշխանութեան տակ գտնուած երկիրները կը պարունակեն 24 նահանգներ, 11 ուրոյն գաւառներ ու 1 առանձնաճեռոհեալ նահանգ:

Այս նահանգներէն երկուքը, **Կ. Պոլիս** ու **Ադրիանուպոլիս** Եւրոպական Թուրքիոյ մէջ կը գտնուին:

Բաւանդերլու միւս նահանգներն Ասիական Թուրքիոյ մէջ կը գտնուին եւ են:

Երևազմէնիկ'ար **կաւ Պուսա**, ձեզայրի պահիր **Սեֆիս**, Չմիւռնիա **կաւ Այսլն**, Բոնիա, **Ասանա**, Էնկիւրիւ, Բասթամունի, **Տրապիզոն**, **Սեբասիա**, **Խարբերդ կաւ Մամուրէթ-իւլ-Ազիզ**, **Տիարպէֆի**, **Կարին**, **Բաղէ**, **Վան**, **Մուսուլ**, **Պաղտաս**, **Պասրա**, **Հալեպ**, **Սուրիա**, **Պերուք**, **Հիճազ** եւ **Եւմէն**:

Իսկ տանեմէկ ուրոյն գաւառներն են՝

Չարպնա, **ձանիկ**, **Պոլու**, **Քարասի**, **Պիզա**, **Կեսարիա**, **Եդեսիա կաւ Ուրժա**, **Երուսաղեմ**, **Ասիւր**, **Իզմիս** եւ **Զօր**:

Առանձնաճեռոհեալ նահանգն է **Լիբանան**:

Բայց ըստ վերջին նահանգային օրինաց տրամադրութեան, Ասիական Թուրքիան վեց տշանակներու բաժնուած է, նոյնչափ բնիչներու անմիջական հսկողութեան տակ:

Ե Ի Բ Ո Պ Ա Կ Ա Ն Թ Ո Ի Բ Բ Ի Ա

1. Կ. ՊՈԼՍՈՅ ՆԱՀԱՆԳ

Կ. Պոլսոյ նահանգին տարածութիւնն է, եւրոպական մասին՝ 1900 քառ. հզմ. եւ ասիական մասին՝ 2000 քառ. հզմ. որով նահանգին տարածութիւնն **կըլլայ 3900 քառ. հզմ. բնակչաց թիւն գրեթէ 1 միլ. 2 հարիւր հզ. իւրաքանչիւր քառ. հզմ.ի վրայ 222 անձ**:

Կ. Պոլսոյ նահանգը կը պարունակէ 3 գաւառներ, որոնք են. 1. Ստամբուլ, 2. Պէյօղլու կամ Բերա ու 3. Իւսկիւտար եւ հինգ գաւառակներ, որոնք են. 1. Շիւէ, 2. Գարթալ, 3. Կէյազէ, 4. Քիւչիւք Զէքմէճէ եւ 5. Կոզլինք:

Իսկ բուն Կ. Պոլիս կը բաժնուի 9 թաղապետական շրջանակներու, որոնք են.

- 1. Պայազիս, 2. Ֆարքի 3. Բերա, 4. Ան.
- Հիսար, 5. Ննիֆէյ, 6. Իւսկիւսար, 7. Գասրէֆէյ,
- 8. Մաֆրիֆէյ, 9. Իշխանաց կղզիք.

2. ԱՐԻՔԱՆՈՒՊՈՒԽՍ (1)

Սոյն նահանգը 4. Պոլսոյն հետ կը կազմէ եւրոպական թուրքիոյ հողային ամբողջ մասը: Տարածութիւնն է գրեթէ 19,000 քառ. հզմ. եւ բնակիչ 450,000.

Ագրիանուպոլսոյ նահանգը ունի 3 գաւառներ ու մէկ ուրոյն գաւառ.

1. **Քրք-Քիլիսէ**, ունի 4 գաւառակներ, որոնք են Միտիա, Պապաէսկի, Վիլէ ու Լիւլէ Պոլրկազ: (2)]

2. **Թեֆրսաղ**, ունի 3 գաւառակներ, որոնք են Մալկարա, Չորլու եւ Հայրապօլ:

3. **Կելիպօլու**, ունի 3 գաւառակներ, որոնք են Քէշան, Միւրէֆթէ, Շարքէօյ.

4. **Տիմոքեա**, ունի երկու գաւառակներ, որոնք են Հավղա եւ Էրկէնէ.

Բերքեր, արմտիք, ձէթ, գինի, ծխախոտ, խոզակ, մորթ, պանիր, կարագ, բուրգ, մեղր, մեղրամամ:

3. ԽԻՒՏԱՎԷՆՏԻԿԵԱՐ

Սոյն նահանգին տարածութիւնն է 55,000 քառ. հզմ. եւ բնակչաց թիւն է 1,250,000 որով Եւրաքանչիւր քառ. հզմ.ի վրայ 23 անձ կ'իյնայ:

Իսլամավէնտիկեարի նահանգը կը պարունակէ 4 գաւառներ:

1. **Պուսա**, ունի 6 գաւառակներ, որոնք են Կէմէշիկ, Բազարքէօյ, Միխալիձ, Մուտանիա, Քիւրմաստի եւ Ատրանոս:

(1) Ագրիանուպոլսոյ նահանգը, Բաղդադի վերջին փոփոխութեանց հետեւանով, իր արեւմտեան գաւառներէն ու գաւառակներէն մի քանիսն կորսնցուցած ըլլալով, նահանգին մնացած մասին վարչական նոր բաժանման վրայ որոշեցիկութիւն մը կարելի չըլլալով սահմալ, բաւականացանք հոս նշանակել միայն Ագրիանուպոլսոյ նահանգէն թուրքիոյ մնացած մասին վարչական կիսբաժանումներ:

(2) Նահանգներ, գաւառներ ու գաւառակներ, մեծազոյն մասամբ Բաղդադեան անուամբ կը կոչուին.

2. **Էրրոզուլ**, ունի 3 գաւառակներ, որոնք են Սէօյիւա, Ինէզէօլ եւ Եէնի Շէհիր.

3. **Քէօքսիլա**, ունի 4 գաւառակներ, որոնք են Էսկի Շէհիր, Քետուս, Ուշաք եւ Սիմաւ.

4. **Քարահիսարք Սահիպ**, ունի 3 գաւառակներ, որոնք են Պոլսլատին, Սանտըզլը եւ Ազիզիէ.

Բերքեր, Յորեն, գարի, եգիպտացորեն, վարսակ, պտուղ, աֆիոն, ծխախոտ, բամբակ, աֆիոն.

Հանքեր, Կապար, ծարիր, պորասիք, ըրոմ, մանկանէզ, գումահա, մարմարին, երկանաքար, ծովափրփուր եւն.

4. ԱՐՔԻՊԵՂԱԳՈՍ

Սոյն նահանգը, որ ձեզայիրը Պաիքը Ալեքիս կը կոչուի, կազմուած է եգէական ծովուն մէջ սփռուած մեծ ու փոքր կղզիներէ, որոնց տարածութիւնն է 6,900 քառ. հզմ. ու բնակչաց թիւն է 322 հզ. որով Եւրաքանչիւր քառ. հզմ.ի վրայ կ'իյնայ 47 անձ.

Սոյն կուսակալութիւնը 4 գաւառներու կը բաժնուի.

1. **Լեմնոս**, որ կը պարունակէ Լեմնոս, Իմպրոս, Թէնէտոս կղզիները.

2. **Միսիլի** որ առանձին գաւառ մը կը ձեւացնէ.

3. **Քիոս** կամ **Սագրք** որ կը պարունակէ Բարա, Նիքարիա, Պատմոս, Լերոս, Կալիմոս, Քոս կամ Ըստանքէօյ, Ասթրոբալիա.

4. **Հուսոս** որ կը պարունակէ Սիմի, Թիլոս, Քարբալթոս ու Քատոս, Շարքի, Նիսիրոս կամ Ինձիրի ատա.

Բերքեր. Նարինջ, լեմոն, անխոն, մազտաքէ, ձիթապտուղ, որթետունկ.

Հանքեր. Մարմարին եւն.

5. ԱՅՏԸՆ ԿԱՄ ԶՄԻՌՆԻՍ

Սոյն նահանգին տարածութիւնն է 54,000 քառ. հզմ. եւ բնակիչ 1,650,000 որով իւրաքանչիւր քառ. հզմ. վրայ 31 անձ կ'իյնայ:

Այսքնի նահանգը կը պարունակէ 5 գաւառներ:

1. **Զմիւռնիա**, ունի 12 գաւառակներ որք են. Նիժ, Քարա-պուրուն, Գուռ-Ասա, Զէսէ, Թիբէ, Կոսեմիտ, Ուրլա Քարանա-Յոչա, Պայանիր, Մեննէէն, Սէվրի-Յիսար եւ Պեր-դամա:

2. **Մանիսա** կամ **Սարուխան**, ունի 10 գաւառակներ որք են. Թորդուսլու (**Պասապա**), Ալաւէնիր, Քուլա, Ազ-Հիսար, Սարիլու, Կէտէրէգ, Թիմուրնու, Կաւէ, Քերբ-Աղան եւ Սումա:

3. **Այսքն**, ունի 5 գաւառակներ որք են Նազեղլի, Պոզ-նողան, Սէօէ, Զինէ եւ Քարանա-սու:

4. **Մենքեւէ** կամ **Մուղլա**, ունի 5 գաւառակներ որք են, Մելաս, Մաքի, Մէրմէրիս, Պոսրուս եւ Քէօյ-նէլիգ:

Ռերքեր. արմիք, խաղող, բուգ, աճիոն, ծխախոտ, ձէք, բամպակ, գիսոր, շուււնայ, խոզկաղիք:

Հանքեր. քրոմ, գոնիթ, ծարիր, սնդիկ, մանկանէգ, կապար, զինկ, ծծումբ եւ այլն:

5. Ք Ո Ն Ի Ա

Սոյն նահանգին տարածութիւնն է 102,000 քառ. հզմ. եւ բնակիչ 1,200,000, որով էւրոպացիներ քառ. հզմ.ի վրայ 12 անձ կ'իյնայ:

Քոնիայի նահանգը կը պարունակէ 5 գաւառներ:

1. **Քոնիա**, ունի 9 գաւառակներ, որոնք են Ազ-Շէհեր, Պէյ-Շէհեր, Սէտի-Շէհեր, Ըլլըն, Պոզգըր, Քարա-ման, Էրէյլի, Քարաքերքեար եւ Քոչ Հիսար:

2. **Նիլյէ**, ունի 6 գաւառակներ, որոնք են Նէվ Շէ-հեր, Իւրկիււպ, Ազ-Սէրայ, Պուր, Մաաէն (**Համիսիէ**) եւ Արպուս:

3. **Պուրսուր** ունի 1 գաւառակ որ է Տեֆնէ:

4. **Համիսայաս (Սպարսա)** ունի 4 գաւառակներ, Ուլուպուրլու, Էկիքոնիր, Քարա Աղաձ եւ Ելլաձ:

5. **Սապիա (Թէփէ)**, ունի 4 գաւառակներ, որոնք են Էլմալու, Ալաշիէ, Աքսէրի եւ Քաշ:

Ռերքեր. վուշ, բամպակ, ծխախոտ, աֆիոն, կնձիթ, որթետունկ, ձիթենի, թթենի:

Հանքեր. պղինձ, զինկ, մանկանէգ, պորասիտ, կապար, աղ:

6. Կ Ի Լ Ի Կ Ի Ա Կ Ա Մ Ա Տ Ա Ն Ա

Սոյն նահանգին տարածութիւնն է 40,000 քառ. հզմ. եւ բնակիչ 500,000, որով իւրաքանչիւր քառ. հզմ.ի վրայ 12 անձ կ'իյնայ:

Ասանայի նահանգը կը պարունակէ 5 գաւառակներ:

1. **Ասանա**, ունի 2 գաւառակներ, որք են Քարախալու եւ Համիսիէ:

2. **Մերսին**, ունի 1 գաւառակ որ է Տարսուս կամ Քարսիս:

3. **Ճէպէլի-Պէրէփէր**, ունի 5 գաւառակներ, որք են Իպահիլէ, Բայաս, Օսմանիէ, Խասա եւ Պահնէ:

Ռերքեր. Արմիք, բամպակ, բրինձ, աճիոն, ծխախոտ, կնիթ, որթետունկ, նարինջ, լեմոն:

Հանքեր. քրոմ, աղ, պղինձ:

4. **Պոզան-Սիս**, ունի 3 գաւառակներ, որք են Քար-սիլփասիէ, Հանին, Պիլան-էթոյ (**Յեթէ**):

5. **Իչլի** կամ **Սեյեւկիս (Սեյէփփէ)**, ունի 4 գաւառակներ, Արմենակ, Մուր, Կիլնար եւ Անամուր:

Հանքեր. Ածաք, կապար, հանքածուխ, քրոմ, պղինձ:

7. Է Ն Կ Ի Ի Ի Կ Ա Մ Գ Ա Ղ Ա Տ Ի Ա

Սոյն նահանգին տարածութիւնն է 71,000 քառ. հզմ. եւ բնակիչ 1,000,000, որով իւրաքանչիւր քառ. հզմ.ի վրայ 14 անձ կ'իյնայ:

Էնկիւրիի նահանգը կը պարունակէ 5 գաւառներ:

1. **Էնկիւրի**, ունի 9 գաւառակներ, որք են, Այաւ, Պէյ-պալար, Սիվրի-Հիսար, Նալլուխան, Հայմանի, Եպպան-Ապաս, Միլալիներփ, Պալանիսար եւ Գալէնիփ:

2. **Յօզղաս**, ունի 2 գաւառակներ, որք են, Ազ-սաղ մաւ-
սէն, Պօղազլըեան.

4. **Գըր-Շէկիր**, սնի 3 գաւառակներ, որք են, Քէսկին,
Մէնիսիլէ, Ավանուս :

5. **Զօրուս**, ունի 3 գաւառակներ, Օսմանըք, Սընդուր-
լու եւ Իսկիլիպ :

Ռեբեբ. Արմիք, աժիոն, ծխախոս. Բիքրէ, նէրի, խոզ-
կաղին, կանեփ.

8. ՔԱՍԹԷՄՈՒՆԻ

Սոյն նահանգին սարածութիւնն է, 50,350 ֆառ. հզմ. եւ
բնակիչ 1,200,000, որով իւրաքանչիւր ֆառ. հզմ. ի վրայ 24
անձ կ'իյնայ :

Քասթէմունի նահանգը կը պարունակէ 4 գաւառակներ.

1. **Քասթէմունի** ունի 7 գաւառակներ, որք են Ինէ-
պօլու, Զաբրանպօլու, Թաւ-Քէօքրիւ, Թաքայ, Ճիյսէ, Թօսիա
եւ Արան :

2. **Զանգըրը**, ունի 1 գաւառակ, որ է Չէրքէ :

3. **Սինոպ**, ունի երկու գաւառակներ, որք են, Պօյապաս
եւ Այանըք :

Ռեբեբ. Արմիք, բրինձ բաւակ, կանեփ, վուշ,
ծխախոս, Բիքրէ, գլխոք, քրեմի, սալէպ, մեղր ու մեղրաւում :

Հանգեբ. մանկանէզ, երկաթ, նիքէլ, կապար :

9. ՏՐԱՊԻՉՈՆ

Սոյն նահանգին սարածութիւնն է 20,000 ֆառ. հզմ. եւ
բնակիչ 800,000, որով իւրաքանչիւր ֆառ. հզմ. ի վրայ 40
անձ կ'իյնայ :

Տրապիզոնի նահանգը կը պարունակէ 3 գաւառներ.

1. **Տրապիզոն**, ունի 8 գաւառակներ որք են. Օրսու,
Կիրասոն, Թիւրէպօլու, Քիւրիլի, Վազճէէպիւր, Ազնէապաս,
Սուրմիք եւ Օձ :

2. **Վազիխսան** կամ **Քիզէ**. ունի 2 գաւառակներ, որք
են Աքինա եւ Խուբա.

3. **Կիւմիլիսանէ**, ունի 3 գաւառակներ, որք են, Քիլ-
բիս, Շիրան եւ Տուրուլ.

Ռեբեբ. Եգիպսացօրեն, ծխախոս, վուշ, կանեփ, ա-
մսիք, կաղին, ընկոյզ.

Հանգեբ. Մանկանէզ, կապար, պղինձ, արծաթ եւալլն.

10. ՍԵՖՍՍՏԻՍ ԿՍՄ ՍՎՍԶ

Սոյն նահանգին սարածութիւնն է 62,100 ֆառ. հզմ. եւ
բնակիչ 1,200,000, որով իւրաքանչիւր ֆառ. հզմ. ի վրայ 19
անձ կ'իյնայ.

Սեֆասիոյ նահանգը կը պարունակէ 5 գաւառներ.

1. **Սեֆասիա**, ունի 5 գաւառակներ որք են. Ազիզիէ,
Պինեան Համիս, Թէնուս, Ենի-խան եւ Համիք.

2. **Զարա**, ունի 4 գաւառակներ, որք են, Տիլիլի, Տա-
րէնէ. Կիւրին եւ Գանդալ.

3. **Սամասիա**, ունի 6 գաւառակներ, որք են, Մար-
սուան, Վէզիր-Քէօքրիւ, Մէնիս Ուզի, Լասիկ, Հսովգա եւ
Կիւմիլիս Հանի ֆէոյ.

4. **Գարա Հիսարը Շարգի** (Շային Գարա-Հիսար)
ունի 4 գաւառակներ, որք են, Սուււէնի, Համիսիէ, Քոյուլ-
Հիսար եւ Ալլէնէ.

5. **Սելուկիա** կամ **Թօփաս**, ունի 3 գաւառակներ, որք
են, Արպա, Զիլէ, Նոր Կեսարիա կամ Նիֆսար.

Ռեբեբ. Արմիք, գորեն, ծխախոս, գեճախանօր, կա-
նեփ, աժիոն, պսուղի ամէն տեսակներ.

Հանգեբ, Պաղլէզ, կապար, պղինձ, երկաթ, հանքածուխ,
մարմարիոն, ալ.

11. ԽՍՐԲԵՐԴ ԿՍՄ ՄՍՄՈՒՐԷԹ-ԻԻՎ-ԱԶԻԶ

Սոյն նահանգին սարածութիւնն է 33,000 ֆառ. հզմ. եւ
բնակիչ 575,000 որով իւրաքանչիւր ֆառ. հզմ. ի վրայ 17
անձ կ'իյնայ :

Խարբերդի նահանգը կը պարունակէ 3 գաւառներ :

1. **Խարբերդ**, ունի 5 գաւառակներ, որք են Արապկիր, Քեպան Մասէն, Ակն, Խարբերդ եւ Բեթուրբէ.

2. **Մէլիսիներ** կամ **Մալաթիա**, ունի 4 գաւառակներ, որք են Հիւնսի Մանուր, Պէնէսնի, Ազնէ Տաղ եւ Քալսրա.

3. **Տերոբժ**, ունի 5 գաւառակներ, որք են. Մազկերս, Չարսաննա, Չեկածագ, Գրգըլ-Քիլիսէ եւ Օվանբը :

Բերբեր. Արմսիխ, պսուղներ, աճիոն, շերամ, մեղր, մեղրամոմ :

Հանգեր. Արծաք, կապուր, հանգածուխ, աղ :

12. ՏԻԱՐՊԷՔԻՐ ԿԱՄ ԳԱՐԱ-ԱՄԻՏ

Սոյն նահանգին տարածութիւնն է 37,500 քառ. հզմ. եւ բնակիչ 650,000, որով իւրաքանչիւր քառ. հզմ. ի վրայ 13 անձ կ'իյնայ :

Տարազէֆիւր նահանգը կը պարունակէ 3 գաւառներ.

1. **Տիարազէֆիւր**, ունի 5 գաւառակներ, որք են, Սեվերէն, Սիլվան, Լինէ, Տիյրեֆ եւ Պէշիբի :

2. **Մարսին**, ունի 4 գաւառակներ, որք են, Մծբին կամ Նիսիպիս, Ճէզիրէ, Միսիաք եւ Ունիէ :

3. **Արդանա Մասէն**, ունի 2 գաւառակներ որք են, Բալու եւ Չերմուկ.

Բերբեր. Արմսիխ, ծխախոտ կննիք, բամպակ, բիրէ, մասուսակ, պսուղ, մեղր, մեղրամոմ :

Հանգեր. Պղինձ, արծաք եւ այլն .

13. ԿԱՐԻՆ ԿԱՄ ԷՐՉՐՈՒՄ

Սոյն նահանգին տարածութիւնն է 49,700 քառ. հզմ. եւ բնակիչ 650,000, որով իւրաքանչիւր քառ. հզմ. ի վրայ 13 անձ կ'իյնայ :

Կարնոյ նահանգը կը պարունակէ 4 գաւառներ.

1. **Կարին**, ունի 7 գաւառակներ, որք են, Բաբերդ, Բաւենք, Քոլի, Գերշան, Բէւսիս, Սպեր եւ Նամրվան .

2. **Նրզնկա**, ունի 4 գաւառակներ, որք են, Քենախ, Րիճաիէ, Գուրուչայ եւ Բուլումիւր.

3. **Պաշազիս**, ունի 4 գաւառակներ, որք են Տիասին՝ Քարաֆիլիսէ, Ալաւերս, Անթապ (Գուրաղ) .

4. **Խնուս** .

Բերբեր. Արմսիխ, ցորեն, ծխախոտ, որբէտունկ, պսուղ.

Հանգեր. Արծաք, պղինձ, երկաք, կապար զինկ, աւազ եւ այլն .

14. ՊԻԹԼԻՍ ԿԱՄ ԲԱՂԷՇ

Սոյն նահանգին տարածութիւնն է 27,150 քառ. հզմ. եւ բնակիչ 400,000 որով իւրաքանչիւր քառ. հզմ. ի վրայ 15 անձ կ'իյնայ.

Բաղէշի նահանգը կը պարունակէ 4 գաւառներ .

1. **Բաղէշ**, ունի 3 գաւառակներ որք են. Խլաք կամ Ախլաք, Խիզան եւ Մոսկան.

2. **Մուս**, ունի 4 գաւառակներ, որք են, Մանազկերս (Մելազկերս), Պուլանբը, Վարդո եւ Սաուն.

3. **Սդերդ**, ունի 4 գաւառակներ, որք են, Արվո, Բաւվարի, Խարզան եւ Շիրվան :

4. **Կէնն**, ունի 2 գաւառակներ, որք են, Ճապաղզուր եւ Խուլբ :

Բերբեր. Արմսիխ, ծխախոտ, պսուղ, նենի.

Հանգեր. Պղինձ, կապար, երկաք, հանգածուխ, աղ .

15. ՎԱՆ

Սոյն նահանգին տարածութիւնն է 39,300 քառ. հզմ. եւ բնակիչ 400,000, որով իւրաքանչիւր քառ. հզմ. ի վրայ 10 անձ կ'իյնայ :

Վանայ նահանգը կը պարունակէ 2 գաւառներ .

1. **Վան** ունի 5 գաւառակներ, որք են, Մանուսի, Շասախ, Ասիլիէվազ, Կաւաւո եւ Արնէշ .

2. **Հէֆֆնարի**, ունի 4 գաւառակներ, որք են, ձուլա-
մերկ, Կաւար, Շէմսինան եւ Մամուրէք իւլ Համիս.

Քերֆեր. Յորեն, գարի, եգիպտացորեն, պտուղ.

Հանգեր. Հանգածուխ, քարիւղ, երկաթ եւայլն.

16. ՄՈՒՍՈՒԼ

Սոյն նահանգին տարածութիւնն է 91,000 քառ. հզմ. եւ
բնակիչ 360,000, որով իւրաքանչիւր քառ. հզմ. ի վրայ 3
անձ կ'իյնայ.

Մուսուլի նահանգը կը պարունակէ 3 գաւառներ.

1. **Մուսուլ**, ունի 5 գաւառակներ, Ամասիէ, Չախու,
Տիմուք, Աքա եւ Աննար:

2. **Վերֆուք**, ունի 5 գաւառակներ Քիվանիչ, Քէյ-
Սաննաք, Բանիլէ, Էրայիլ եւ Սայանիէ:

3. **Սիւլէյմանիէ**, ունի 4 գաւառակներ, Կիւլանպէր,
Մամուրէք իւլ Համիս, Պագեան եւ Շէնիր-պագար:

Քերֆեր, Յորեն, արմաթ, բամբակ, նարինջ, արմա,
քուղ, պտուղներ:

Հանգեր. Քարիւղ, կուպր, աղ:

17. ՊՍՂՏԱՏ

Սոյն նահանգին տարածութիւնն է 111,000 քառ. հզմ. եւ
բնակիչ 780,000, որով իւրաքանչիւր քառ. հզմ. ի վրայ 7
անձ կ'իյնայ:

Պաղտասի նահանգը կը պարունակէ 3 գաւառներ:

1. **Պաղտաս**, ունի 11 գաւառակներ, որք են, Խարան,
Ազիզիլէ, Քազմիէ, ձեզիլէ, Տիլիմ, Քուրպալամարա, Խանիին,
Մէնսլէ, Սամարա, Պեսրա եւ Հաննէ:

2. **Տիվանիէ**, ունի 3 գաւառակներ, որք են, Հիլէ, Սի,
մալա եւ Շամիլէ:

3. **Քերպէլա**, ունի 3 գաւառակներ, որք են, Նէնէժ,
Հինսիէ եւ Քիզարա:

Քերֆեր. Արմաթ, ցորեն, ծխախոտ, կնճիք, մասուսակ,
նարինջ, լեմոն, արմաւ, պտուղներ.

Հանգեր. Աղ, նաւթ, քարիւղ, հանգածուխ:

18. ՊԱՍՐԱ

Սոյն նահանգին տարածութիւնն է 138,800 քառ. հզմ. եւ
բնակիչ 450,000 որով իւրաքանչիւր քառ. հզմ. ի վրայ 3
անձ կ'իյնայ:

Պասրայի նահանգը կը պարունակէ 4 գաւառներ.

1. **Պասրա**, ունի 3 գաւառակներ, որք են, Խուրնա, Ֆաօ,
եւ Քուլէյք.

2. **Միւնքէճիք**, ունի 3 գաւառակներ, որք են, Սուք իւ
Շէլուխ, Շաքրա եւ Հայ.

3. **Նէնս**, ունի 2 գաւառակներ, որք են, Գարիժ եւ
Գաքր:

4. **Ամարա**, ունի 3 գաւառակներ, որք են, Շաքրէսիւ-
Ամարա, Չէլպիր եւ Տէվիրիզ.

Քերֆեր, Արմաւ, բրինձ, բուրգ, կնճիք,

11. ՀԱԼԷՊ

Սոյն նահանգին տարածութիւնն է 70,000 քառ. հզմ. եւ
բնակիչ 850,000, որով իւրաքանչիւր քառ. հզմ. ի վրայ 12
անձ կ'իյնայ.

Հալէպի նահանգը կը պարունակէ 3 գաւառներ.

1. **Հալէպ**, ունի 13 գաւառակներ, որք են, Այնթապ,
Քիլիս, Անթափա, Իսէնտերուն, Պիլան, Խարիմ, ձէար Շա-
ճուր, Էսիպ, Մաարէթիւ-Նաման, Պապ ձեպուլ, Մէնին,
ձէպէլը Անման, Ռէֆա.

2. **Մարաթ**, ունի 4 գաւառակներ, որք են, Ուլնիա կամ
Չէլքուն, Ալպիսթան, Էնտերուն եւ Բագարնըզ.

Ռերբեր. Արմսիֆ, կննիք, ձիքապսուղ, բամպակ, ծր-խախոս, կանեփ, աժիոն, մասուսակ, քրեհի, պսուղներ, պիսակ.

Հանգեր. Աղ, քոմ, երկաթ, կուպր, հանճածուխ, կապար, ծարիր, պոռափս.

20. ՍՈՒՐԻԱ ԿԱՄ ԴԱՄԱՍԿՈՍ (Շամ)

Սոյն նահանգին տարածութիւնն է 95,000 ֆառ. հզմ. եւ բնակիչ 794,000, որով իւրաքանչիւր ֆառ. հզմ. ի վրայ 8 անձ կ'իյնայ.

Սուրիոյ նահանգը կը պարունակէ 4 գաւառներ.

1. **Պամասկոս** կամ **Շամը Շերիճ**, ունի 9 գաւառակներ, որք են, Պաալպէֆ (*Հեղիոսոյիս*), Պաֆար իւլ Ազիզ, Վասի էլ Անէմ, Տուսա, Նիպէֆ, Գանիսրա, Հասպիէ, Բաշիս եւ Զիպսանի:

2. **Քէրէֆ**, ունի 3 գաւառակներ, որք են, Սայր, Մասն, Գաժիլէ:

3. **Համա**, ունի 3 գաւառակներ, որք են, Հոմա, Սէլի-միէ եւ Համիսիէ:

4. **Հորան**, ունի 6 գաւառակներ, որք են, Անլուռ, Սիւզսէ, Պաար էլ Հարիր, Տէրնա, Սիլիսա եւ Անրա:

Ռերբեր. Արմսիֆ, կննիք, բամպակ, ծխախոս, քրեհի, ձիքապսուղ, արմաւ, պանան, պիսակ. պսուղներ.

Հանգեր. Հանճածուխ, երկաթ,

21. ՊԷՐՈՒԹ

Սոյն նահանգին տարածութիւնն է 30,000 ֆառ, հզմ. եւ բնակիչ 600,000, որով իւրաքանչիւր ֆառ. հզմ. ի վրայ 20 անձ կ'իյնայ:

Պերուի նահանգը կը պարունակէ 5 գաւառներ,

1. **Պէրուք**, ունի 3 գաւառակներ, որք են, Սայսա (*Սիդոն*), Սուր, (*Տիւրու*) եւ Մէքիլուն:

2. **Անէա**, ունի 3 գաւառակներ, որք են, Հայժա, Տիքէ-րիա եւ Սաֆէս.

3. **Փարապուս Շամ**, ունի 3 գաւառակներ, որք են, Սաժիքա, Աֆար եւ Հանն-իւլ-Էֆրաս,

4. **Լաքաֆիէ** կամ **Լազքիէ**, ունի 3 գաւառակներ, որք են, Ճէպլէ Մէրֆէպ եւ Զիմուն.

5. **Նապուս**, ունի 2 գաւառակներ, որք են, Զէնին եւ Պէնիսապ.

Ռերբեր. Արմսիֆ, պսուղներ, կննիք, ծխախոս, ձիքապսուղ, խաղող, մեսաֆ, բամպակ.

Հանգեր. Աղ, , ֆարիւղ, երկաթ.

22. Հ Ի Ճ Ա Ձ

Սոյն նահանգին տարածութիւնն է գրեթէ 250,000 ֆառ. հզմ. եւ բնակիչը 300,000, որով իւրաքանչիւր ֆառ. հզմ. ի վրայ 1 անձ կ'իյնայ.

Հինգսի նահանգը կը պարունակէ 3 գաւառներ

1. **Մէֆֆէ**.

2. **Մէսիքէ**, ունի 3 գաւառակներ, որք են, Ենպան-էլ-Պանր, Ալունա եւ Սէվարֆիէ.

3. **Ճիսսէ**, ունի 1 գաւառակ, որ է Մամուրէս իւլ Համիս.

Ռերբեր. Խունկ. կնդրուկ պալլասն, սասափ, արմաւ.

23. Ե Է Մ Է Ն

Սոյն նահանգին տարածութիւնն է գրեթէ 190,000 ֆառ. հզմ. եւ բնակիչ 750,000, որով իւրաքանչիւր ֆառ. հզմ. ի վրայ կ'իյնայ 4 անձ.

Եւմէնի նահանգը կը պարունակէ 4 գաւառներ,

1. **Սանա**, ունի 9 գաւառակներ, որք են, Հիւսզ, Քէվ-ֆէպան, Անէս, Հաննէ, Զէմար, Էրիմ Րիսան, Էոմրան եւ Սուսա.

2. **Հօսէլյսա**, ունի 8 գաւառակներ, որք են, Զուպէլիս, Լէլիէ. Զիյսիէ, ձէպէլը Բէյմէ, Հիւնուր, Պէյրիւլճափիէ, Պա-նիլ եւ Էպուարիւ.

3. **Թաազ**. ունի 5 գաւառակներ, որք են, Ապ, Ասեն, Գաաքիպէ, Հանէրիէ եւ Մախա (Մօգա).

Քերէք. Արժիփ, լեզակ, ծխախոս, սմէն սեսակ պտուղ-ներ, խաճուէ, արմաւ, գոնուս, սէսին.

ՈՒՐՈՅՆ ԳԱՒԱՌՆԵՐՆ

(ՄԻՒՍԹԱՔԻՍՍ ԱՍՆՃԱԳ)

1. ՆԻԿՈՄԻԴԻՒԱ. ԿԱՄ ԻԶՄԻՏ (Գոճա Իլի)

Սոյն ուրոյն գաւառը ունի 12,000 քառ. հզմ. տարա-ծութիւն եւ 230,000 բնակիչ, որով Էւրաքանչիւր քառ. հզմ.ի վրայ կ'իյնայ 19 անձ:

Նիկոմիդիոյ գաւառը կը պարունակէ 5 գաւառակ-ներ որք են, Ատաբազար, Քարամուսալ, Եալուլա, Կէյվէ եւ Գանտիրէ:

Քերէք. Արմտիք, վուշ, ծխախոտ, որթետունկ, պտուղ.

Հանգեր. Մանկանէղ, դէնք, արծաթախառն կապար, կրաքար.

2. ՉԱ. ԹԱ. ԼՃԱ.

Սոյն ուրոյն գաւառը ունի 1900 քառ. հզմ. տարա-ծութիւն եւ 60,000 բն. որով Էւրաքանչիւր քառ. հզմ.ի վրայ կ'իյնայ 32 անձ.

Երէք գաւառակներու կը բաժնուի.

Չաքալնա, Պէօյիւփ Զեմէնէ, Սիլիլի.

Քերէք. Յորեն, գարի, եգիպտացորեն, ալգի, պանիր, մաճուն.

3. ՊԻԳԱ. (Գալէի Սուլթանիէ)

Սոյն ուրոյն գաւառը ունի 7,000 քառ. հզմ. տարա-ծութիւն եւ 140,000 բն. որով Էւրաքանչիւր քառ. հզմ.ի վրայ 20 անձ կ'իյնայ:

Պիզայի գաւառը կը պարունակէ 5 գաւառակներ, որք են, Պիզա, Լաբաքի, Էզինէ, Այվաձըք եւ Պայրամըչ.

Քերէք. Արմտիք, շուշմայ, ծխախոտ եւ որթետունկ.

Հանգեր. Երկաթ, սոկի, պորասիտ ու արծաթախառն կապար.

4. ՔԱՐԱՍԻ

Սոյն ուրոյն գաւառը ունի 15,000 քառ. հզմ. տա-րածութիւն եւ 350,000 բն. որով Էւրաքանչիւր քառ. հզմ.ի վրայ կ'իյնայ 23 անձ.

Քարասիի գաւառը կը պարունակէ 9 գաւառակներ որք են, Պանտրմա, Էրտէք, Կէօնան, Էարէմիտ, Պիւրճա-նիէ, Այվալըք, Պալիա, Պալըքտիք եւ Սէնտիրզի:

Քերէք. Արմտիք, վուշ, կանեփ, ծխախոտ, կնձիթ, բամբակ, աֆիոն, ձիթենի, որթետունկ, թուղ, եւն.

Հանգեր. Կապար, հանքածուխ, մանկանէղ, պորա-սիտ, եւն.

5. ԿԵՍԱՐԻԱ.

Սոյն ուրոյն գաւառը ունի 12,000 քառ. հզմ. տա-րածութիւն եւ 220,000 բն. որով Էւրաքանչիւր քառ. հզմ.ի վրայ կ'իյնայ 18 անձ.

Կեսարիոյ գաւառը ունի մէկ գաւառակ, որ է Տէ-վէլու.

Քերէք. Արմտիք, թիֆթիք, բուրդ, ձէհրի, աֆիոն, մեղր, մեղրամոմ.

Հանգեր. Արծաթախառն կապար, հանքածուխ, քրոմ, պղինձ.

6. ՊՕԼՈՒ

Սոյն ոււրոյն գաւառը ունի 20,000 քառ. հզմ. տարածութիւն եւ 350,000 բն. որով իւրաքանչիւր քառ. հզմ.ի վրայ կ'իյնայ 17 անձ.

Պօլուի գաւառը կը պարունակէ 9 գաւառակներ, որք են, Պօլու, Պարթըն, Մետրինի, Քիւնին կամ Թօրպալը, Կէրէտէ, Համրտիէ, Չունկուլտաք, Էրէյլի եւ Տիւղձէ.

Ռեբեր. Արմտիք, վուշ, աֆիոն, խողկաղին, ճէհրի, քրքուս, թիֆթիք.

Հանգեր. Կապարախառն արծաթ, մանկանէզ, սոբասիտ.

7. ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ (ԳՈԼՄԱ-ՇԷՐԻՖ)

Սոյն ոււրոյն գաւառը ունի 22,000 քառ. հզմ. տարածութիւն եւ 350,000 բն. որով իւրաքանչիւր քառ. հզմ.ի վրայ կ'իյնայ 16 անձ.

Երուսաղէմի գաւառը կը պարունակէ 5 գաւառակներ, որք են, Եաֆա, Պէր Էլ Սապա, Ղազա, Խալիլ Էլ Րահման եւ Նազրա.

Ռեբեր. Արմտիք, ձիթապտուղ, չամիչ, թուզ, նարինջ, կիտրոն, նուռ, ադամաթուզ, ձմերուկ.

Հանգեր. Նաւթ, աղ, երկաթ.

8. ՊՈՆՏՈՍ (ՃԱՆԻԿ)

Սոյն ոււրոյն գաւառը ունի 12,000 քառ. հզմ. տարածութիւն եւ 300,000 բն. որով իւրաքանչիւր քառ. հզմ.ի վրայ կ'իյնայ 25 անձ.

Պոնտոսի գաւառը կը պարունակէ 5 գաւառակներ, որք են, Պաֆրա, Ունիա, Թէբուէ, Չարշամպա եւ Ֆաթսա.

Ռեբեր. Արմտիք, կտաւատ, կանեփ, ծխախոտ, լուբիա, կաղին, քնկոյզ, տոսախ, շինութեան փայտ, մորթ, կարագ.

Հանգեր. Մանկանէզ, կապար, արծաթ, սղինձ.

9. ԵԴԵՍԻԱ ԿԱՄ ՈՒՐՖԱ

Սոյն ոււրոյն գաւառը ունի 18,000 քառ. հզմ. տարածութիւն եւ 150,000 բն. որով իւրաքանչիւր հզմ.ի վրայ կ'իյնայ 8 անձ.

Եդեսիոյ գաւառը կը պարունակէ 4 գաւառակներ, որք են, Պիրեճիք, Հաւմիլայ, Սէրուճ, Հօրան.

Ռեբեր. Արմտիք, կնձիթ, իւղալից հունտեր, ձիթապտուղ, բամպակ, ծխախոտ, կանեփ, աֆիոն, մատուտակ, սիստակ, թթենի ու սոսուղներ.

Հանգեր. Աղ, քրոմ, երկաթ, կուպր, հանքածուխ, կապար, ծարիր, սլորասիտ.

10. ԱՍԻՐ

Սոյն ոււրոյն գաւառը ունի գրեթէ 60,000 քառ. հզմ. տարածութիւն եւ 250,000 բնակիչ, կը պարունակէ 6 գաւառակներ, որք են, Մէհայիլ, Րէճալ իւլ Մաս, Պէնի Շէհր, Ղաամիտ, Սապիա եւ Քունֆէտէ:

Ռեբեր. Արմտիք, Լեղակ, ծխախոտ, սոսուղներ, խահուէ, արմաւ, զրուռս ու անուշահոտ ռետիններ.

11. ՉՕՐ

Սոյն ոււրոյն գաւառը ունի 78,000 քառ. հզմ. տարածութիւն եւ 100,000 բնակիչ, որով իւրաքանչիւր քառ. հզմ.ի վրայ կ'իյնայ 1 անձէ աւելի:

Չօրի գաւառը կը պարունակէ 3 գաւառակներ, որք են, Րէս իւլ Այն, Ուշարէ եւ Էլպուլքէմալ:

Ռեբեր. Արմտիք, կնձիթ, բուրդ, կարագ, աղ.

Սոյն 11 ոււրոյն սանձաքնէրէն զատ, Օսմ. Երեսփոխանական 1914 Յունիս 2ի նիստին մէջ, Նահանգային օրինաց վիճաբանութեան պահուն նահանգներու վարչական բաժանումները հետեւեալ փոփոխութիւնները կրեցին.

Այսընի նահանգին ՄԷՆՔԷԷԷԷ եւ Գոնիայի նահանգին ԹԷԷԷ գաւառները ուրոյն սանձաքներու վերածուեցան:

Լ Ի Բ Ա Ն Ա Ն

Լիբանան անանձնաշնորհեալ գաւառ մ'է 1860ի դէպքերէն ի վեր, եւրոպական տէրութեանց հսկողութեան տակ եւ ինքնօրինութեամբ կը կառավարուի քրիստոնեայ (հռովմէադաւան) կուսակալէ մը, որ կ'ընտրուի պաշտպան տէրութեանց հաւանութեամբ, հինգ տարուան պայպայմանաժամով եւ վերընտրելի է: Արդի կուսակալն է Յովհաննէս փաշա Գուլումճեան-

Լիբանան 6,500 քառ. հզմ. տարածութիւն եւ 250 հզ. բնակիչ ունի, որով իւրաքանչիւր քառ. հզմ.ի վրայ կ'իյնայ 40 անձ.

Լիբանանու գաւառը կը բաժնուի 7 գաւառակներու որք են, Շոֆ, Մէթըն, Քէսիրուան, Պաթրուն, ձունի, ձեպել եւ Զահլէ.

Քերէբ. Շերամ, խազող, շատ տեսակ պտուղներ, գինի, ձէթ.

Պ. Բաղափ. Տէյր-էլ-Գամէր. ուր կը նստի կուսակալը.

Ա Ս Ի Ա

Տարածութիւն 43,802,806 ֆուն. հզմ.
897,369,000 Բնակիչ,

Ասիական ցամաքին կէսէն աւելին եւրոպական ազգաց ստացուածքն են եւ կամ անոնց թեւարկութեան ներքեւ կը գտնուին, այսպէս՝

- Բրիտանական կայրաւածք. 5,527,500 ֆուն. հզմ.
323,565,000 Բնակիչ,
- Հոլանտական » 1,520,628 ֆուն. հզմ.
38, միլ. Բնակիչ,
- Ռուսական Ասիա. 17,283,600 ֆուն. հզմ.
25, միլիոն բնակիչ,
- Յրանական կայրաւածք. 720,759 ֆուն. հզմ.
17, միլ. 309 հզ. Բնակիչ,

- Միսց.-նահանգաց » 296,310 ֆուն. հզմ.
8, միլ. 600 հզ. Բնակիչ,
- Փորթուգալեան » 22,806 ֆուն. հզմ.
896, հզ. Բնակիչ:
- Գերմանական » 551, ֆուն. հզմ.
173,000 Բնակիչ,

Պ Ա Ր Ս Կ Ա Ս Տ Ա Ն

Տարածութիւն 1,645,00 ֆուն. հզմ.
9, միլ. 500 հզ. Բնակիչ,

Կառավարութիւն. Սահմանադրական միապետութիւն, արդի շահն է **Ահմէտ Միրզա.** ծն. 1898. դհկ. 1909- խնամակալ՝ Քաճար Նազր էլ Մեւլը. 1910

Քերէբ. Յորեն, աֆիոն, բրինձ, բուրգ, բամպակ, ծխախոտ, թէմպէքի, պտուղ, վարդի եւղ, արաբական խէժ, թանկագին քարեր, մարգարիտ, սատաֆ, շուշմայի եւղ.

Հարսարուեստ. Գորգ, կապերտ, շալ, եւն.
Մայրաքաղաք. Թէհրան 280 հզ.

Պ. Բաղափներ. Դավրէժ, Սպահան, Մէշէտ, Քիրման, Պաշուերուշ, Շիրազ, Եզտ, Րէշտ, Ուրմիա, Շուշտէր.

Ա Ց Ղ Ա Ն Ի Ս Ա Ն

Տարածութիւն 624,000 ֆուն. հզմ.
5, միլ. 900 հզ. Բնակիչ.

Կառավարութիւն. Բացարձակ միապետութիւն. արդի էմիրն է **Մուհամմէտ Հապիպ Ուլլահ.** ծն. 1872. դհկ. 1901. գահաժառանգ. Տոսթ Ինայատ Ուլլահ. ծն. 1888.

Ռերբեր. Յորեն, ծխախոտ, լեղակ, մուշտակ, շալ, բուրդ, մետաքս, պտուղներ.

Հանգեր. Երկաթ, պղինձ, կապար, թանկագին քարեր.

Մայրաքաղաք. Գապուռ 60 հզ. բն.

Գլ. քաղաքներ. Մէմէն, Քանտասար, Հերաթ.

Չ Ի Ն Ա Ս Տ Ա Ն

Տարածութիւն, 11,138,830 քառ. կիլմ.
433 միլ. Բնակիչ,

Կառավարութիւն. Հասարակապետութիւն, արդի նախագահն է **Յուանցիքէ.** ընտրուած 1913.

Ռերբեր. Մետաքս, բրնձ, թէյ, բամբակ, շաքար, թուղթ, յախճապակի, բուրդ.

Մայրաքաղաք. Բէքին 1 միլ. 600 հզ. բն.

Գլ. քաղաքներ. Քանթոն, Թիէնձին, Շանհիճայ, Փուչէու, Սուչէու, Նիկբո, Ուչանկ, Հանկչէու, Նանքին, Մուքտէն, Քիբին, Քաճկար, Լասաս.

Ճ Ա Բ Ո Ն

Տարածութիւն, 671,572 քառ. կիլմ. (Գորկայի հետ)
70 միլ. Բնակիչ,

Կառավարութիւն. Սահմանադրական միապետութիւն. արդի կայսրն է (Մեքսսո) **Յուսուիքո.** ծն. 1879. զհզ. 1912. գահաժառանգ՝ Մերոնիթոյ իշխան. ծն. 1901.

Ռերբեր. Մետաքս, թէյ, բրնձ, պղինձ, ածուխ, թուղթ, սակի, մորթ, մանիոք, գետոր.

Մայրաքաղաք. Թուրիո 2 միլ. բն.

Գլ. քաղաքներ. Օսաքա, Քիոթօ, Եուքօճամա, Նալասարի, Հէրօշիմա, Սէուռ, Ֆուչան, Եուսոան.

Ս Ի Ա Մ

Տարածութիւն, 634 կգ. քառ. կիլմ.
8 միլ. Բնակիչ

Կառավարութիւն. Բացարձակ միապետութիւն. արդի թագաւորն է **Մահա Վաթիրալոք** ծն 1880 զհզ 1910

Ռերբեր. Բրնձ փայտ համեմք ձուկեր

Մայրաքաղաք Պանքոք 629 հզ. բն

Գլ. քաղաքներ. Լապոնկ Քիանկիէ, Բակնամ.

Ա Ր Ա Բ Ի Ա

Տարածութիւն, 2,281,332 քառ. կիլմ.
2 միլ. 146 կգ. Բնակիչ,

Կառավարութիւն. Այս ընդարձակ երկրին մեծագոյն մասը շէյխերուն ձեռքն է, որոնց պլիսաւորներն են **Շամարի,** **Վահայիրի** եւ **Նէնի** շէյխութիւնները, իսկ արեւմտեան ամբողջ ծովեզերքը, որ **Հիմագ ու Եէմէն** կը կոչուին Օսմանեան պետութեան նահանգներն են: Արեւելեան կողմը կը գտնուի **Օմանի** սուլթանութիւնը հիւսիսային կողմը՝ **Քուէյթ**, իսկ հարաւային կողմը, **Ասէն** որոնք անգղիական ստացուածք են:

Ռերբեր. Արմաւ, խունկ, ծխախոտ եւլն

Գլխաւոր քաղաքներ. Էլ Րիատ, Սատիք, Հայել, Մաքթաթ.

Ն Է Բ Ա Լ

Տարածութիւն 154,000 քառ. կիլմ.
3 միլ. Բնակիչ

Կառավարութիւն. Անկախ պետութիւն մ'է Հնդկաստանի հիւսիսային սահմաններուն վրայ, արդի իշխանն է (Մահարաճա) **Թիպուպանա Պիր Պիքրամ ճանկ.** ծն. 1906. զահակ. 1911.

Ռերբեր. Թէյ, աֆիոն, ցորեն. փղսկր.

Մայրաքաղաք. Քաթմանտու 50 հզ.
Գլխավոր քաղաքներ. Պաթկոնկ, Բիրոնկ, Բաթան.

Պ Ո Ւ Յ Ա Ն

Տարածութիւն 34,000 ֆառ. հզգ.
 250,000 Բնակիչ

Նառավարութիւն. Իշխանավետութիւն մ'է Հնդկաստանի հիւսնային սահմաններուն վրայ, արդի իշխաններն են **Տարմա-Քանա եւ Տէպ-Քանա.**

Քերէր. Բուրդ, ծխախոտ, քառուղւ, քենքինա.

Մայրաքաղաք. Բանաքա.

Գլխավոր քաղաքներ. Թախտուտն, Թավանկ.

Ա Փ Ր Ի Կ Է

Տարածութիւն, 30,773,000 ֆառ. հզգ.
 142,594,000 Բնակիչ,

Ափրիկէի ցամաքին ամենամեծ մասը եւրոպական տէրութեանց գաղթային ստացուածքն են կամ անոնց թեւարկութեան ներքեւ կը գտնուին, այսպէս-

- Բրիտանական կայունածք**, 6,929,370 ֆառ. հզգ.
 36 միլ. Բնակիչ
- Յունաստան** » 11,620,235 ֆառ. հզգ.
 36 միլ. Բնակիչ
- Պեղնիստան** » 2,382,000 ֆառ. հզգ.
 20 միլ. Բնակիչ
- Փորթուգալական** » 2,070,000 ֆառ. հզգ.
 8 միլ. Բնակիչ
- Գերմանական** » 2,667,900 ֆառ. հզգ.
 15 միլ. Բնակիչ
- Իտալական** » 1,561,000 ֆառ. հզգ.
 1, միլ. 800 հզ. Բնակիչ
- Ապրանիական** » 366,490 ֆառ. հզգ.
 2 միլ. Բնակիչ

Ափրիկեան տէրութիւններն են Եգիպտոս, Եթովպիա ու Լիպերիոյ հասարակապետութիւնը.

Ե Գ Ի Պ Տ Ո Ս

Տարածութիւն, 701,000 ֆառ. հզգ.
Անգղ. Եգիպտական Մուսսուլ 2,736,000 ֆառ. հզգ.
 Բնակիչ, 11,287,000
Անգղ. Եգիպտական Մուսսուլ 14,287,000

Նառավարութիւն. Ինքնօրէն փոխարքայութիւն է, Օսմ. Պետութեան հարկատու եւ վարչականապէս Անգլիոյ հակակշռին ներքեւ. արդի փոխարքան է Ապպաս Բ. Հիւլի վաշա, ծն. 1874. գահակ. 1892. գահաժառանգ՝ Մուհամմէտ Ապտիւլ Մուհայթ. ծն. 1899.

Քերէր. Բամպակ, ցորեն, շաքար, բրինձ, բակլայ, փղսկր, ջայլամի փետուր, արմաւ, ծխախոտ:

Մայրաքաղաք. Գահիբէ 660 հզ.

Գլխ. քաղաքներ. Ալեքսանդրիա, Թանթա, Բոր-Սայիտ, Օմտուրման, Տամիէթ, Մանսուրա, Ասիւութ, Յայուս, Սուէշ:

Ե Թ Ո Վ Պ Ի Ա

Տարածութիւն 800 հզ. ֆառ. հզգ.
 8 միլ. Բնակիչ.

Նառավարութիւն. Բռնապետական միապետութիւն, արդի կայսրն է (նէկուս) **ՄԻՆԷԼԻՔ Բ.** ծն. 1844, գահակ. 1889: գահաժառանգն է Լիկ Նազու.

Քերէր. Յորեն, բամպակ, աղ, մորթ, փղսկր, խահուէ, մեղր, ոսկի, մեղրամոմ, խէժ.

Մայրաքաղաք. Ատտիս Ապպա, 60,000 հզ. բն.

Գլ. քաղաքներ. Անթոթօ, Տեպրա, Թապուր, Հարաբ, Կոնտար, Անկուլաւա, Ատուա:

Լ Ի Պ Ե Ր Ի Ա

Տարածութիւն 95,400 *ֆառ. հզմ.*
2 *միլ. Բնակիչ,*

Կառավարութիւն. *Հասարակագետութիւն, արդէ նախագահն է Տան Ս. Հօլար.* 1912—1916.

Մայրաքաղաք. *Մոնրօվիա.* 6,000 *բն.*

Բերքեր. *Արմաւի իւղ, բօքօ, բառւշու, փղսպիք:*

Ա Ս Ե Ր Ի Կ Ա

Հ Ի Ռ Ս. Ա. Մ Ե Ր Ի Կ Ա.

Տարածութիւն 20,817,700 *ֆառ. հզմ.*
106,332,000 *Բնակիչ,*

Մ Ի Ա Յ Ե Ա Ա. Ն Ա Հ Ա Ն Գ Կ Ն Ե Ր

Տարածութիւն 9 *միլ.* 428,881 *ֆառ. հզմ.*
101 *միլ. 61 հզ. բն.*

Կառավարութիւն. Հանրապետութիւն բաղկացած 48 դաշնակից նահանգներէ, 1 քաղաքակէ ու 3 երկրամասերէ, արդի նախագահն է **Տֆ. Վուսթոլ Միլլըքն** ծն. 1856. ընծ. 1912; 4 սարուան համար:

Հարսարարութեամբ. Մեծազարծութիւն, մեքենայք, սարագագործութիւն, բրդեղէն, մետաքեղէն, պահածոյք.

Բերքեր. Արմիք, բամպակ, ծխախոտ, բրինձ, շաքարեղէն, լեզակ, կարագ, փայտ:

Հանքեր. Երկաթ, հանճածուխ, Բարիւղ, պղինձ, ոսկի, արծաթ, կապար, զինկ, սնդիկ, բնալեղ.

Գաղթային ստացուածք,
Ամերիկայի մէջ,

Բանահայի ջրակցիլն հողանասար
Տարածութիւն. 1228 *ֆառ. հզմ.*
127 *հզ. Բնակիչ,*

Ասիոյ մէջ,

Փիլիպպեան Կղզիք
Տարածութիւն, 296,310 *ֆառ. հզմ.*
8 *միլ. 600 հզ. Բնակիչ,*

Ովկիանիոյ մէջ,

Կուալ եւ Թուրքուիլա
Տարածութիւն 717 *ֆառ. հզմ.*
19 *հզ. Բնակիչ*

Մայրաքաղաք Վուաշինկըքն 331 *հզ. բն.*

Գլխ. քաղաքներ. Նիւ Եօրթ, Շիքաօ, Յիլասէքիա, Ս. Լուի, Պոսթըն, Պալդիմօր. Ս. Ֆրանչիսկօ, Չինչիւնաքի, Նոր-Օրլէան, Բրօլիսէէն, Աքլանքա եւն-

Ք Ա Ն Ա Տ Ա

Տարածութիւն 8,656,240 *ֆառ. հզմ.*
7,450,000 *Բնակիչ*

Կառավարութիւն. Գաւառակցային տէրութիւն մըն է Անգլիոյ գերիշխանութեան տակ, ունի կառավարիչ մը, Նախարարաց Խորհուրդ ու Երեսիք. Ժողով.

Բերքեր. Յօրեն, ծխախոտ, վուշ, հակնդեղ, պտուղ.

Հանքեր. Ոսկի, նիքել, հանճածուխ ու Բարիւղ.

Մայրաքաղաք. Օթաւա.

Գլ. քաղաքներ. Քէպէէ, Մոնթէալ, Հալիճաֆա, Գորնդօ, Ուինիքէլ, Ս. Ճոնս, Համիլթըն.

Մ Է Ք Ս Ի Ք Ա

Տարածութիւն 1,987,200 *ֆառ. հզմ.*
15 *միլ. 63 հզ. Բնակիչ*

Կառավարութիւն, Գաւառակից հանրապետութիւն, արդի նախագահն է **Վ. Հուէրթա,** ընտրուած 1913.

Բերքեր. Քաֆաօ, որդան կարմիր, խաճուէ, ծխախոտ, եպէնոս, շաքարի եղէք, բամպակ, լեզակ, բրինձ.

Հանքեր. Թանկագին մետաղ, կապար, պղինձ.

Մայրաքաղաք. Մեխիկո. 471 հզ. բն.

Պլ. հաղաքներ. Բուէպլա, Ս. Լուի, Թորասի, Վերա-
Գրուզ, Թամպիֆո.

Կ Ո Ի Ա Թ Ե Մ Ա Լ Ա

Տարածութիւն 113,000 *քառ. հզմ.*
2,000,000 *Բնակիչ*

Կառավարութիւն. Հանրապետութիւն, արդի նախա-
գահն է **Մանուէլ Էսպրասա Պապրեա.** ծն. 1857, ըն-
տուած 1911.

Բերքեր. Խահուէ, լեղակ, ծխախոտ, սալւարէլլա.

Մայրաքաղաք. Կուաքեմալա 90 հզ. բն.

Պլ. հաղաքներ. Քոպան, Քէզալթինանկո.

Ս Ա Լ Վ Ա Դ Ո Ր

Տարածութիւն 21,160 *քառ. հզմ.*
1 *միլ.* 161 *հզ. Բնակիչ*

Կառավարութիւն. Հանրապետութիւն, արդի նախա-
գահն է **Տֆ. Մանուէլ Արոժո,** ընտրուած 1911.

Բերքեր. Խահուէ, լեղակ, բաբա, շաքար, ծխախոտ,
բալասան, քանկագին մետաղ.

Մայրաքաղաք. Ս. Սալվադոր. 60 հզ. բն.

Պլ. հաղաքներ. Ս. Աննա, Ս. Միխայէլ.

Ն Ի Ք Ա Ր Ա Կ Ո Ի Ա

Տարածութիւն 128,340 *քառ. հզմ.*
600 *հզ. Բնակիչ*

Կառավարութիւն. Հանրապետութիւն, արդի նախա-
գահն է **Ասոլճո Կիազ.** ընտր. 1911.

Բերքեր. Խահուէ, խէժ, լեղակ, փայտ, մետաղ.

Մայրաքաղաք. Մանակուա. 35 հզ. բն.

Պլ. հաղաքներ. Լէոն, Կրանասա, Մարակալա. ձի-
նօթէկո.

Հ Ո Ն Տ Ո Ի Ր Ա Ա

Տարածութիւն 114,670 *քառ. հզմ.*
553 *հզ. Բնակիչ*

Կառավարութիւն. Հանրապետութիւն, նախագահն է
Ջոր. Մանուէլ Պոնիլլա ընտրուած 1912.

Բերքեր. Բրինձ, պտուղներ, պանան, խահուէ, բաուչու,
խէժ, ծխախոտ.

Մայրաքաղաք. Գեկուզիկալա 22 հզ. բն.

Պլ. հաղաքներ. Ճուրիկալա, Գոմայա, Կուա.

Ք Ո Ս Թ Ա Ռ Ի Ք Ա

Տարածութիւն 48,410 *քառ. հզմ.*
388,000 *Բնակիչ*

Կառավարութիւն. Հանրապետութիւն, արդի նախա-
գահն է **Տֆ. Ռիքարժո Ճիմէնս.** ընտր. 1910.

Բերքեր. Խահուէ, պանան ներկի փայտեր, մորթ, որ-
դան կարմիր, բաբա, բաուչու:

Մայրաքաղաք. Ա. Եօզէ 32 հզ. բն.

Պլ. հաղաքներ. Քարբակո.

Հ Ա Յ Ի Թ Ի

Տարածութիւն 28,685 *քառ. հզմ.*
2 *միլ.* 30 *հզ. Բն.*

Կառավարութիւն, Հանրապետութիւն. արդի նախագահն է **Թանգրէսօ Օկիւսօ**, ծնեալ 1857. ընտրեալ 1912:

Քերէր. Ծխախոս, խահուէ, բաբօ, շաքար, փայ.

Մայրաքաղաք. Փօրթօքէն. 100 հզ. բն.

Գլ. քաղաքներ. Գար Հալիքիէն, Լէզ Գայէս.

Գ Ո Ի Պ Ա

*Տարածութիւն 118,833 քառ. հզ. ֆտ.
2 միլ. 220 հզ. բնակիչ*

Կառավարութիւն. Հանրապետութիւն, արդի նախագահն է **Զօր. Մարիօ Կ. Մէնօզալ.** ընտր. 1913.

Քերէր. Շաքար, ծխախոս, խահուէ, պտուղներ, փայ.

Մայրաքաղաք Հավանա. 320 հզ. բն.

Գլ. քաղաքներ. Չիէնժուէկոս, Մասանգաս, Սանքիալօ, Քարսենա.

Բ Ա Ն Ա Մ Ա

*Տարածութիւն 87,480 քառ. հզ. ֆտ.
427,000 բնակիչ*

Կառավարութիւն. հանրապետութիւն, արդի նախագահն է **Տֆ. Պել. Բարաս,** ընտր. 1912,

Քերէր. Պանան, խահուէ, բաւուշու, փայ, ծխախոս.

Մայրաքաղաք. Բանամա, 38 հզ. բն.

Գլ. քաղաքներ. Գոլոն, Բէնոնոն, Պօզաս Տել Թօրօ:

Հ Ս Բ. Ա. Մ Ե Ր Ի Ա Ա

*Տարածութիւն 17,752,534 քառ. հզ. ֆտ.
123 միլ. բնակիչ*

Գ Ո Լ Ո Մ Պ Ի Ա

*Տարածութիւն 1,206,200 քառ. հզ. ֆտ.
5 միլ. 476 հզ. բնակիչ*

Կառավարութիւն. Հանրապետութիւն, արդի նախագահն է **Տֆ. Գարլոս Գ. Ռէսօրէթօ.** ընտր. 1910.

Քերէր. Խահուէ, ծխախոս, Բենիմայի կեղեւ, պանան, մորթ, ներկի փայ, բանկազին մետաղ.

Մայրաքաղաք. Պոկոքա, 121 հզ. բն.

Գլ. քաղաքներ. Մէսելլին, Քարբաժէն, Պուհարամանկա.

Վ Ե Ն Ե Յ Ո Ի Ե Լ Ա

*Տարածութիւն 942,300 քառ. հզ. ֆտ.
2 միլ. 744 հզ. բն.*

Կառավարութիւն. Գաւառիկից հանրապետութիւն, արդի նախագահն է **Վ. Վ. Կամէզ,** ընտր. 1910.

Քերէր. Խահուէ, բաբօ, լեզակ, ներկի փայտեր, մորթ, ոսկի, պղինձ.

Մայրաքաղաք. Քարաբաս, 73 հզ. բն.

Գլ. քաղաքներ. Մարագախալօ Վալէնցիա, Բօրթօ Գապելլօ, Մերիսա.

Բ Ե Բ Ո Ի

*Տարածութիւն 1,137,000 քառ. հզ. ֆտ.
4, միլ. 610 հզ. բն.*

Կառավարութիւն. Հանրապետութիւն, արդի նախագահն է **Կիլերձօ Պիլլինկուոսթ,** ընտր. 1912.

Քերէր. Շաքար, բաւալակ, բրինձ, կուանօ, Բենիմայի կեղեւ, արծաթ եւ այլ հանքեր

Մայրաքաղաք. Լիմա, 141 հզ. բն.

Գլ. քաղաքներ. Արեխիբա, Գալաօ, Քուզօ.

Պ Ր Ա Զ Ի Լ

Տարածութիւն 8,468,950 *ֆառ. հզմ.*
23 *միլ. Բնակիչ*

Կառավարութիւն. Հանրապետութիւն, արդի նախագահն է **Մարաշայտ շերիէ սա ճեղիբա**, ընտ. 1910.

Քերէր. Խանութ, շահար, բամպակ, ծխախոտ, խէժ, բահա, աղամանդ, ֆաուչու, պանան.

Մայրաքաղաք. Ռիօ-Ճանէյրօ, 1 միլ 129 հզ. բն.

Գլ. քաղաքներ. Ս. Փօղոս, Պահիա, Պելեմ, Ռեսիժ, Բօրթօ Ալէկրօ. Գուրիպիպա, Սանթոս, Ս. Լուի, Ռիօ Կրանէ:

Է Բ Ո Ի Ա Թ Ո Ր

(Հասարակած)

Տարածութիւն 307,240 *ֆառ. հզմ.*
1 *միլ. 400 հզ. Բնակիչ*

Կառավարութիւն. Հանրապետութիւն, արդի նախագահն է **Զօր. Լեան Բլաջա**, ընտ. 1912.

Քերէր. Ծխախոտ, բահա, խահուէ, խէժ, շահար, ֆեն-ֆինայի կեղեւ, կարծր քնկոյղ.

Մայրաքաղաք. Քուիթօ 80 հզ. բն.

Գլ. քաղաքներ. Կուայախիլ, Քուանաւ.

Պ Ո Լ Ի Վ Ի Ա

Տարածութիւն 1, 226,600 *ֆառ. հզմ.*
2,268,000 *Բնակիչ*

Կառավարութիւն. Հանրապետութիւն, արդի նախագահն է **Տֆ. Մոնթէս**, ընտր. 1913:

Քերէր. Ծխախոտ, քառուչու, քենքինայի կեղեւ, բուրդ-ու մետաղք.

Մայրաքաղաք. Սիւրբ. 23 հզ. բն.

Գլխ. քաղաքներ. Լաբաս, Գոշապամպա, Բոթոպէ:

Չ Ի Լ Ի

Տարածութիւն 759,000 *ֆառ. հզմ.*
3 *միլ. 415 հզ. Բն.*

Կառավարութիւն. Հանրապետութիւն, արդի նախագահն է **Քանօ Պարոս Լուֆօ**, ընտ. 1810.

Քերէր. Յորեն, մետաղք, սալքէթք, բուրդ:

Մայրաքաղաք. Սանդի-Կալօ:

Գլ. քաղաքներ. Վալբարէլօ, Գօնսէբսիօն, Իքիքա, Շիլան, Թալքա, Օթոֆակասթա.

Ա Ր Ժ Ա Ն Դ Ի Ն

Տարածութիւն 2,806,400 *ֆառ. հզմ.*
7,172,000 *Բնակիչ*

Կառավարութիւն. Հանրապետութիւն, արդի նախագահն է **Տֆ. Ք. Սաէնց Բենա**, ընտ. 1910:

Քերէր. Բուրդ, ցորեն, մորթ, միս, կտաւատ:

Մայրաք. Պուէնոս-Այրէս, 1 միլ. 384 հզ. բն.

Գլխ. քաղաքներ. Բօզարիօ, Լաբլաթա, Գօրտօպա, Թուքիւման, Մէնտօպա, Սանթաֆէ.

Բ Ա Ր Ա Կ Ո Ի Ա

Տարածութիւն 253,100 *ֆառ. հզմ.*
8 *միլ. Բնակիչ*

Կառավարութիւն. Հանրապետութիւն, արդի նախագահն է **Սըրուարդ Շէրէր**, ընտ. 1912.

Քերէր. Թէյ, ծխախոտ, նարնջ, փայտ, մորթ.

Մայրաք. Ասուճիտն:

Գլխ. քաղաքներ. Վիլա- Րիբա, Կոնստանտին, Քարա-
բեկոււ, Ս. Պետրոս:

Ո Ւ Ր Ո Ւ Կ Ո Ւ Ա

Տարածութիւն 178,700 ֆտ. հզմ.
1 միլ. 178,000 Բն.

Կառավ. Հանրապետութիւն, արդի նախագահն է
Ժօզէ Պալի Օրսօնէզ:

Մայրաք. Մոնթէվիտէօ, 352 հզ. բն.

Գլխ. քաղաքներ. Բայլանտու, Սալթօ, Մերչէտէս:

Ո Վ Կ Ի Ա Ն Ի Ա

Տարածութիւն 8,951,782 ֆտ. հզմ.
7,378,000 Բնակիչ

Ովկիանէոյ կղզեաց ամբողջութիւնը եւրոպայի զանա-
զան տէրութեանց սեպհականութիւննքն ըլլալով, ասոնց
մանրամասն նկարագրութիւնը կարելի է գտնել, ըստ
կարգին, իւրաքանչիւր տէրութեանց գաղթալին ստաց
ուածոց բաժնին մէջ:

ԳՎԱՍՒՈՐ ՏՆՐՈՒԹԵԱՆՆՅ

ԵՐԿԱԹՈՒՂԵԱՅ ԵՒ ՀՆՈԱԳՐԱԳՆԵՐՈՒՆ ԵՐԿԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

Տէրութիւնք	Հաստատուե- լալ թուական	Երկայնութիւն հզմ.	Տէրութիւնք	Հաստատուե- լալ թուական	Երկայնութիւն հզմ.
Լուսնայուրկ	1859	5 0	Բրիտ. Ափրիկէ	1859	16,900
Սերպիս	1884	1360	Իտալիս	1839	17,420
Յունաստան	1869	2:10	Հունգարիա	1846	21,060
Պուլկարիա	1860	2550	Պրագիլ	1854	22,290
Փորթուգալ	1851	2900	Աւստրիա	1837	23,070
Նորվեկիա	1854	3090	Մեքսիկա	1850	25,290
Հոլանտա	1839	3230	Աւստրիական	1857	31 580
Տանիմարիա	1847	3490	Աւստրալիա	1854	33,470
Ռումանիա	1869	3690	Մ. Բրիտանիա	1825	37,680
Չեխոսլովակիա	1844	5110	Գաւաստ	1840	40,870
Թուրքիա	1860	6338	Աւստրիական	1837	46,090
Պելճիկիա	1835	8280	Ֆրանսա	1828	50,230
Չինաստան	1871	9850	Բրիտ. Հնդկ.	1853	52,840
Ճաբոն	1872	10,130	Գերմանիա	1835	62,210
Շուէտ	1851	14,100	Ռուսիա	1838	76 290
Ապակիա	1848	15,100	Մ. Նահանգք	1827	402200

ԱՄՐՈՒՂՋ ԱՇԽԱՐՀԻՍ

ԵՐԿԱԹՈՒՂԵԱՅ ԵՒ ՀՆՈԱԳՐԱԳՆԵՐՈՒՆ ԵՐԿԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

	Երկարութիւնք	Հեռագրական գծեր
Եւրոպա.	338,880 հզմէքր.	950,000 հզմէքր.
Ասիա.	101,938 »	250,000 »
Ափրիկէ	40,490 »	100,000 »
Ամերիկա	541,030 »	813,000 »
Աւստրալիա	32,400 »	87,000 »
	1,054,738 հզմ.	2,200,000 հզմ.

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՔ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ Մէջ

Քաղաքական վերջին ընդարձակ փոփոխութեանց հետեւանքով, Օսմ. Պետութիւնը Եւրոպական Թուրքիոյ հողամասերուն հետ, երկաթուղեաց մեծագոյն գծերն ալ կորսնցուց, այժմ կը մնայ միայն Ադրիանուպոլսոյ նահանգին հետեւեալ ճիւղերը.

1. Կ. Պոլիս—Ադրիանուպոլսոյ գիծ 319 հզմ. (աւսար, ընկ.): Այս գծով Կ. Պոլիս Արեւմտեան եւրոպ. քաղաքներուն հետ կը միանայ:

2. Գուլէլի—Պուրկազ—Տիմէթոքայի գիծ. 70 հզմ. (աւսար, ընկ.): Ասով ալ Կ. Պոլիս Սելանիկի հետ կը միանայ:

Գուլմար եւրոպ. Թուրքիոյ երկաթուղեաց 389 հզմ.

ԱՍԻԱԿԱՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ Մէջ

3. Անատոլի եւ Պաղատի գիծ (գերմ. ընկ.) որ կը պարունակէ.

Հայտար փաշա—Իզմիտ	92 հզմ
Իզմիտ—Էնկիւրի	486 »
Արիֆիէ—Ատաբազար	9 »
Էնկիւրի—Տիւր—Գոնիա—Ալաուլնտ—Քէօթահիա	446 »
Գոնիա—Քարաբունար	292 »
Քարաբունար—Հալէպ (շինուելու վրայ)	800 »
Մամուրէ—Բօքրազ Քալէ Ատանա—Ենիճէ—Տօրաք	139 »
Մերսին—Տարսոն—Ատանա	66 »
Պաղատտ—Սուլմիէ	62 »
	<hr/>
	2392 հզմ.

4. Զմիւռնիա—Քասապայի գիծ (ֆրանս. ընկ.) որ կը պարունակէ.

Զմիւռնիա—Մանիսա—Քասապա—Ալաշէհիւր	169 հզմ.
Մանիսա—Սօմա	92 »
Զմիւռնիա—Պուռնապատ	5 »
Ալաշէհիւր—Աֆիոն Քարահիսար	252 »
Սօմա—Պանսըրմա	190 »
	<hr/>
	708 հզմ.

5. Զմիւռնիա—Այտընի գիծ (անգլ. ընկ.)

որ կը պարունակէ.

Զմիւռնիա—Այտըն—Տինար—Պօլուի գիծ 553 հզմ.

6. Գամասկոս—Համայի գիծ (ֆրանս. ընկ.) որ կը պարունակէ.

Պէրութ—Գամասկոս 149 հզմ.

Գամասկոս—Հորան 100 »

Ռեհաք—Հալէպ 331 »

Հոմս—Թարապուլուս—Շամ 104 »

684 հզմ.

7. Եաֆա—Երուսաղէմի գիծ (ֆրանս. ընկ.) 87 հզմ.

8. Մուտանիա—Պուրսայի գիծ, (ֆրանս. ընկ.) 42 հզմ.

9. Հիճազի գիծ (Պետական) որ կը պարունակէ.

Հայֆա—Գամասկոս 163 հզմ.

Գամասկոս—Մետինէ 1320 »

1483 հզմ.

Համազուլմար Թուրքիոյ երկաթուղեաց.

Եւրոպական Թուրքիոյ 389 հզմ.

Ասիական Թուրքիոյ 5949 »

6338 հզմ.

Բայց Օսմ. Պետութիւնը, զգալով երկաթուղեաց անհրաժեշտ սէտքը երկրին յառաջդիմութեան համար, Ֆրանսայէն վերջերս ըրած մեծ փոխառութեան գումարին կարեւոր մէկ մասը յատկացուց շինութեանը Արեւելեան Նահանգաց երկաթուղիներու հետեւեալ գիծերուն, որոնց շինութիւնը ընդհուպ պիտի սկսի:

Ահաւաստիկ այդ գիծերուն զլիւսաւոր ճիւղերը.

Սամսոն—Սեբաստիա

Սեբաստիա—Խարբերդ

Արզնի մատէն—Բաղէշ—Վան

Սեբաստիա—Երզնկա—Բեքրիշ—Իզմիր—Տարսանէլ

Ասոնցմէ զատ բանակցութիւն կը կատարուին նաեւ հետեւեալ գիծերուն համար.

Էնկիւրի—Կեսարիա—Ուլու Գըշլա

Կեսարիա—Սեբաստիա

Տիարպէքիւր—Արզնիմատէն

Հալէպ—Տիարպէքիւր

Վ Ի Ճ Ա Կ Ա Գ Ի Ր

ԸՆԳՀԱՆՈՒՐ ՀԱՅՈՑ ԵՒ ԵԿԵՂԵՅՆԱՅ

1914 Ի Ս Կ Ի Զ Բ Ը

-
1. Թուրքիա. Եկեղեցիք 2093.
Դպրոցք , Հայք 1,777,000,
Հայ կաթոլիկ 82,300, Հայ բողոքական 41,350:
2. Ռուսիա. Եկեղեցիք 1476, Հայք 1,498,900,
Հայ կաթոլիկ 30,000, Հայ բողոքականք 1500:
3. Պարսկասան. Եկեղեցիք 195, Հայք 83 հզ.
հզ. Հայ կաթոլիկ 1,400, Հայ բողոքական 1000:
4. Ամերիկա, Եկեղեցիք 5, Հայք 70, հզ. Հայ
բողոքական 5,000:
5. Եւրոպա. Եկեղեցիք 37, Հայք 58, հզ. Հայ
կաթոլիկ 30, հզ.:
- Հնդկասան ու Արեւելեան Հնդկասան. Եկե-
ղեցի 12, Հայք 10, հզ.:

Հ Ա Մ Ա Գ ՈՒ Մ Ա Ր

Եկեղեցիք,	3818
Հայք,	3,496,900
Հայ կաթոլիկ,	143,700
Հայ բողոքական	48,850
	<hr/>
	3,689,450

Իսկ 1913ին սկիզբը, ազգ. պաշտօնական մար-
միններու միջոցաւ կատարուած մարդահամարը
Արեւելեան Նահանգաց միայն վեց վիլայէթներուն
Հայոց թիւը ցոյց կուտար 1,018,000:

Միլորակաց բաղրասական մեծութիւնը

— Միլորակաց Արեւուն բոլորիկը ըրած շրջանը

Լուսնագի Գ
7 արբանեակներով

Թաւալումն 9 ժմ, 55 վարկ. 37 երկ.

Տրամագիծ = 143.757 քիլոմէթր

Երեւակ Է
9 արբանեակներով

Թաւալումն 10 ժ. 14 վարկ 24 երկ.

Տրամագիծ = 119.075 քիլ.

Ուրանոս Ը
4 արբանեակներով

Տրամագիծ = 59.171 քիլ.

Նեպչոն Կ
1 արբանեակով

Տրամագիծ = 54.979 քիլ.

Երկիր Ծ

1 արբանեակով Տր. = 12.756 քմ.
Թաւալումն = 23 ժմ, 56 վարկ, 4 երկ.

Արուսեակ Թ Տր. = 11.969 քիլ.
Թաւալումն = 23 ժմ, 21 վարկ. 22 երկ.

Հրաս Ծ

2 արբանեակներով Տր = 6.745 քիլ.
Թաւալումն = 24 ժմ, 37 վարկ, 23 երկ.

Փայլածու Կ Տր. = 4.816 քիլ.
Թաւալումն = 28 օր

Լուսին Ը Տր = 3.482 քիլ.
Երկրին հեռաւորութիւնը 385.080 քիլ.
Թաւալումն = 27 օր 7 ժամ 43 վարկ. 11 երկ.

Երեւակ Է

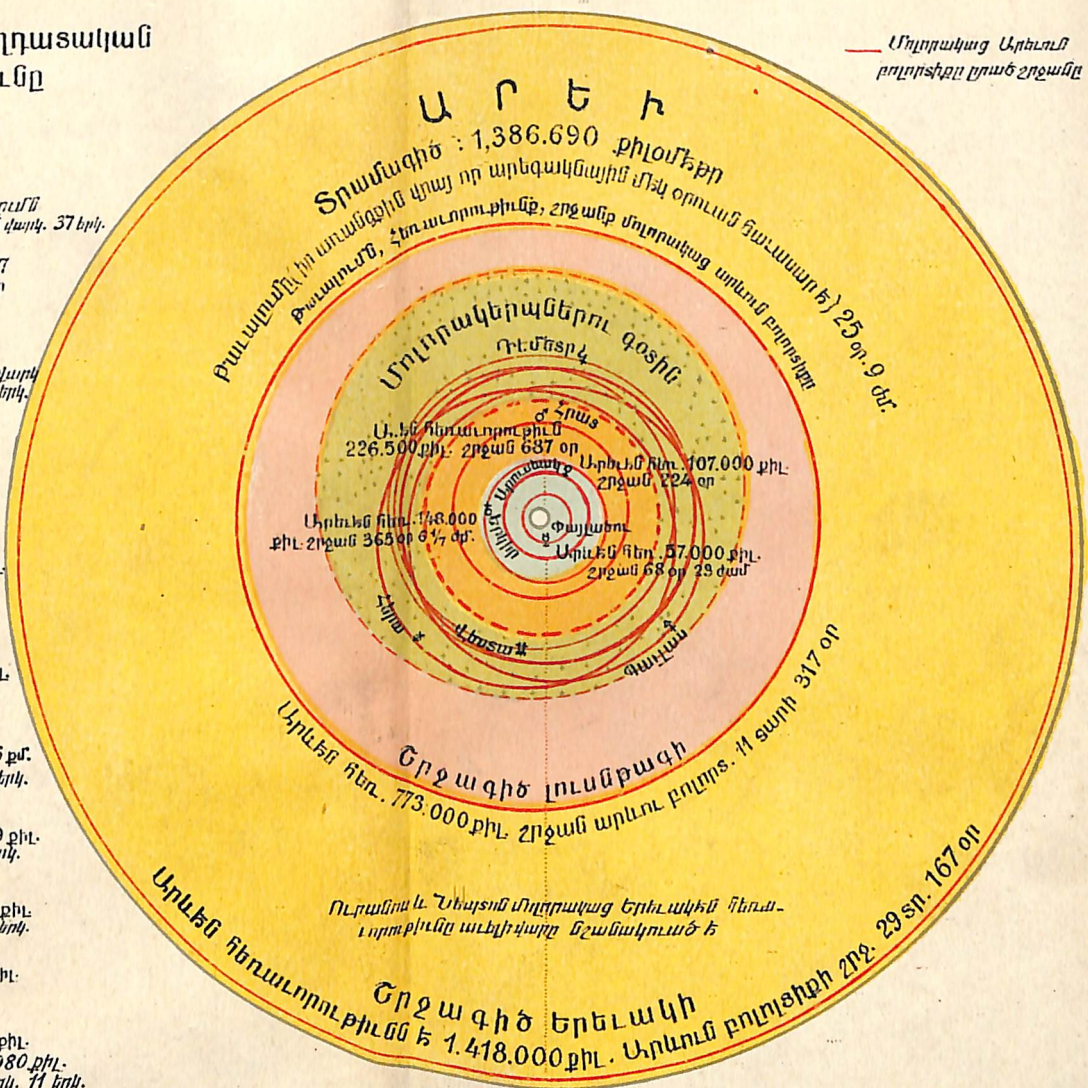
Ուրանոս և Նեպչոն միլորակաց հեռաւորութիւնը Երեւակին և Արեւին

Ուրանոս

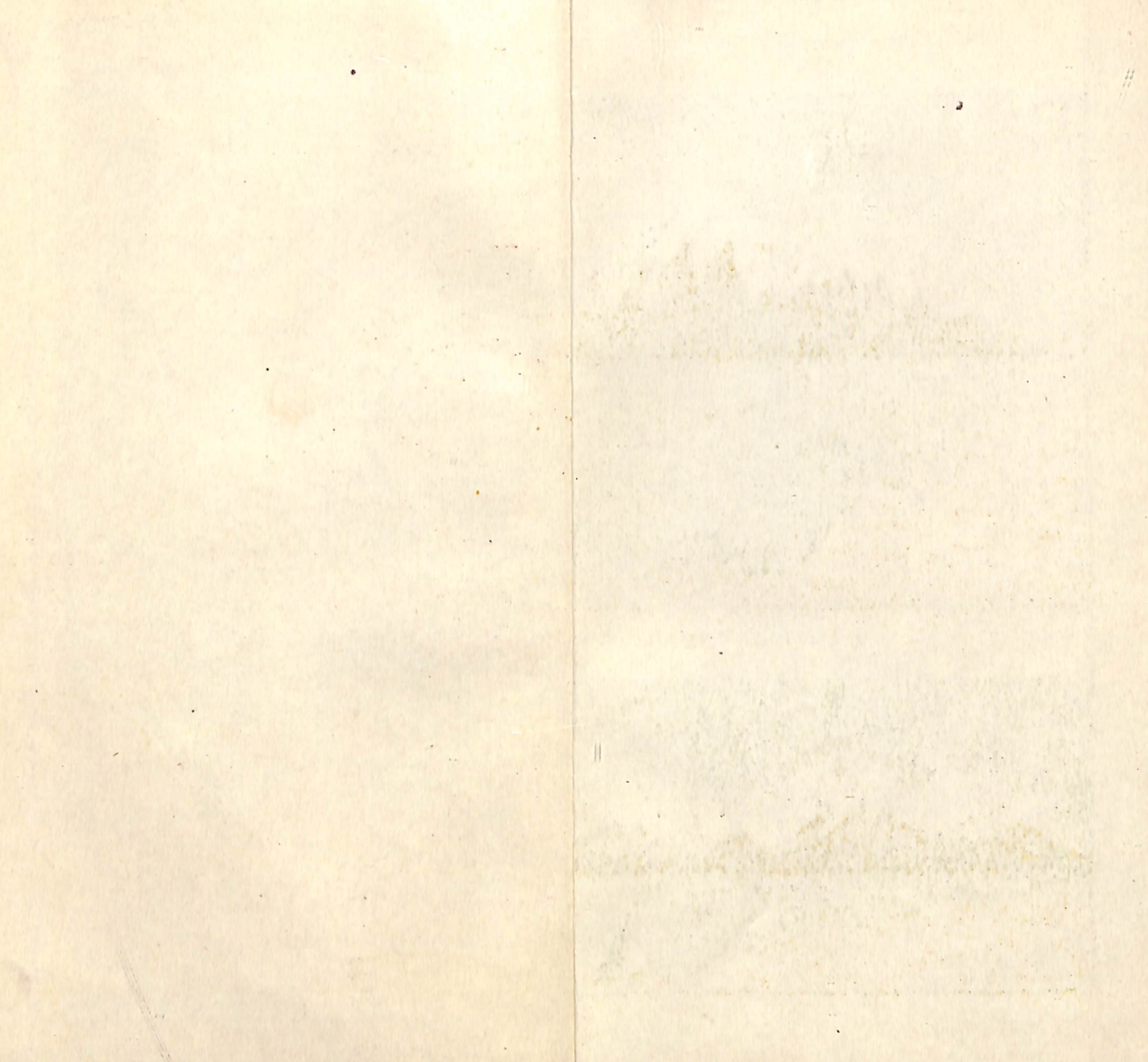
Նեպչոն

Արեւին հեռ. 2801 հազար քիլ.
Արեւուն բոլորիկը 40 շրջի 164 արուան 7 1/2 օրուան մէջ

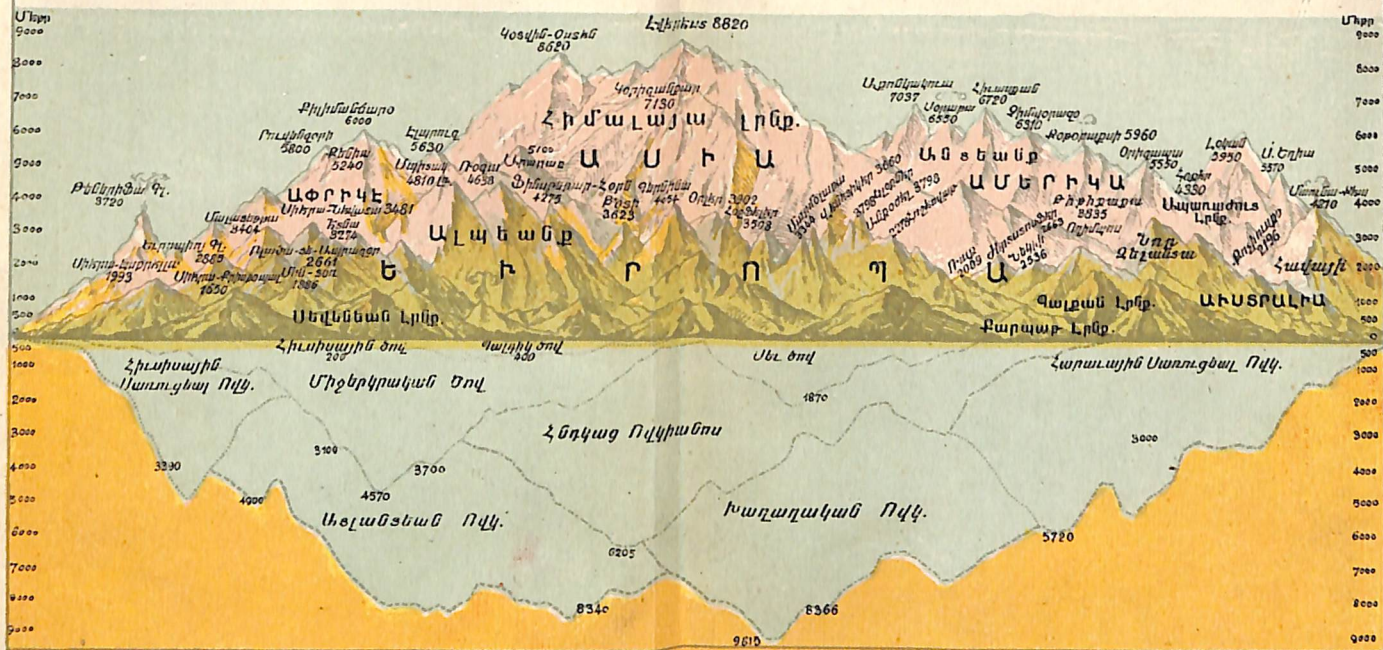
Արեւին հեռ. 4467 5 հազար քիլ.
Արեւուն բոլորիկը 40 շրջի 164 օր. 285 օր.

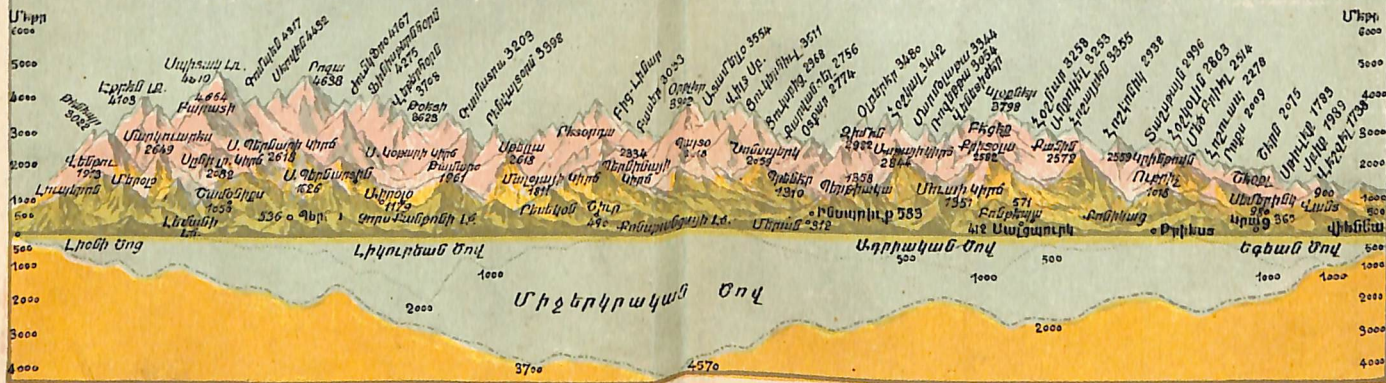

ԵՐԿՐԻՍ ԼԵՐԱՆՑ ԲԱՐՋՐՈՒԹԻՒՆԸ ՈՒ ԾՈՎԵՐՈՒՆ ԽՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱՐՋՐԵՐՆ ՂԻՏՈՒՑ

ԱԼՊԵԱՆ ԼԵՐԱՆՑ ՇԵՌԱՆԿԱՐԸ ԱՐԵՒՄՈՒՅՔԷՆ ԱՐԵՒԵԼԸ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆ ԾՈՎՈՒՆ ԱՄԵՆԷՆ ՄԵՑ ԽՈՐՈՒԹԵԱՆՑ ՇԵՍ ԲԱՂՆԱՏՈՒՑ

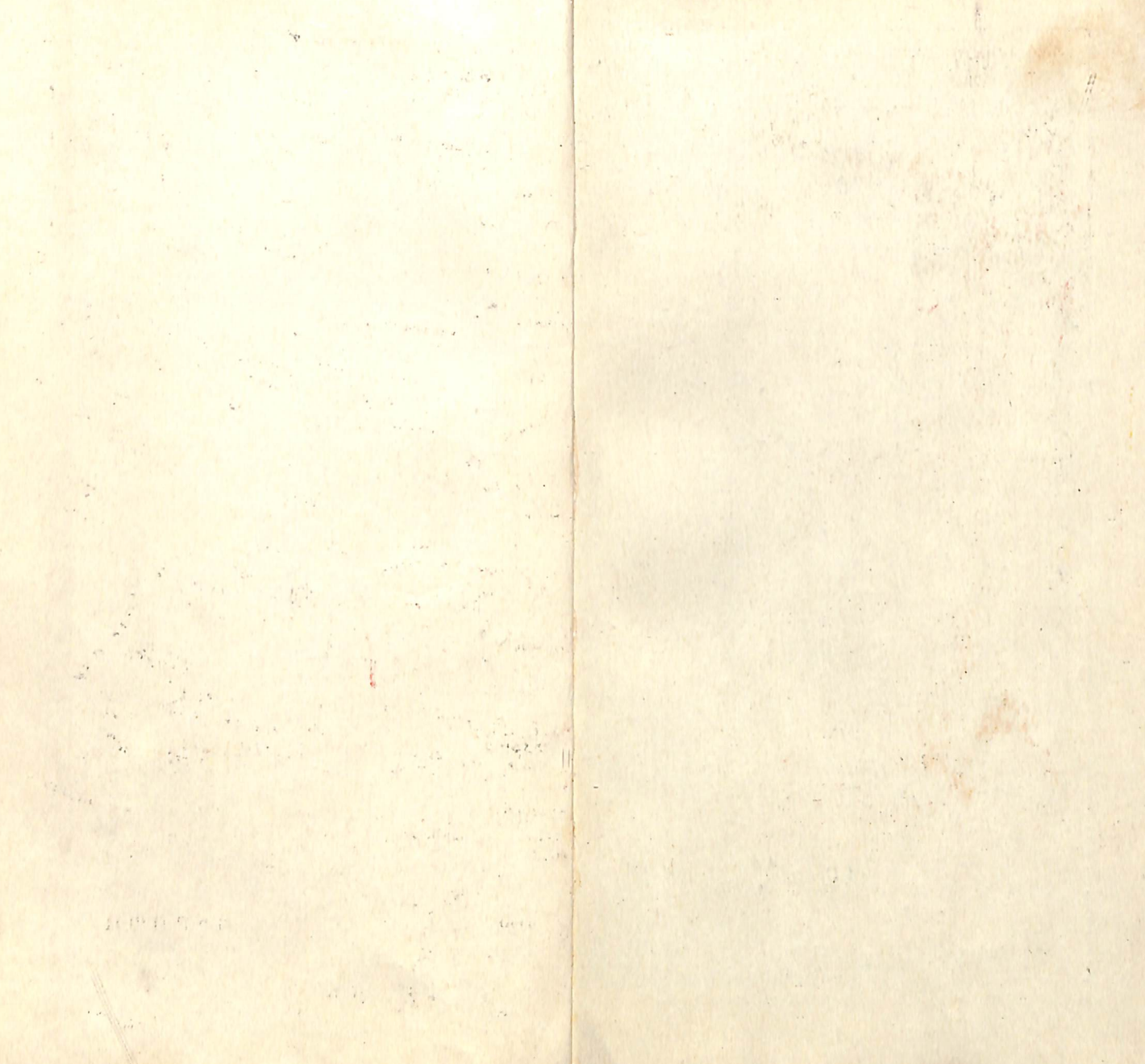

150 165 180 165 150 195 120 105 90 75 60 45 30 15 0 15 30 45 60 75 90 105 120 135 150 165 180 195 210

ԱՍՐԱ

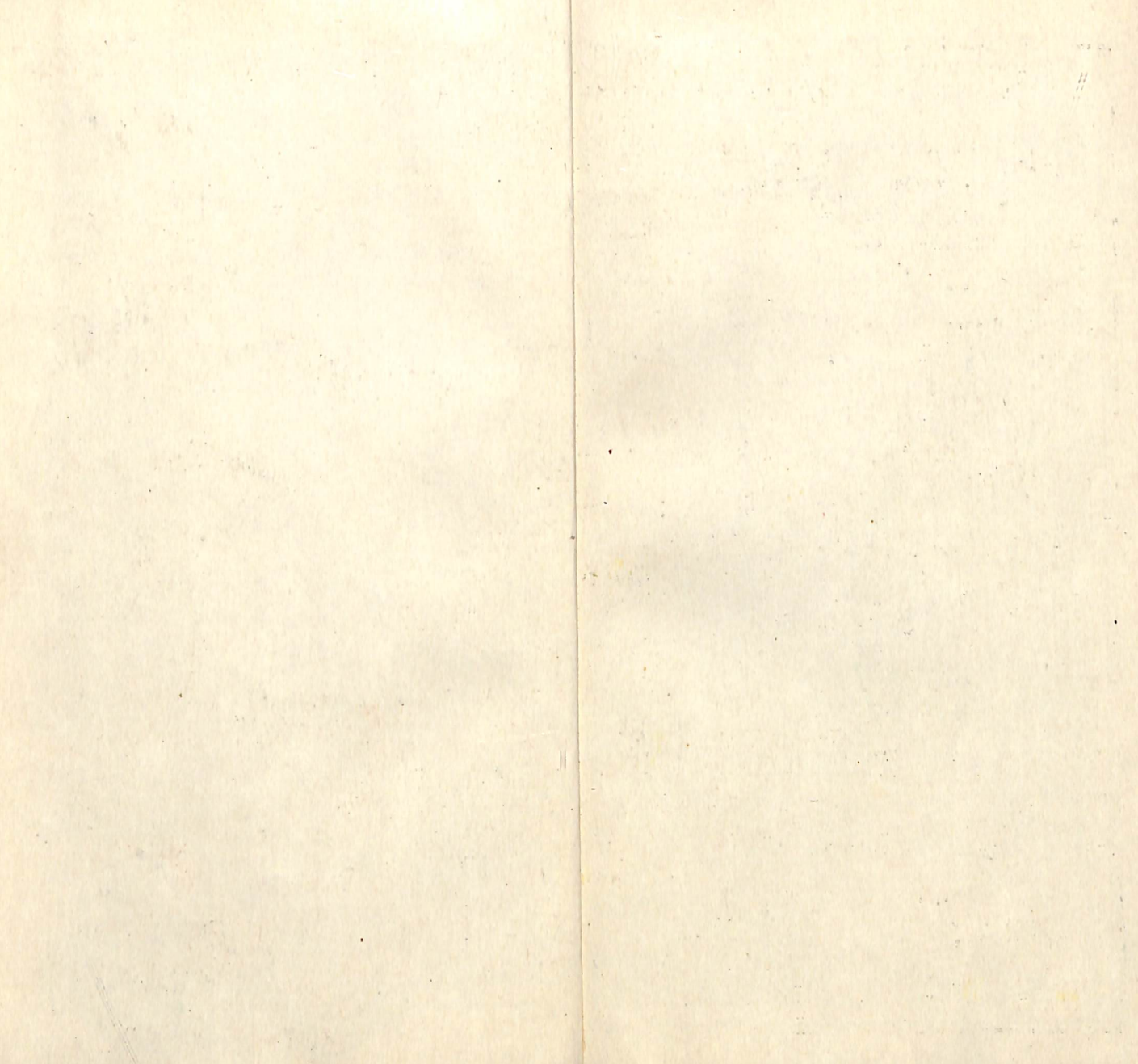
Մասշտաբ 1:60.000.000

ՎԵՐԱՆՈՒՄ

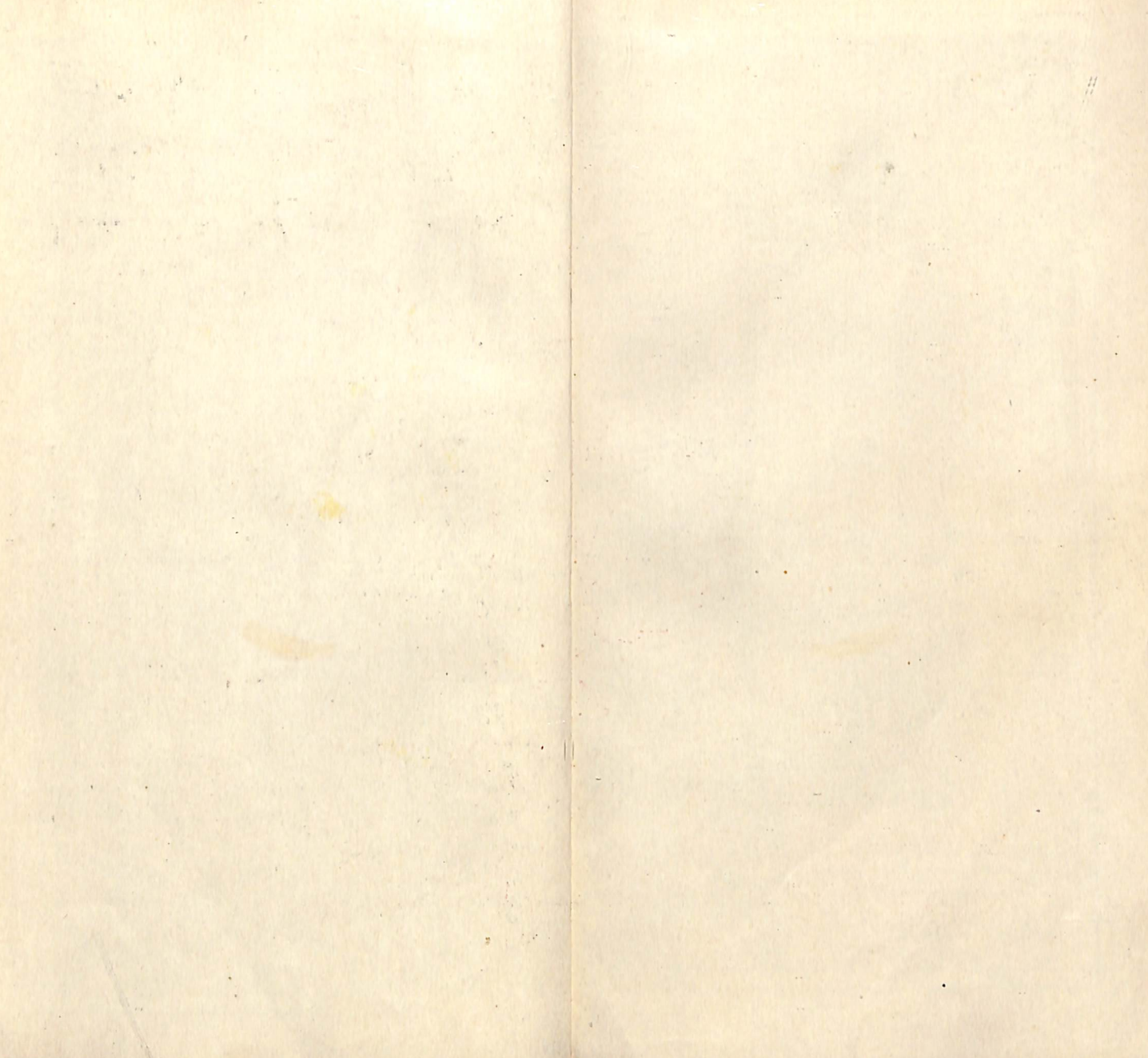
Վերին	Փոքր	Միջին	Մեծ
Վերին	Փոքր	Միջին	Մեծ
Վերին	Փոքր	Միջին	Մեծ
Վերին	Փոքր	Միջին	Մեծ

Նշանակումներ

160

100

Արևմտյան երկայնությունը Բարձր

ՀԻՍ ԱՄԵՐԻԿԱ

Աստիճան 1:60,000,000

500 0 500 1000

Ինչու հոր

- Երևան կամ արտադրություն
- Շրջանային
- Հայաստան կամ
- Անդրկասկան
- Յանտարային

140

130

120

110

100

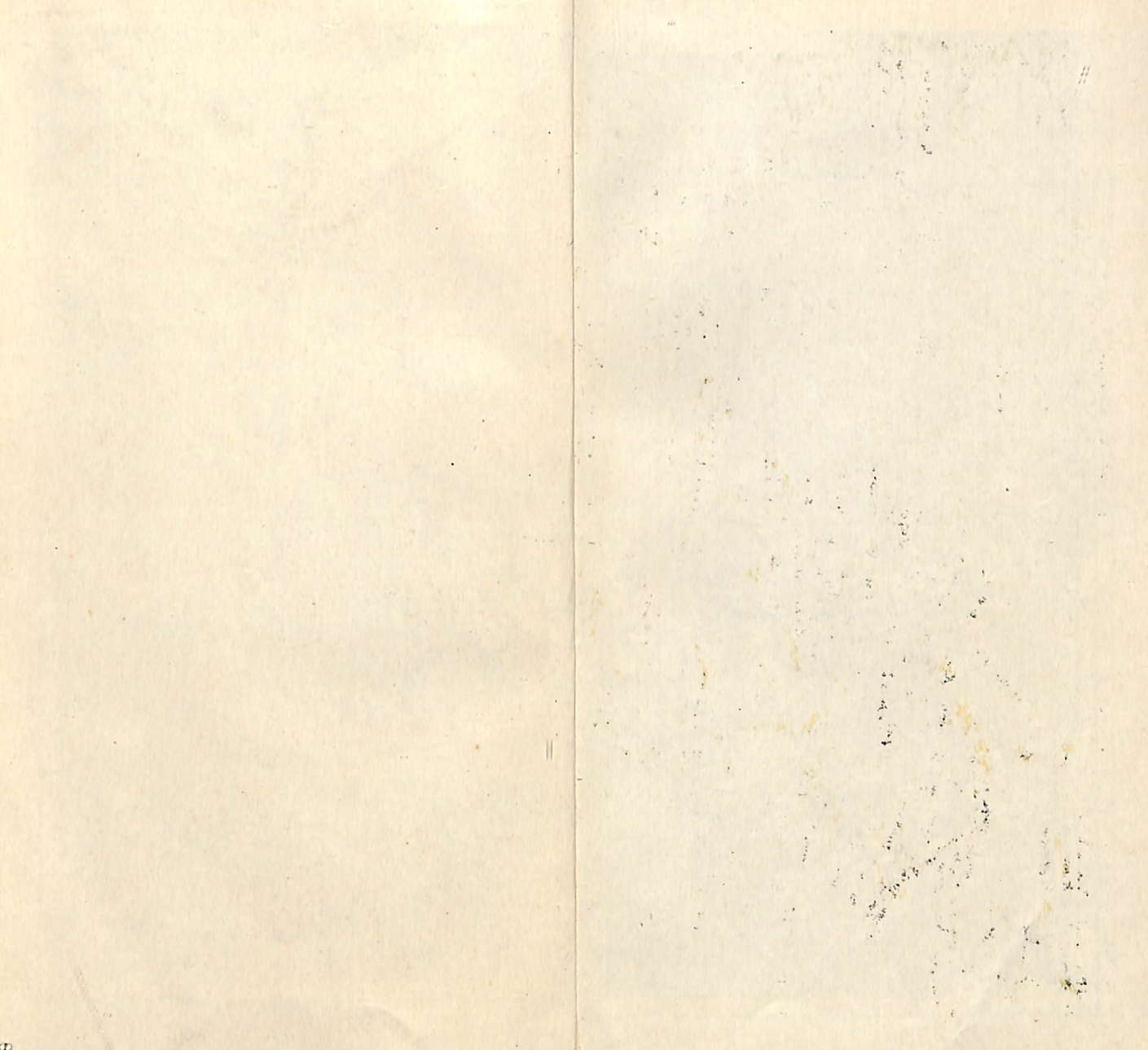
90

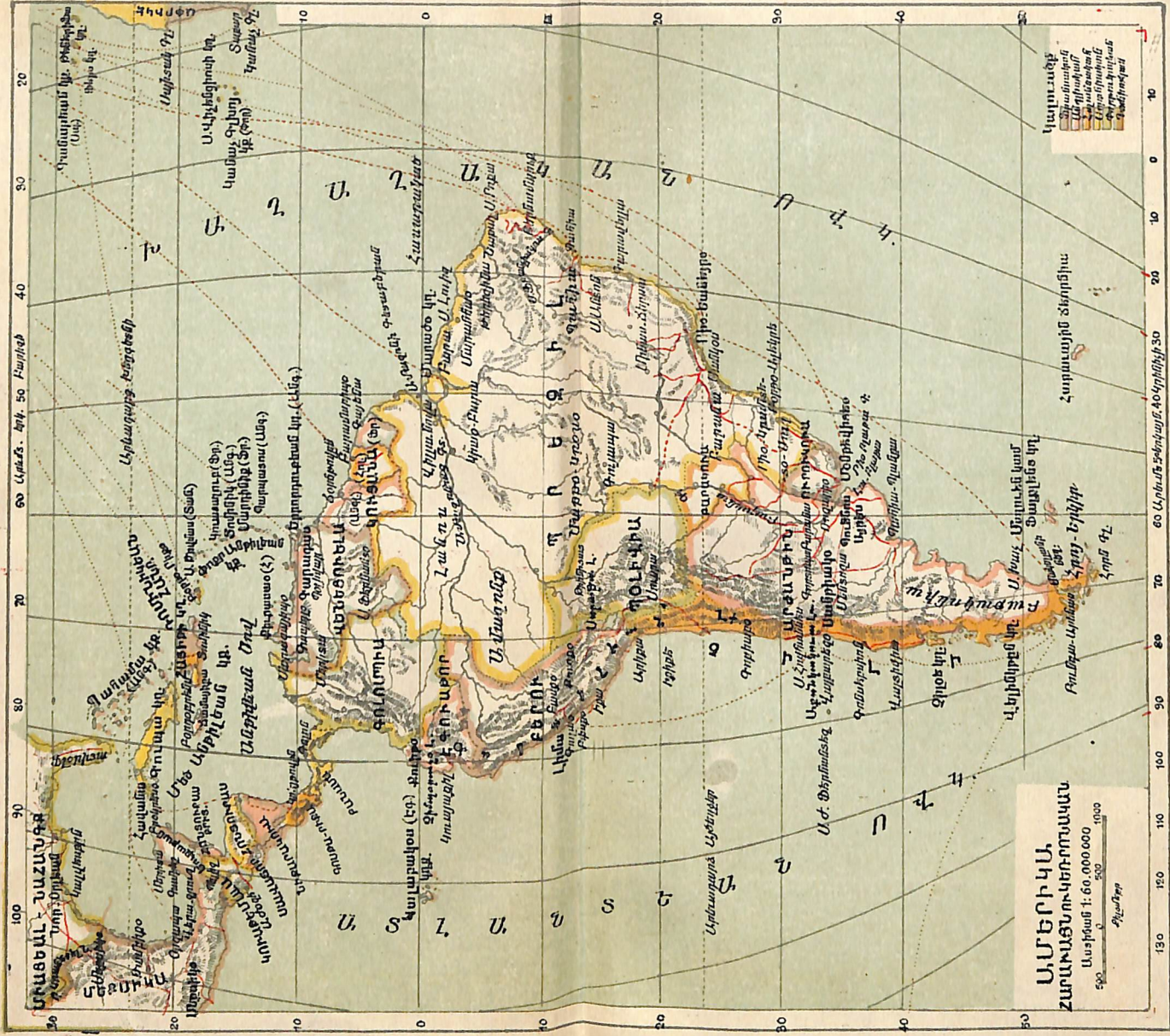
80

70

60

0

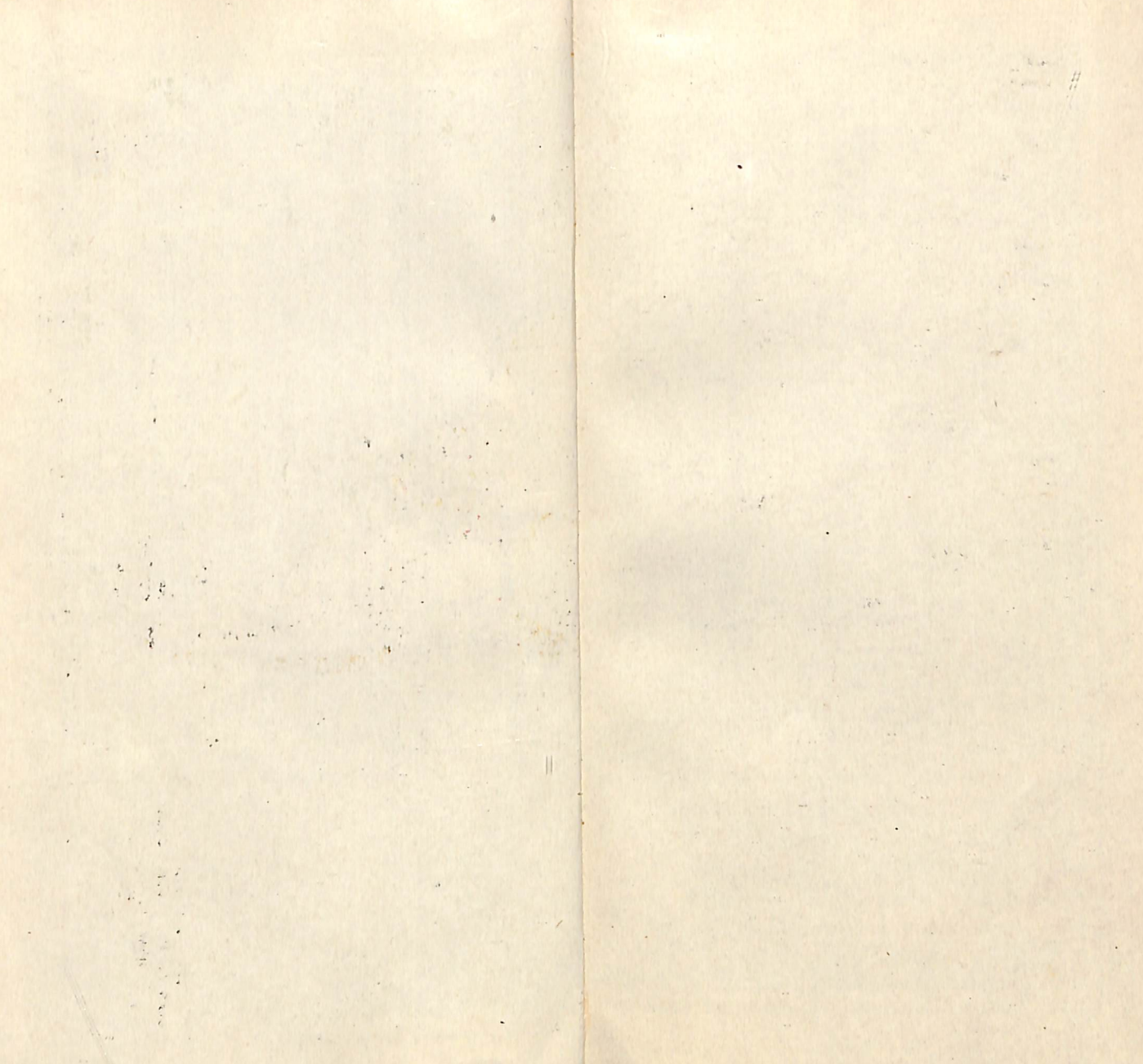

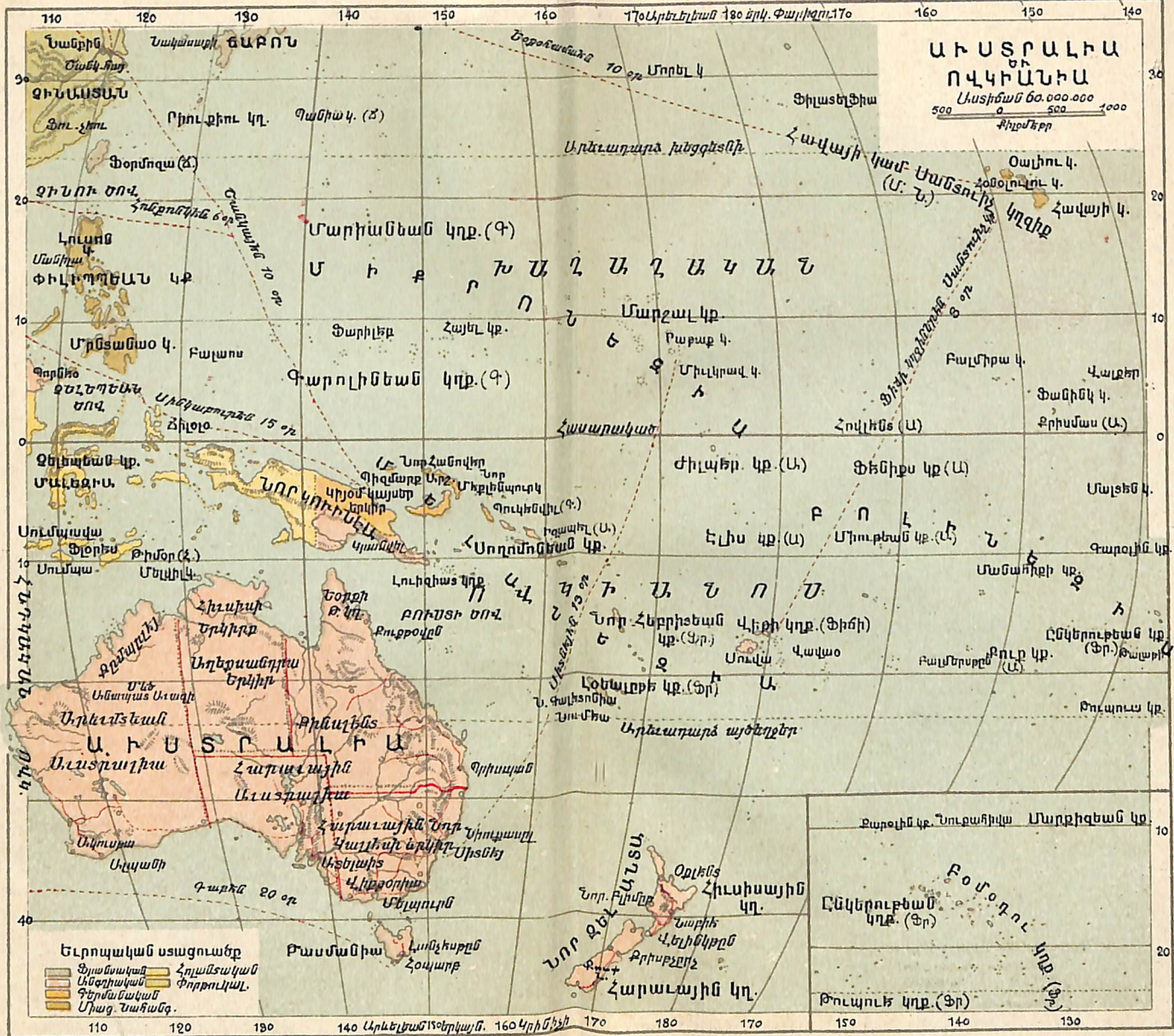
ԱՄԵՐԻԿԱ
ՀԱՐԱՄԱՆԹԱԿԻՐՈՒՄԱՆ

Մասշտաբ 1:60,000,000
 0 200 400 կմ

Կալուսանք

- Մայրաքաղաք
- Մեծ քաղաք
- Քաղաք
- Պարսպանք
- Պարսպանք
- Պարսպանք

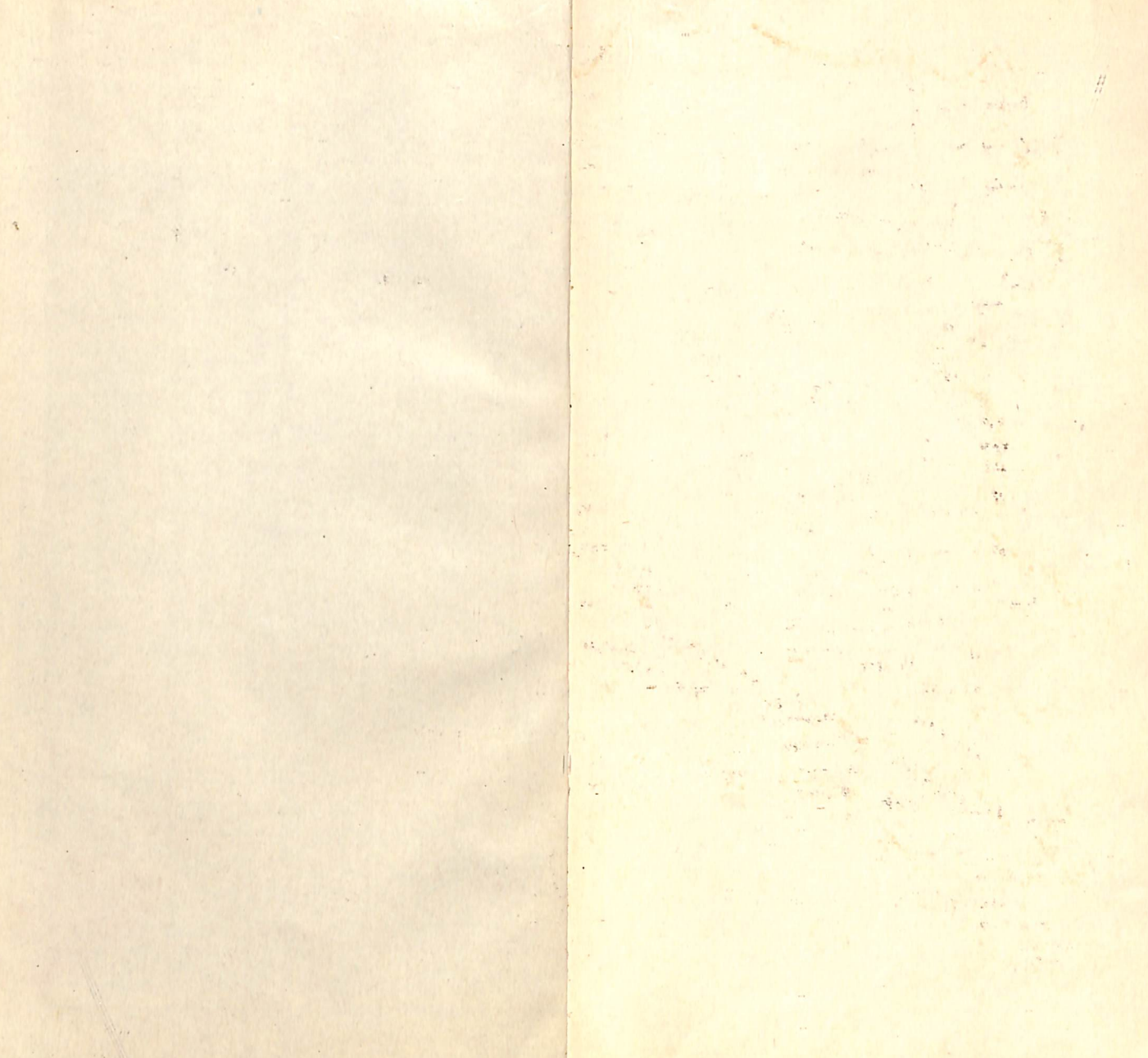

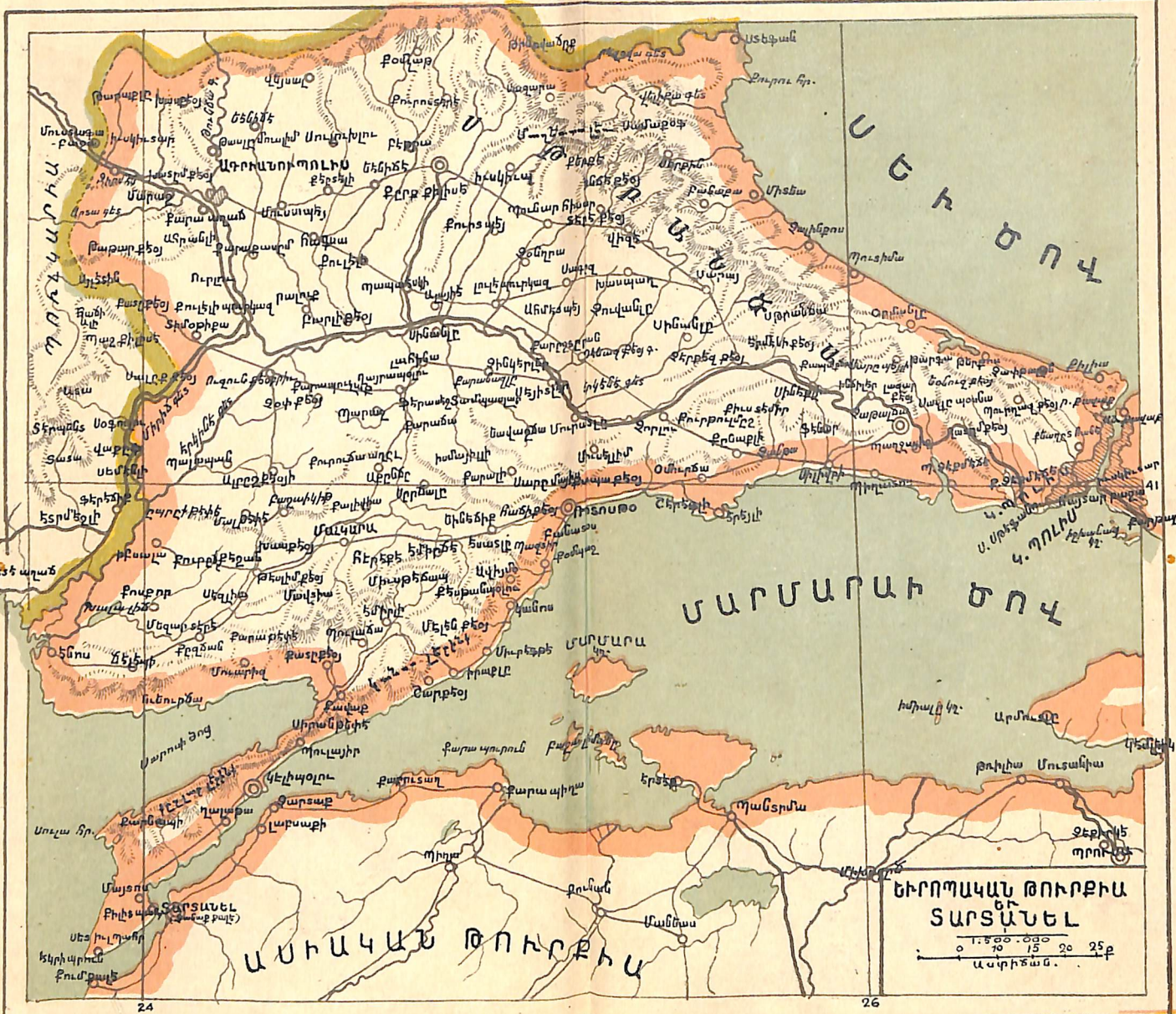
ԱՐՄԵՆԻԱ
ՀԱՅԿՍՏԱՆ
 Արևմտյան 60,000,000
 0 500 1000
 Կիլոմետր

Երկրաչափական ստացուածք
 Գրանիտային Զոնայի Կարմիր
 Կարմիր Կարմիր
 Կարմիր Կարմիր
 Կարմիր Կարմիր

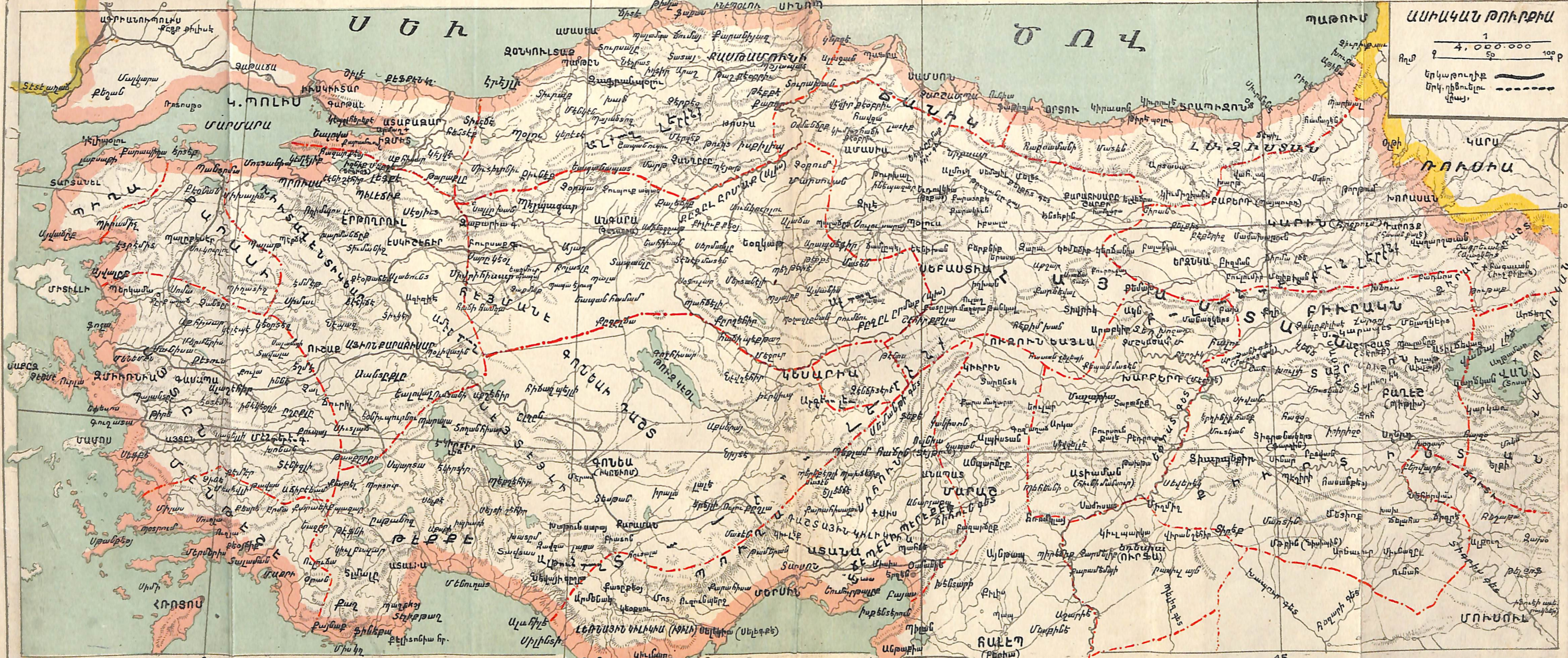
110 120 130 140 Արևելյան Եվրոպայի 160 Կրիմի 170 180 170 150 140 130

Amalie Haas

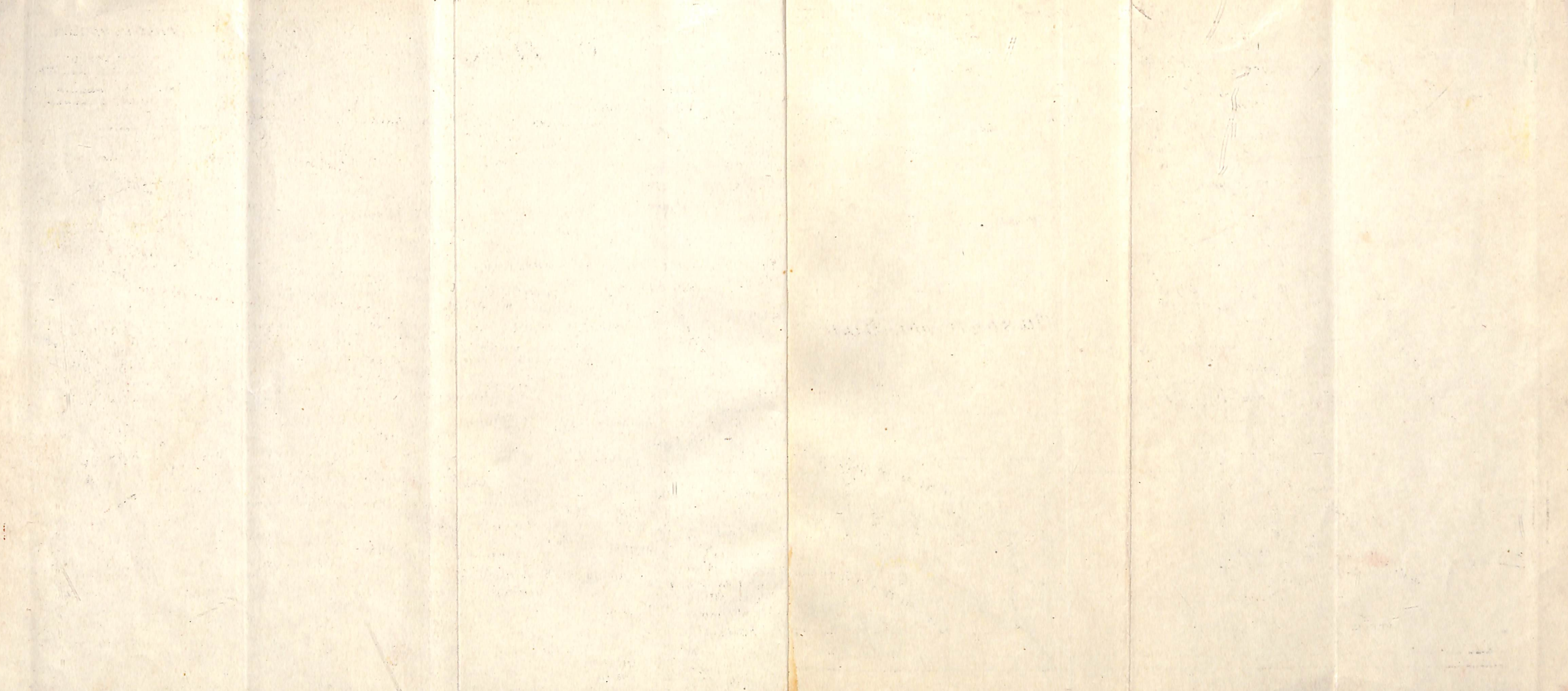

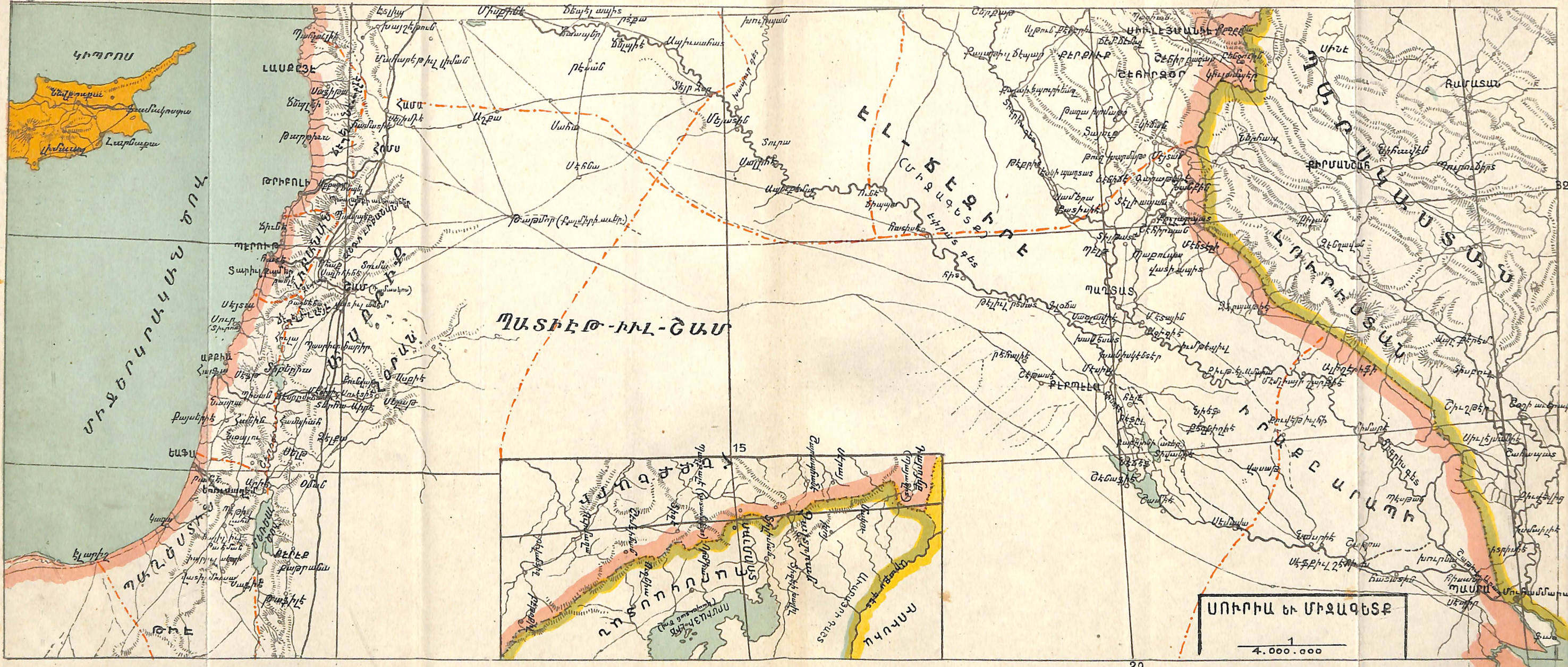
ԱՄԻԱԿԱՆ ԹՈՒՐԻԱ

1
4,000,000

ՈՂՁ 0 50 100 Բ

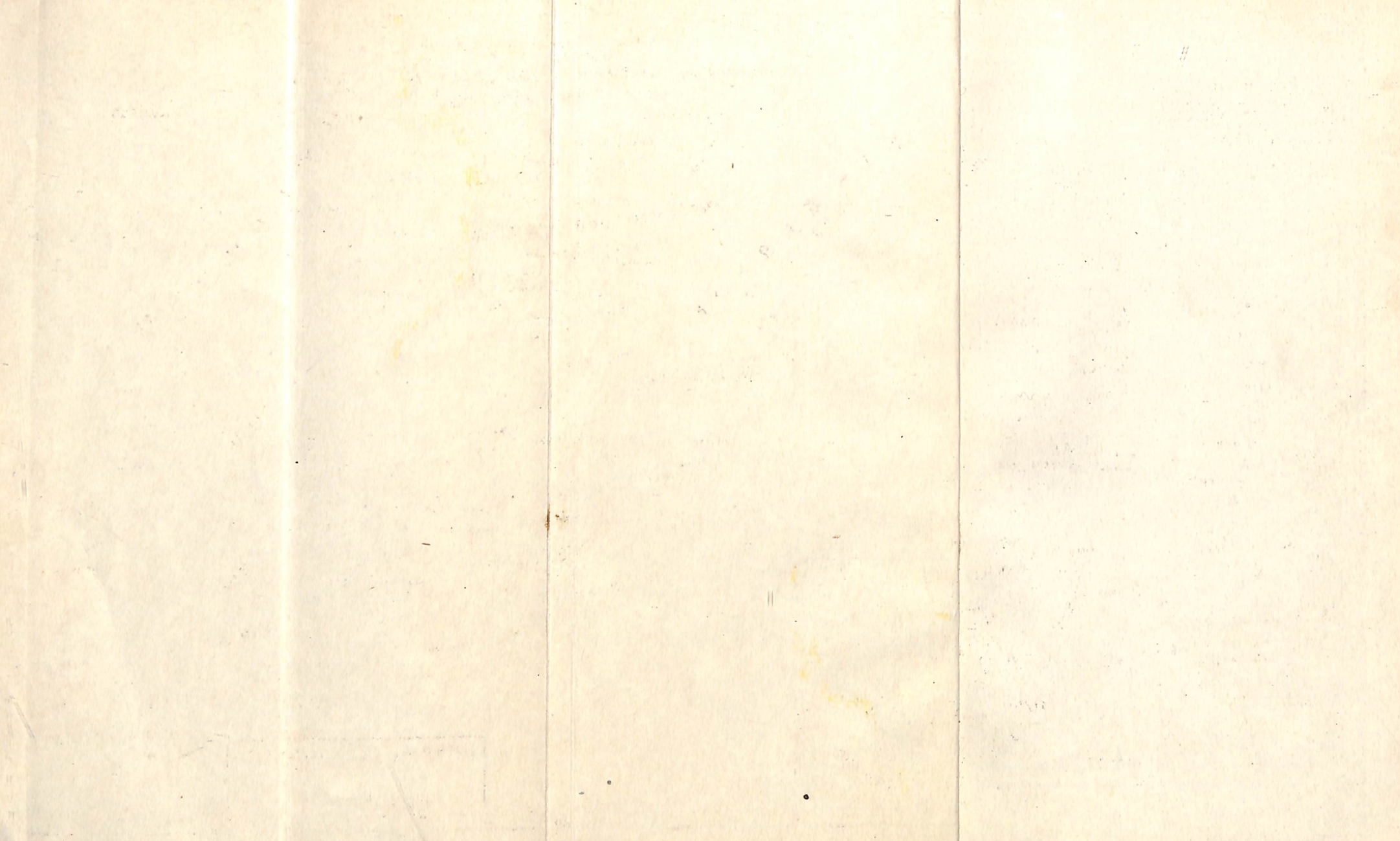
Նրկաթուղիք
Մրկ. շինուելու
վրայ.

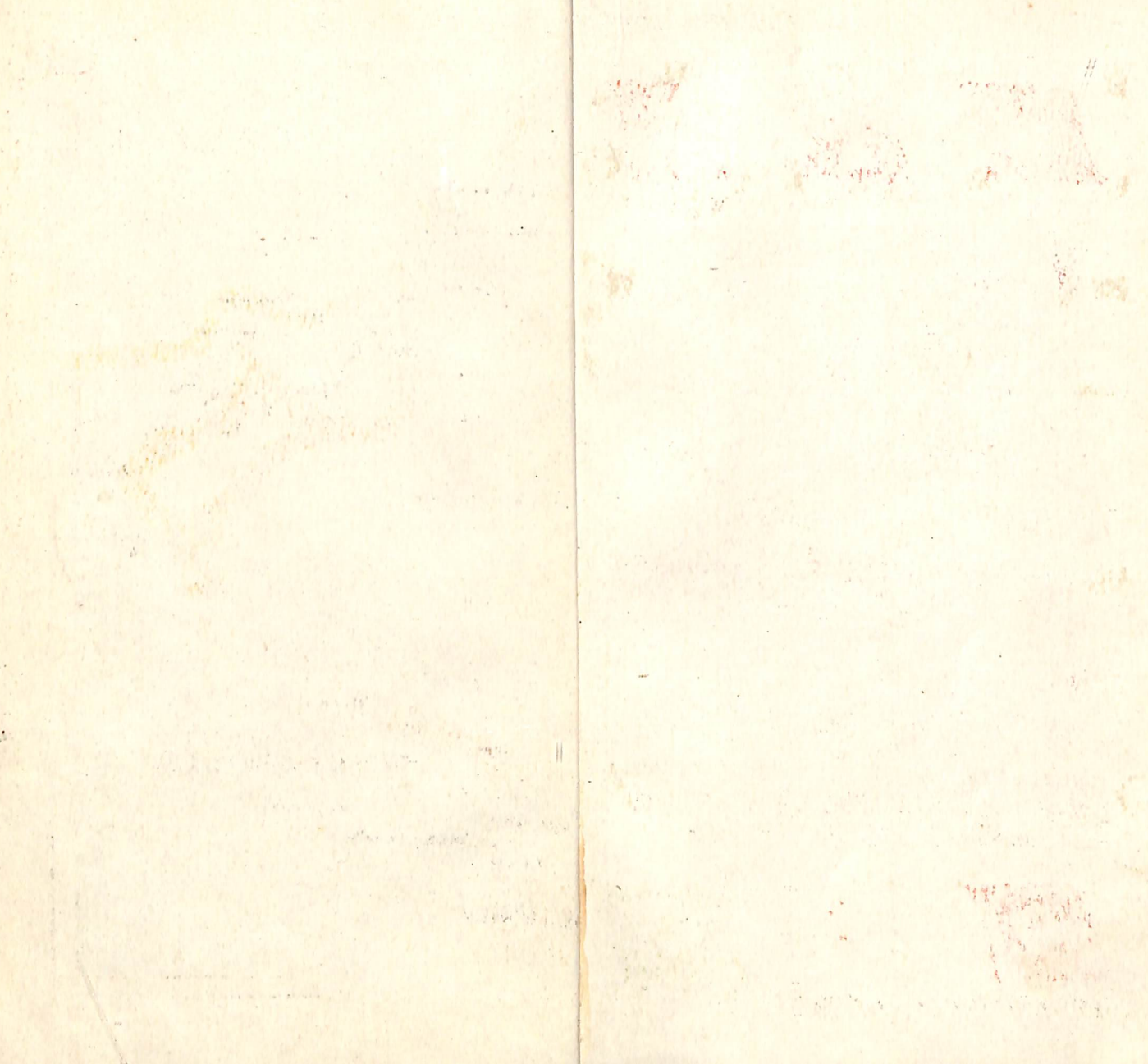
ՍՈՒՐԻԱ ԵՒ ՄԻԶԱԳԵՏԷ

1
4.000.000

ՊՍՄԻՆԵԱՆ ԳՐՈՇԱԿՆԵՐ

Գ. ԾՈՒԱԿԱՆԻ

ԴԵՐ-ԾՈՒԱԿԱՆԻ

ԾՈՒԱԿԱՆԻ

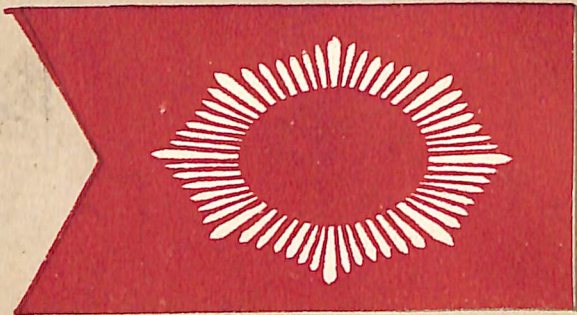
ՄԵՍ ԾՈՒԱԿԱՆ
ՓԱԾԱՅԻ

ԾՈՒԱԿԱՆԱՐԻ

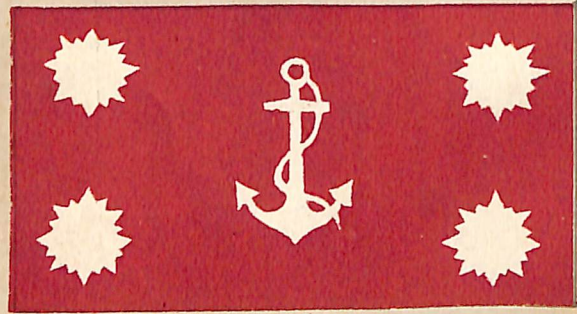
ԱՐԱՅԻՆ
ՈՒՊԱԵՏՈՒԱԿԱՆ

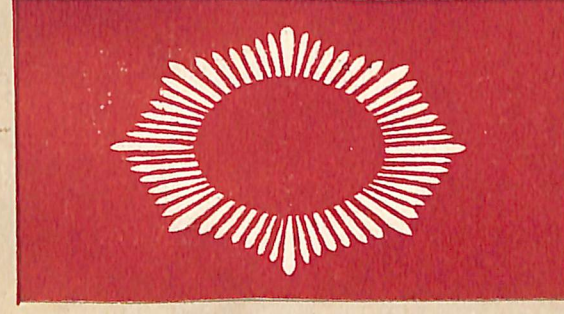
ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ԳԵՐԴԱՍՏԱՆԻ

ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ

ԿԱՅՍԵՐԻՐ ԷՆԻՆ ԲՐԱՄԱՏԱՐ

ԳԱՐԱԺԱՌԱՆ ԳԻ

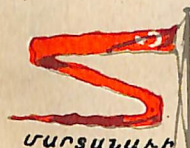
ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ

ԿԱՐՍԻՐ ՄԱՐԻԿԻ

ՈՒՐՏԱՆԻ
ՈՒՐՏԱՆԻ ԶԱՆԵՐԻ

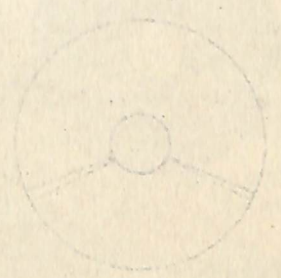
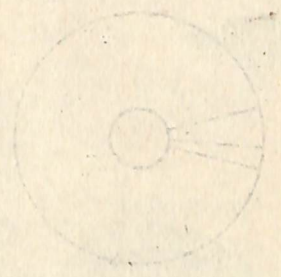
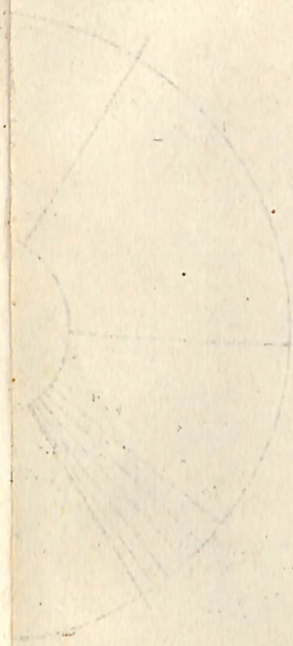
ՄԱՐՏԱՆԻ
ԵՐԱԶԱՂՈՍ

ՄԱՐՏԱՆԻՆԻ
ԵՐԵՅ ԲՐԱՄԱՏԱՐ

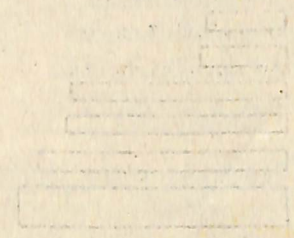

ԲՐԱՄԱՏԱՐ

000

000

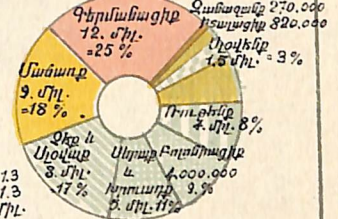
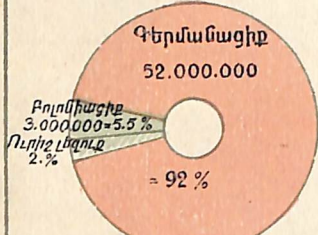
ԳԵՐՄԱՆԻԱ
65.000.000 բնակիչ

Եւրոպայի բնակչութիւնը ըստ ցեղային բաժանմանը

ԱՄԵՐԻԿԱ-ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ
52.000.000 բնակիչ

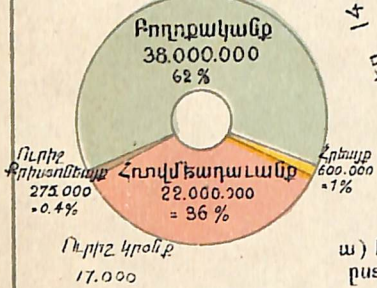
Բնակչութիւն ըստ Լեզուաց

ա) Բնակչութիւն ըստ Լեզուաց

Ըստ կրօնից

բ) Ըստ կրօնից

ա) Բնակչութիւն ըստ Լեզուաց

բ) Ըստ կրօնից

Եւրոպայ
10 միլ. հրեայք = 2.2 %

Զուլիցերիա
3.765.000 բնակիչ

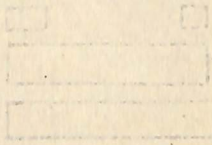
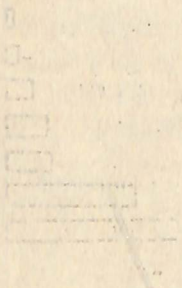
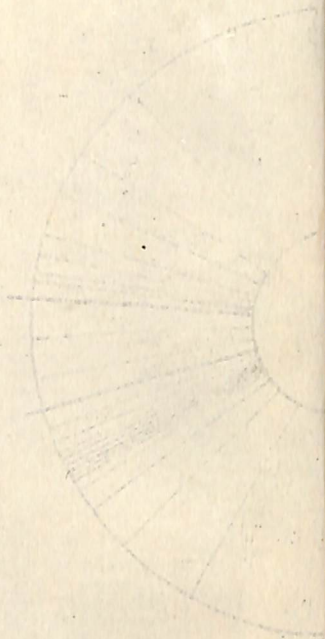
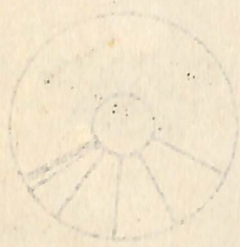
Երկրի վրայ գտնուած հրեից թիւը 12.250.000 = 0.7 %
 Ուրիշ բնակչաց հետ ունեցած համեմատութիւնը

- Ֆրանսա 100.000 = 0.2 %
- Հոլանտա 105.000 = 2 %
- Իտալիա 267.000 = 4 %
- Լեւո. Բրիտանիա 270.000 = 0.6 %
- Եւր. Յունասիա 120.000 = 1.2 %
- Գերմանիա 650.000 = 1 %
- Աւստրո-Հունգարիա 2.000.000 = 4.5 %

- Իսպանիա 35.000 = 1 %
- Պոլկարիա 38.000 = 1 %
- Եւրոպական ուրիշ երկիրներ 47.000
- Ա.Յոսթիասան 14.000 = 0.3 %
- Պոլիք 20.000 = 0.01 %
- Պոլկարիա 35.000 = 0.4 %
- Սլովենիա 46.000 = 0.6 %
- Ասիոյ ուրիշ երկիրներ 37.000
- Ասիական Թուրքիա և Արաբիա 600.000 = 3 %

- Ասիական հրեայք = 0.3 %
- Զանազան երկիրներ 9000
- Թրանսիլւ. 10.000 = 1 %
- Եգիպտոս 40.000 = 0.3 %
- Այսթրիա 57.000 = 1 %
- Ռուսիա 60.000 = 3.5 %
- Մարոք 150.000 = 2.1 %
- Երովպիա 200.000 = 2.5 %

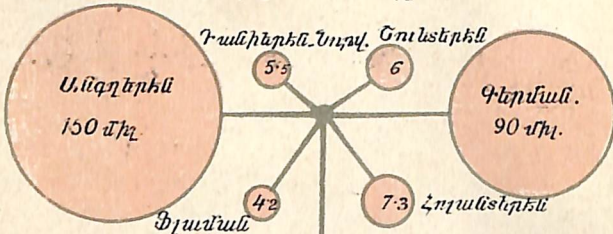
Իրուսիա 6.000.000 = 4 % Ինք. բնակչ. 1.000.000 = 1.4 %

Երկրիս բոլոր ժողովրդից լեզուները

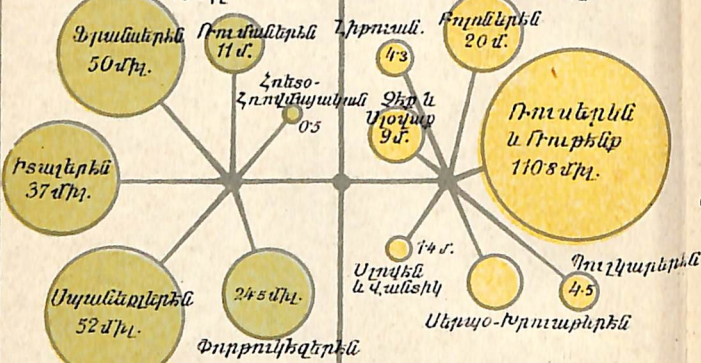
1. Հնդ. եւրոպական լեզուներ 870 միլ.

(կ) Գերմանական լեզուներ 263 միլ.

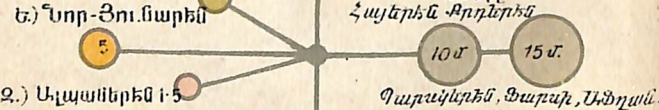
բ.) Հնդվնդյական լեզուներ 175 միլ.

գ.) Սլավ լեզուներ 159 միլ.

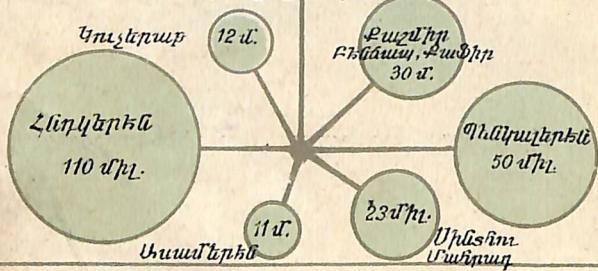

դ.) Կեղսական և 5. Նոր-Յունարեն 2.5 միլ.

ե.) Իրանյան լեզուներ 23 միլ.

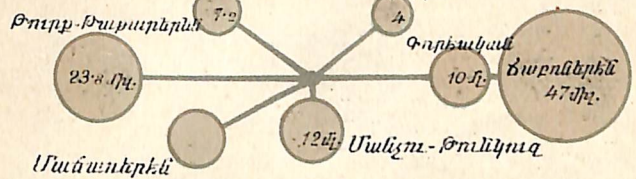

զ.) Հնդկական լեզուներ 236 միլ.

2. Ուրալ-Ալթայական լեզուներ 113 միլ.

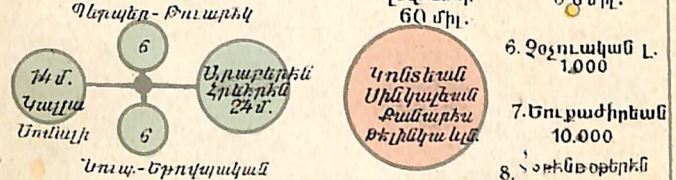
Ֆինո-Սամոյերեն և Մոնղոլերեն

3 Սեմական-Համիթան լեզուներ 50 միլ.

4. Տրակիական լեզուներ 60 միլ.

5. Պարսկական լեզու 0.6 միլ.

6. Զոլուական և 7. Եուրասիական 10.000

8. Կեղսական լեզուներ 100.000

9. Կովկասյան լեզուներ 3 միլ.

11. Կելտական լեզուներ 64 միլ.

13. Ամերիկյան լեզուներ 10 միլ.

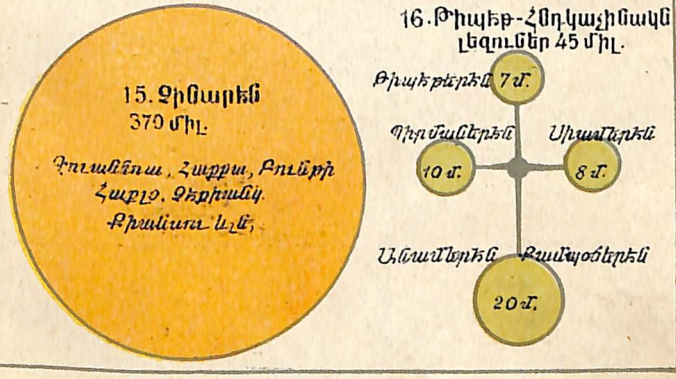
10. Պարսկական լեզուներ 27 միլ.

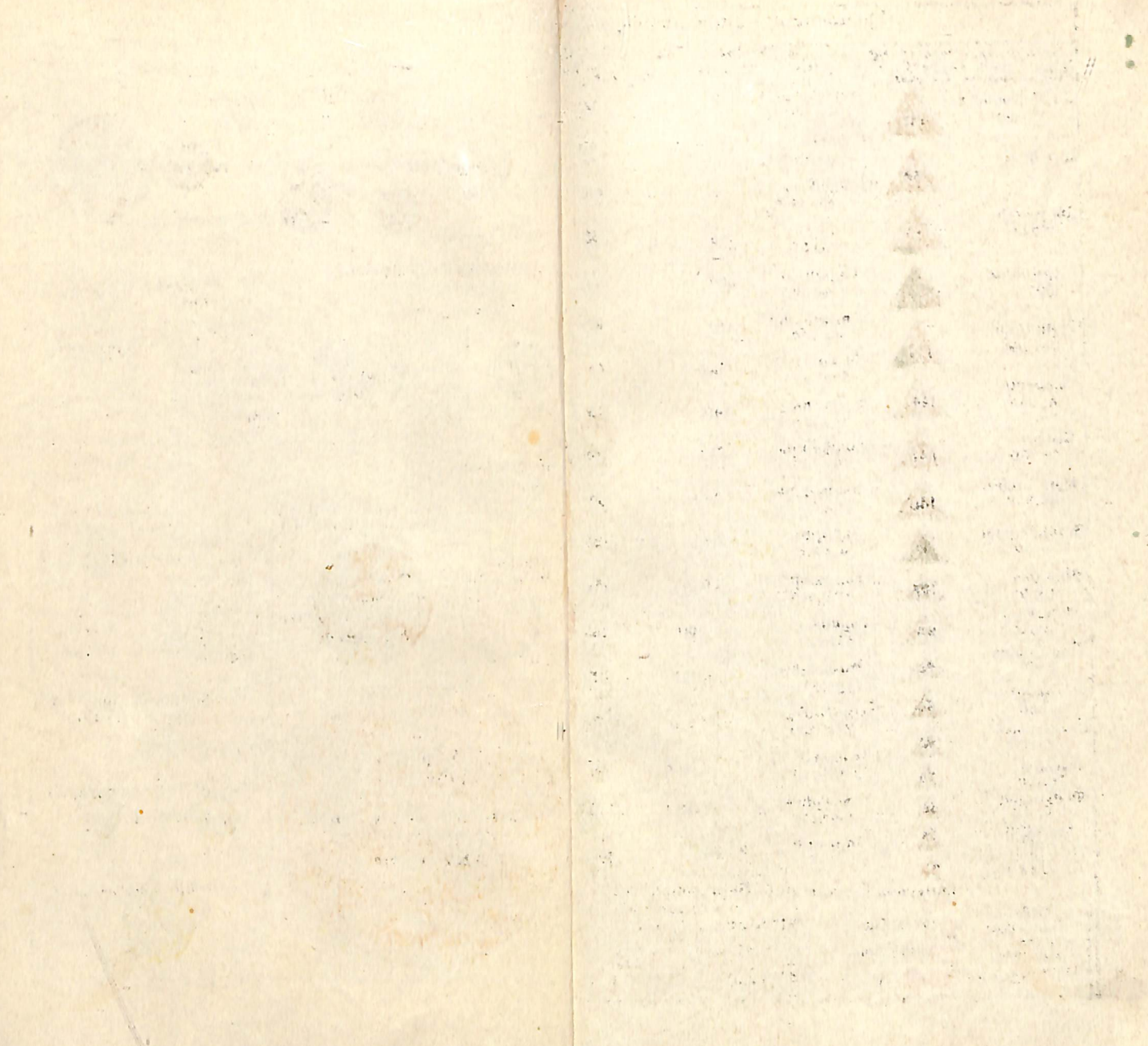
12. Մոնղոլական լեզուներ 40 միլ.

14. Ասորական լեզուներ 20.000

16. Թիպիկո-Հնդկական լեզուներ 45 միլ.

Վիճակագիր վարժարանաց ու աշակերտաց երոպական երկիրներու

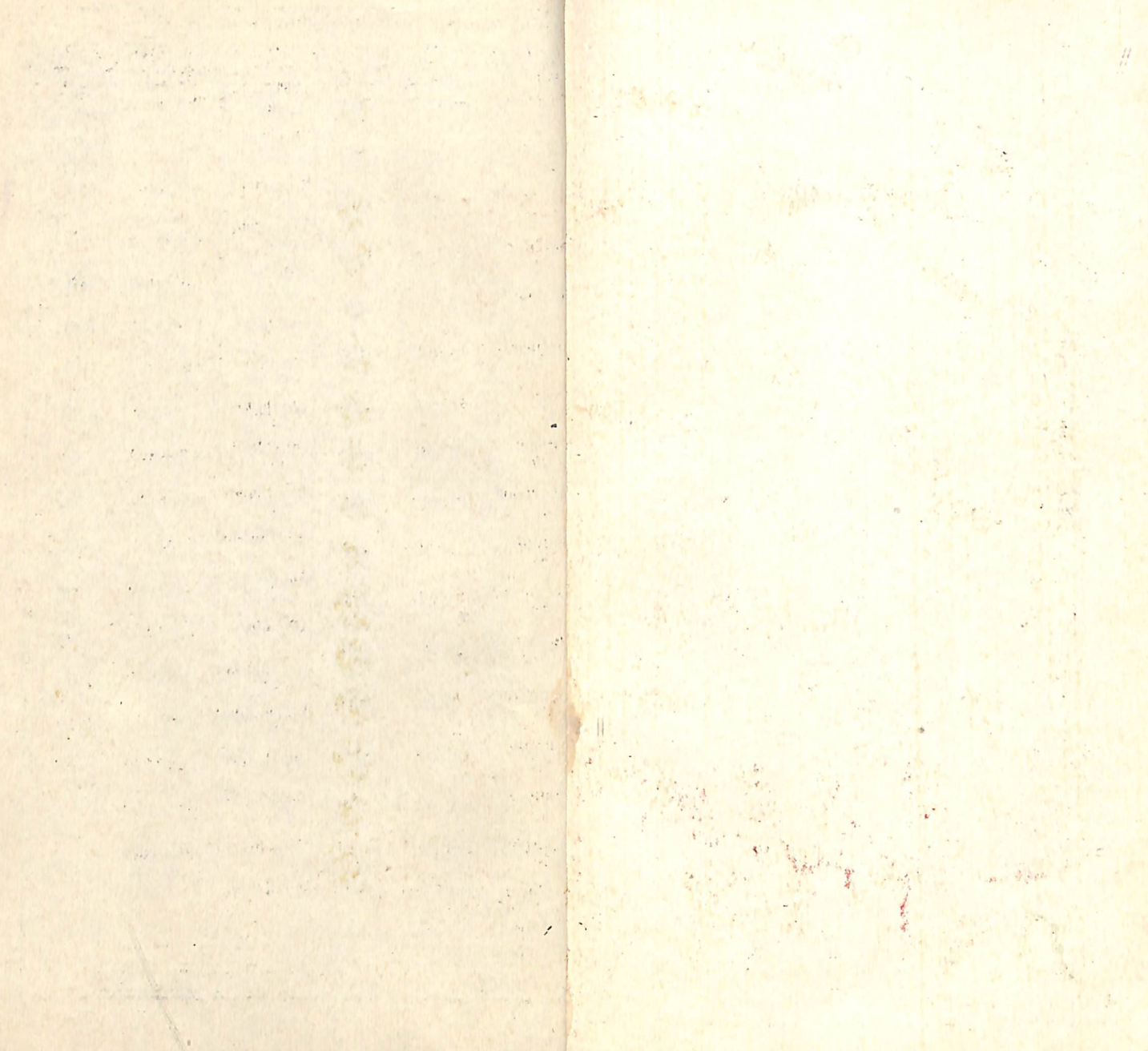
Մասնախորհրդայն ներու թիւը	Հարցը ընկած այ թանի աշակերտաց կիցայ	Աշակերտաց թիւը	Քանի ընկի զայ մասնախորհրդանկից այ	Քանի աշակերտ ներախորհրդայն այ	Երկրորդական վարժարանաց թիւը	Քանի ընկի զայ այ	Քանի աշակերտ ներախորհրդայն այ	Քանի աշակերտ ներախորհրդայն այ	Քանի ընկի զայ այ	Քանի աշակերտ ներախորհրդայն այ
Մ ^Ե Բրիտանիա 32.800	▲ 157	Սորվելիա 365.900	350	52	Սորվելիա 91	26.300	171	ՄԵԲրիտանիա 93	491.700	335
Հոլանճա 5.300	▲ 152	Շուէս 780.300	370	53	Պելճիքա 191	36.100	170	Փրանսա 74	530.400	544
Զուլիցերիա 5310	▲ 152	Ֆրանսա 5.666.000	480	69	Գերմանիա 1.929	42.500	265	Զուլիցերիա 7	537.800	904
Սորվելիա 5970	▲ 152	Իսպիա 2.733.300	490	38	Ֆրանսա 912	43.000	174	Փորթուգալ 5	677.900	253
Գերմանիա 61.200	▲ 150	Ապանիա 1.966.900	550	56	Սպանիա 471	43.700	81	Շուէս 5	1.104.400	680
Ֆրանսա 82.100	▲ 144	Զուլիցերիա 372.300	710	107	Զուլիցերիա 88	43.800	188	Հոլանճա 4	1.464.500	890
Շուէս 14.700	▲ 141	Յունաստան 233.500	740	65	Շուէս 116	47.600	207	Իսպիա 21	1.645.9	1.760
Աւստրալիա 42.300	▲ 140	Փորթուգալ 308.700	790	45	Հոլանճա 120	48.800	136	Սպանիա 10	1.734.800	1.450
Տանիմարքա 3.410	▲ 132	Տանիմարքա 364.000	810	106	Յունաստան 51	51.600	124	Սորվելիա 1	2.393.000	1.550
Պելճիքա 7360	▲ 108	Պուլկարիա 415.700	940	90	Իսպիա 581	59.500	129	Յունաստան 1	2.632.000	2580
Ապանիա 34.950	▲ 98	Պելճիքա 914.700	940	124	Աւստրալիա 688	76.800	315	Տանիմարքա 1	2.757.000	2000
Ռումանիա 5.070	▲ 98	Գերմանիա 9.737.900	1.060	159	Ռուսիա 1.687	84.500	273	Սերպիա 1	2.922.000	1.020
Պուլկարիա 4.580	▲ 96	Հոլանճա 891.600	1.100	168	Ռումանիա 64	93.100	266	Գերմանիա 22	2.950.100	2.670
Յունաստան 3.560	▲ 88	Ռումանիա 585.000	1.170	115	Սերպիա 27	108.200	277	Ռումանիա 2	2.980.000	1980
Իսպիա 70.150	▲ 79	Աւստրալիա 7.217.300	1.210	170	Փորթուգալ 50	108.300	212	Պուլկարիա 1	4.329.000	948
Փորթուգալ 6.850	▲ 56	Ռուսիա 5.938.000	1.340	59	Պուլկարիա 20	276.400	615	Աւստրալիա 11	4.665.000	3.380
Սերպիա 1300	▲ 45	ՄԵԲրիտանիա 7.192.600	1.390	219				Ռումանիա 11	12.962.300	3.840
Ռուսիա 99.800	▲ 41	Սերպիա 152.000	2.250	101						

Երոպական զանազան Տեղութեանց մէջ երոպիկ անուս զինուորաց վիճակագրութիւնը

1900 թորագիր զինուորիկ վրայ անուսներուն թիւը

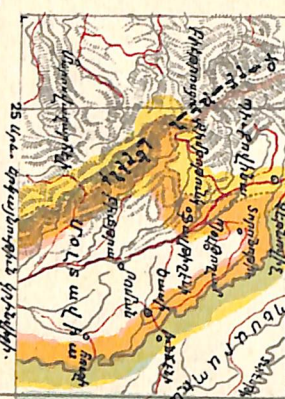
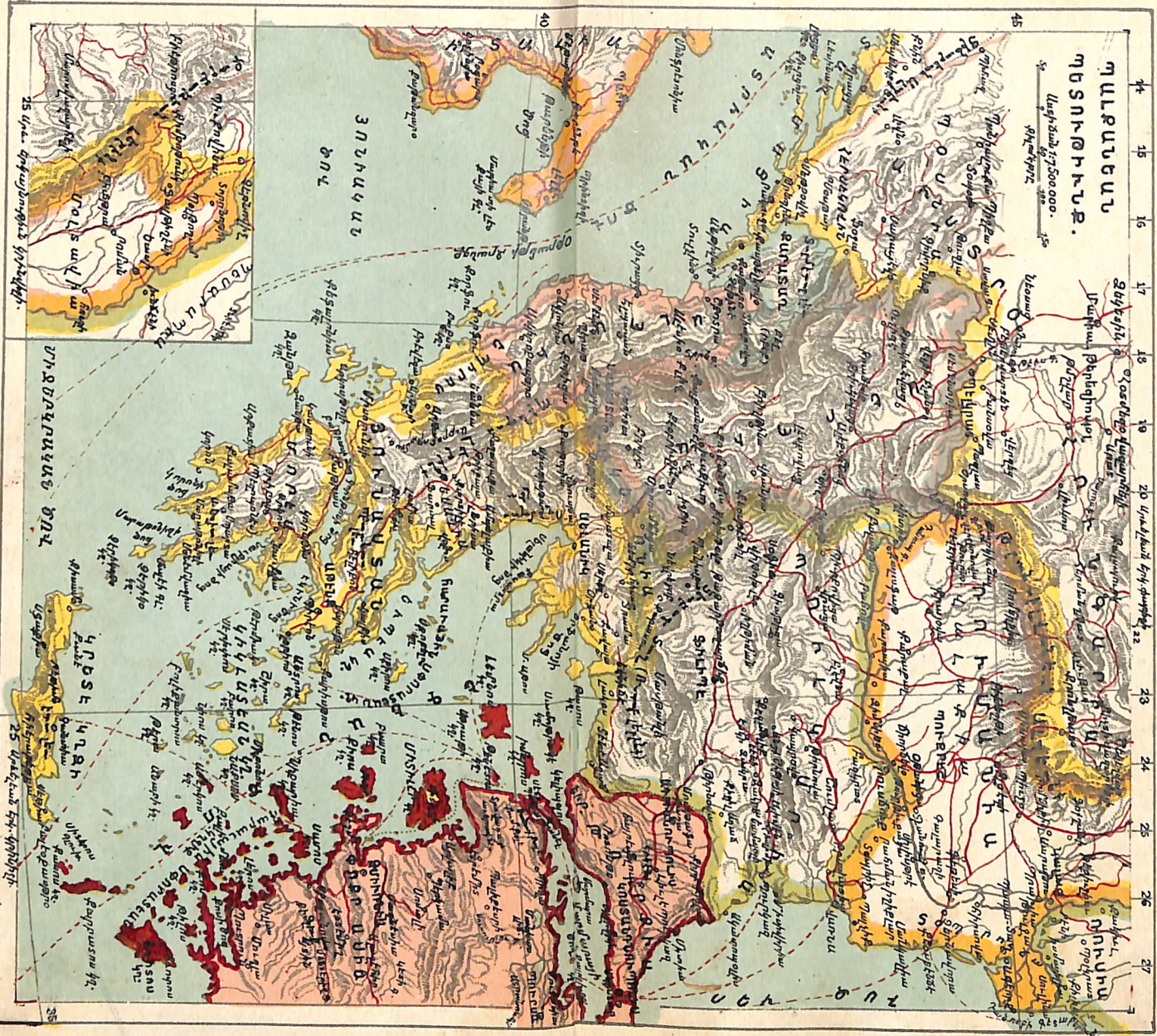
0,2 Գերմանիա	14 Հոլանճա	220 Աւստրալիա	496 Սերպիա
2 Տանիմարքա	33 Ֆրանսա	300 Յունաստան	617 Ռուսիա
37 Շուէս	5 Զուլիցերիա	306 Իսպիա	645 Ռումանիա
10 Մ ^Ե Բրիտանիա			

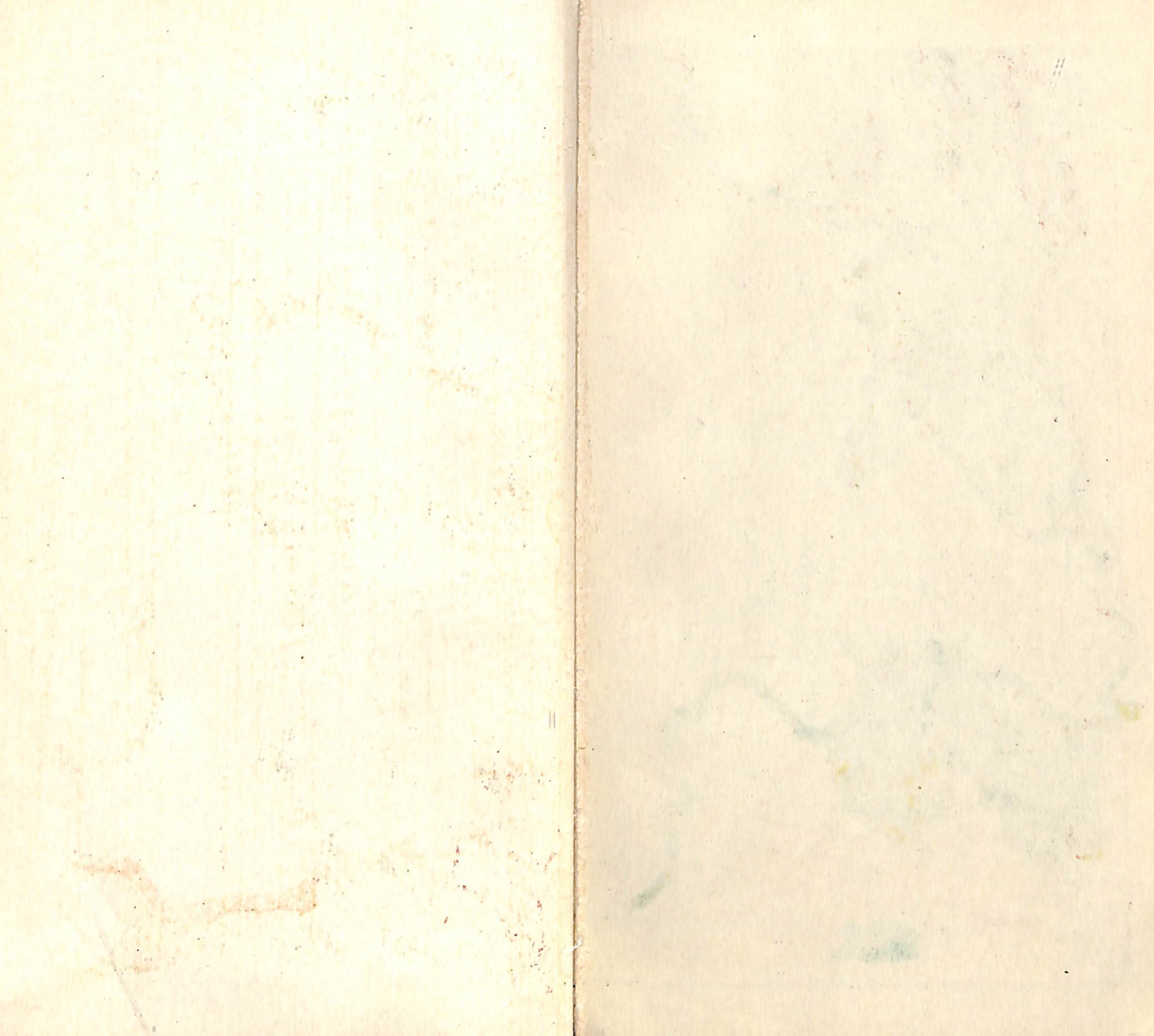

Պ Ա Ր Ա Ս Ե Ն Ա Ր Պ Ե Տ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ք .

Ասիական 1:2500 000.
Քիլոմետր

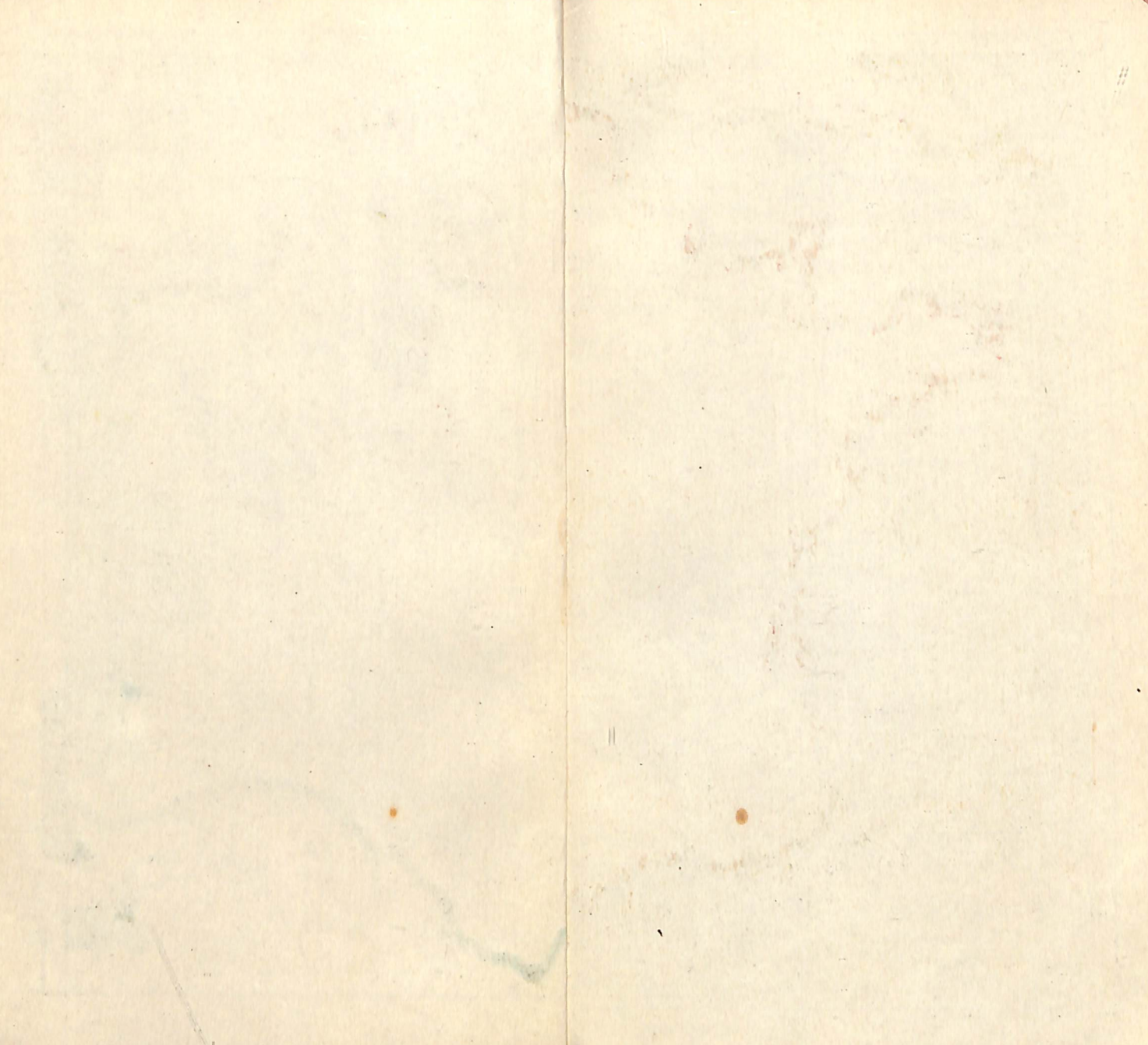

ԲՈՒՐՄԱ

Աստիճան 1: 20,000 000
Պատկերացում
Բնագծեր

ՖՐԱՆՍԱ

Աստիճան 1: 7.500.000
0 50 100 150
Էլիմետր

Օ Ա. Ե. Կրիմեյի

ՄԻՋԵՐԿՐԴԱԿԱՆ
ՇՈՎ

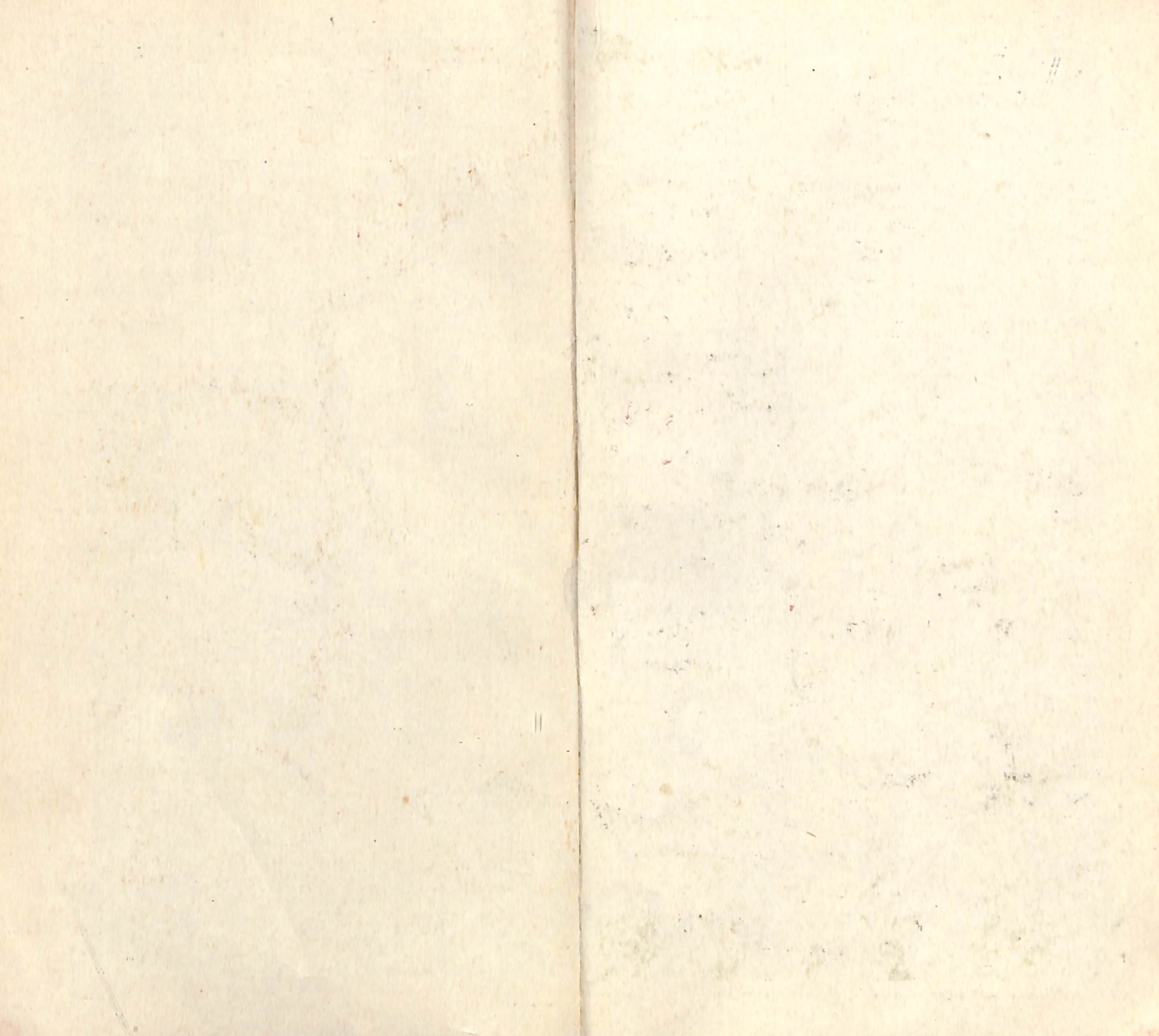
ԳՈՐԱՐԷԱ

Այաջախո

Քորդո-Վիլիս

Չոնիճաջի

Գարշեմա 19 մետր
Ունեցող 20 մետր
Չարեմ 44 քառ.

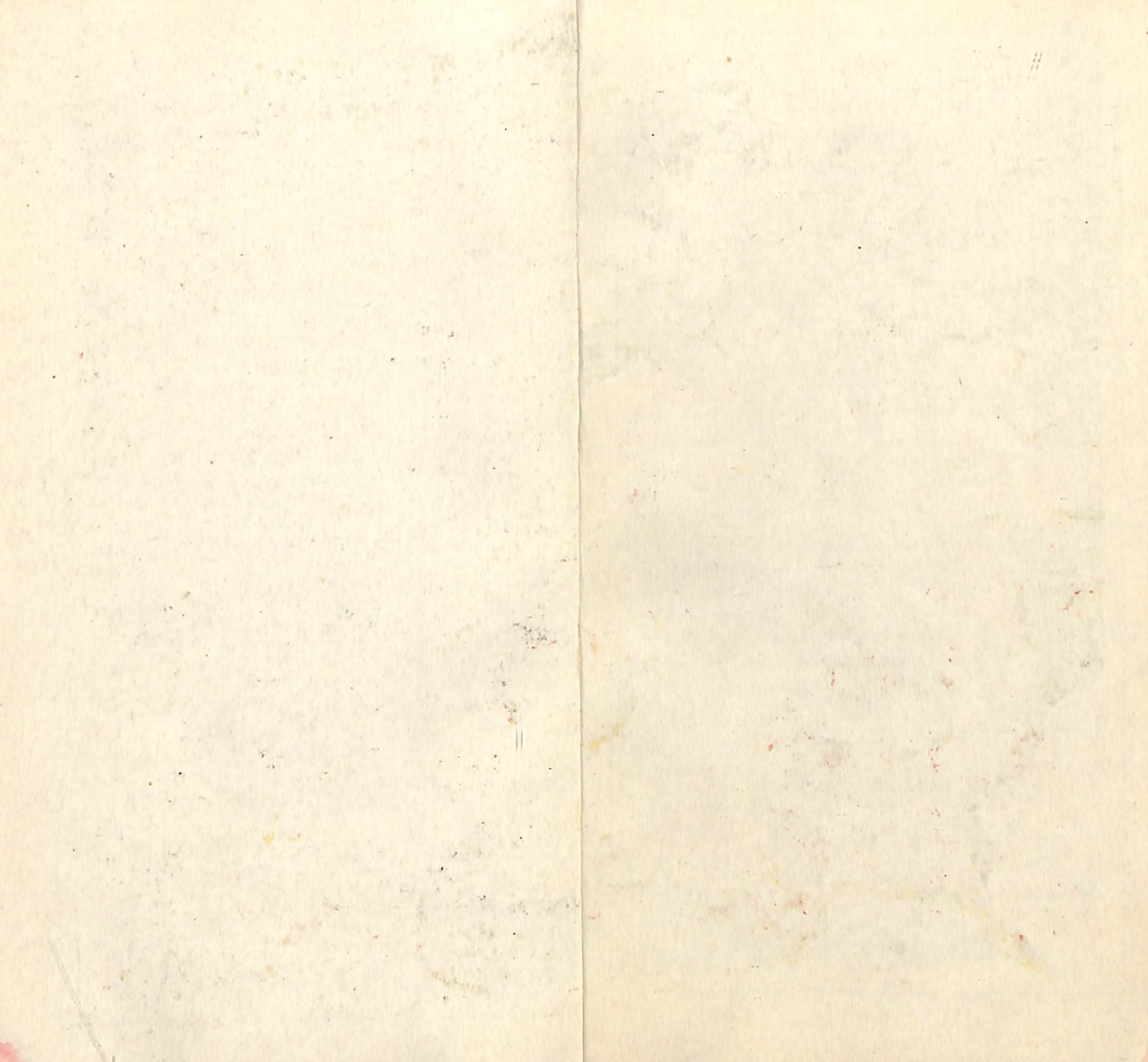

ՄԵՇՆ ՔՐԻՏԱՆԻԱԿԻ ԻՐԼԱՆՏԱ ՉՈՒՆՏԱ ԵՒ ՊԵՂԻՔԱ

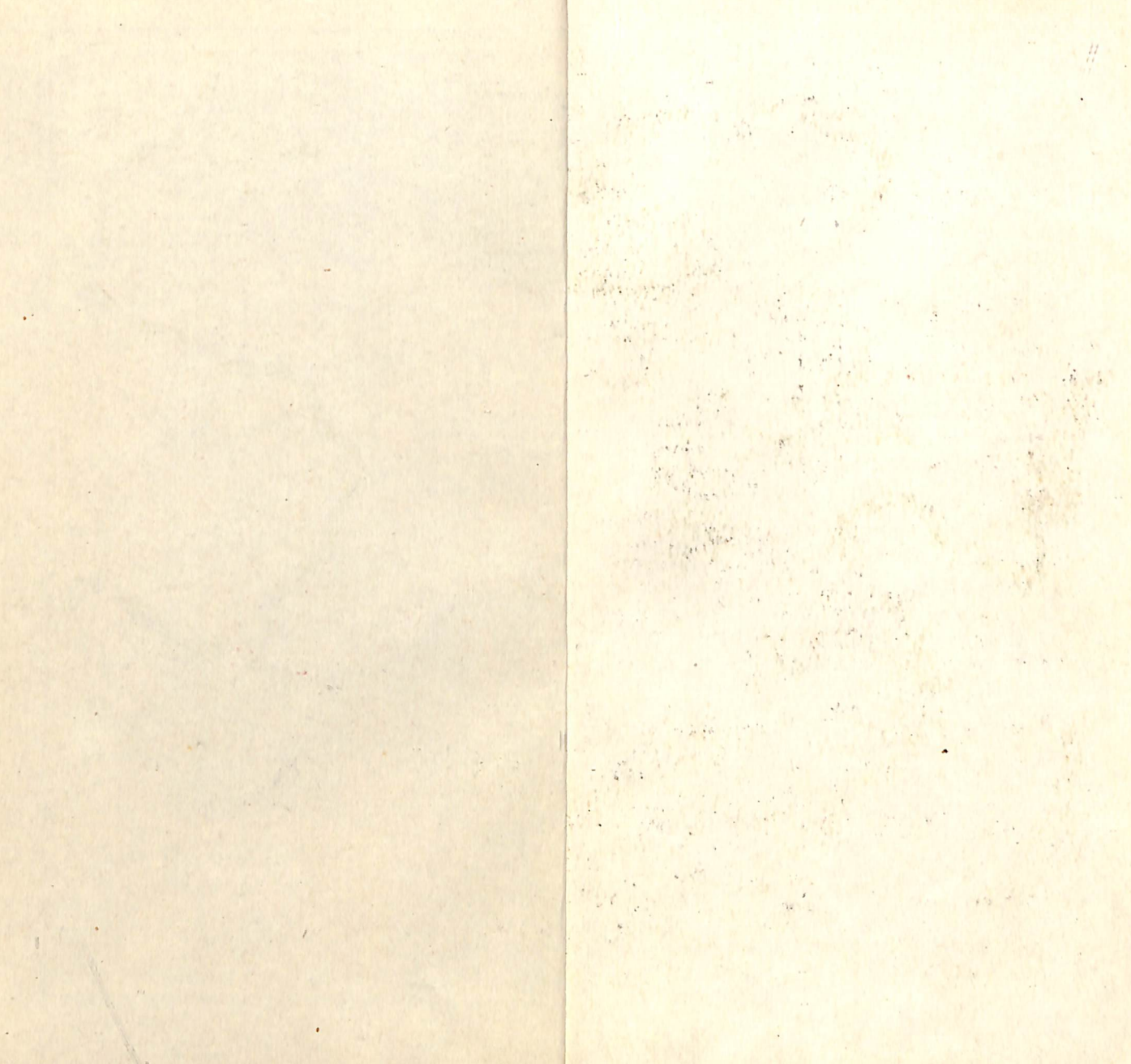
Մասշտաբ 1:7,500,000
50 0 100 150
Քիլոմետր

ԱՄՍՏՐՈ-ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ
 Աստիճան 1: 7.500.000.
 50 100 150
 Բիլլեմետրը.

20

15

20

50

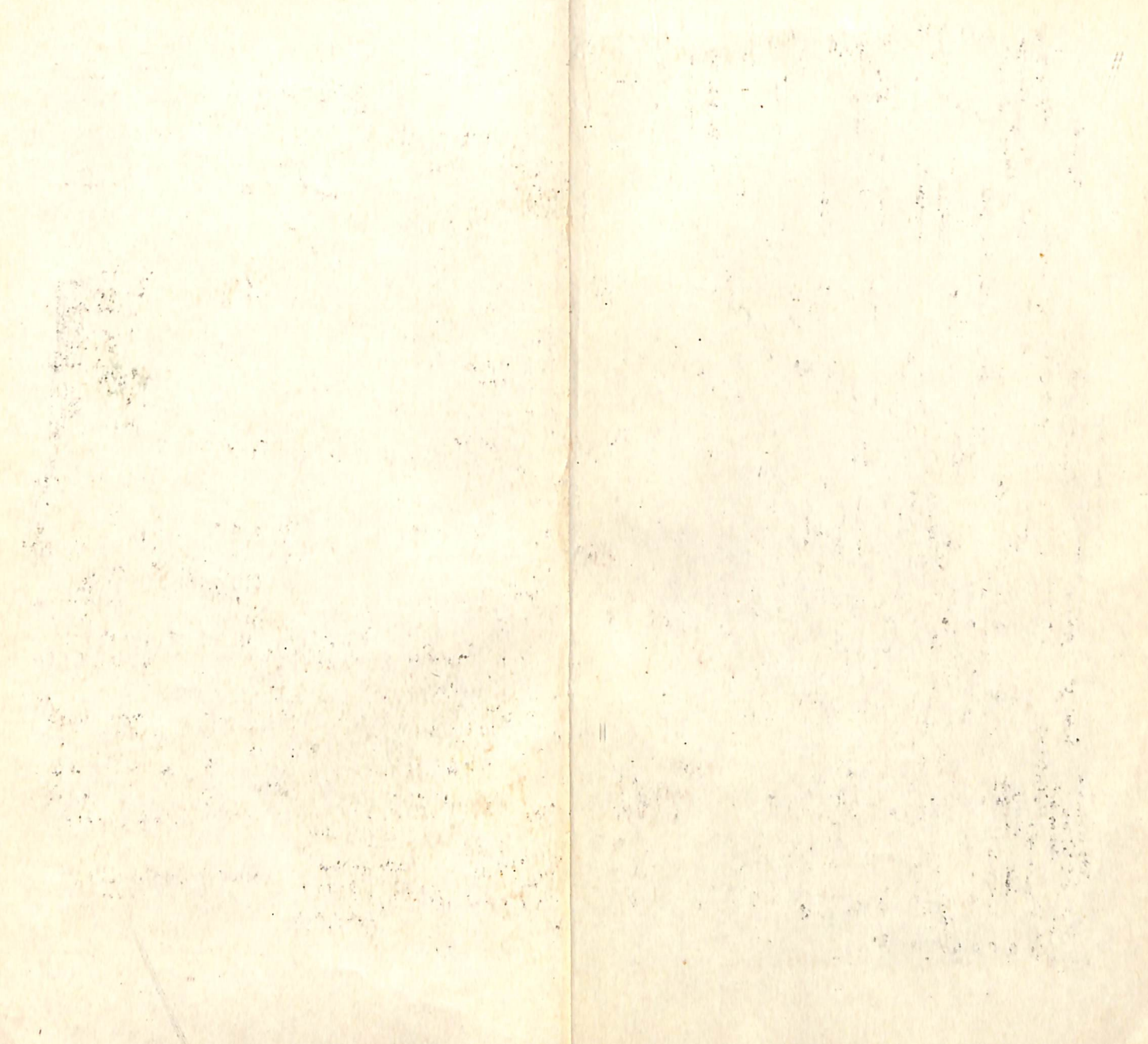
50

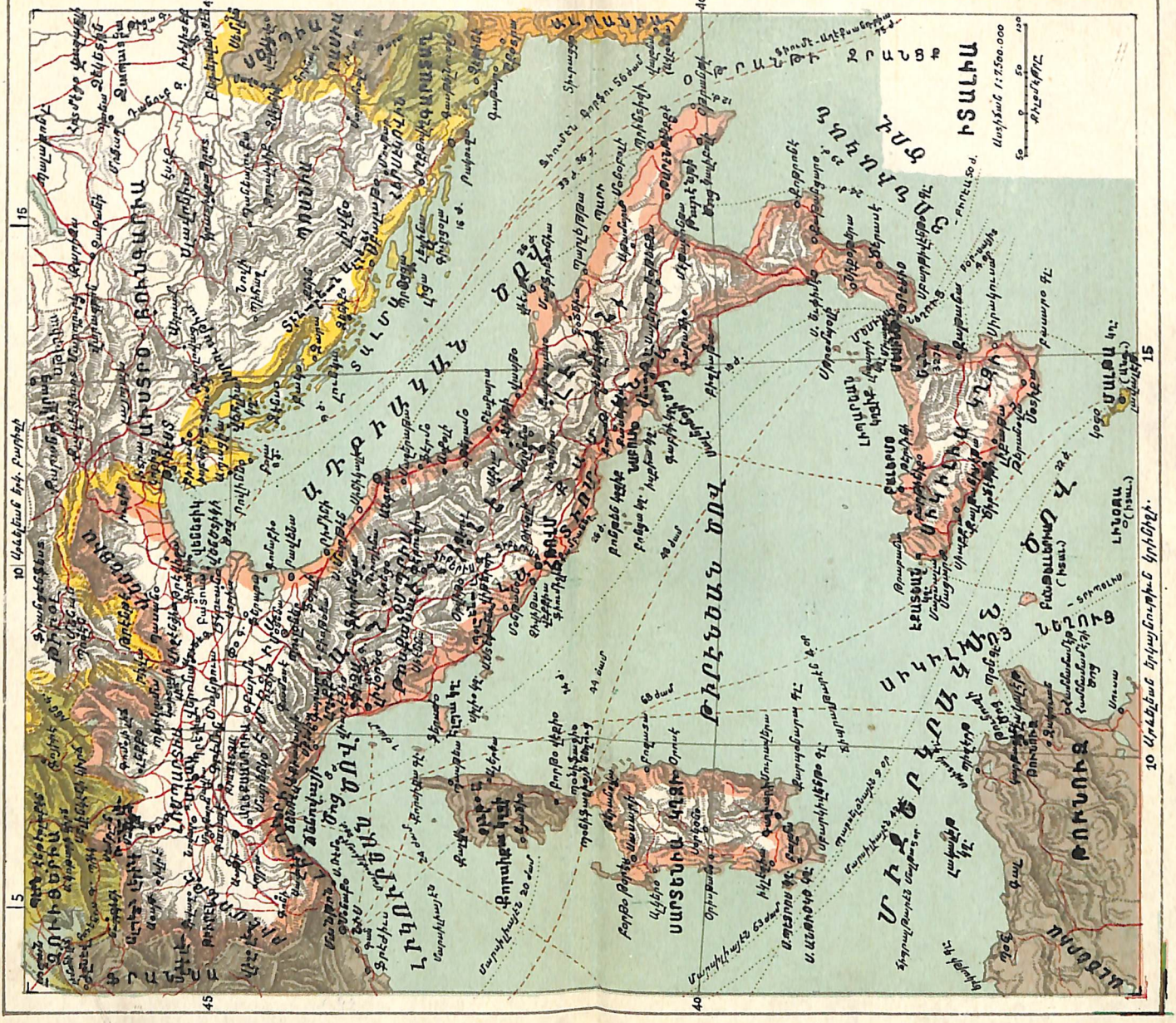
45

15

20

25

10 Արևելյան երկ. բարձրագ

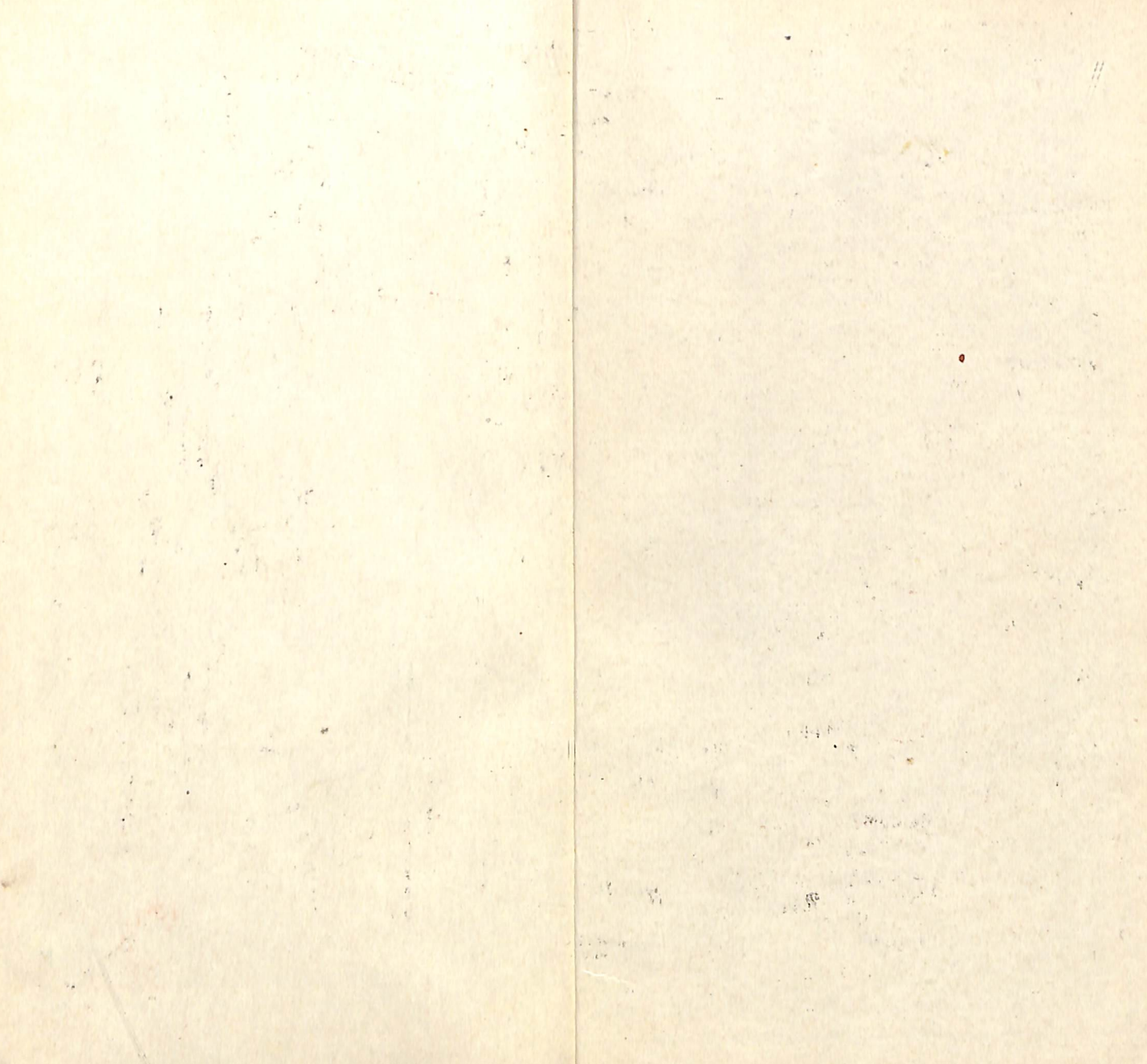
5

Մասշտաբ 1:250,000

0 50 100

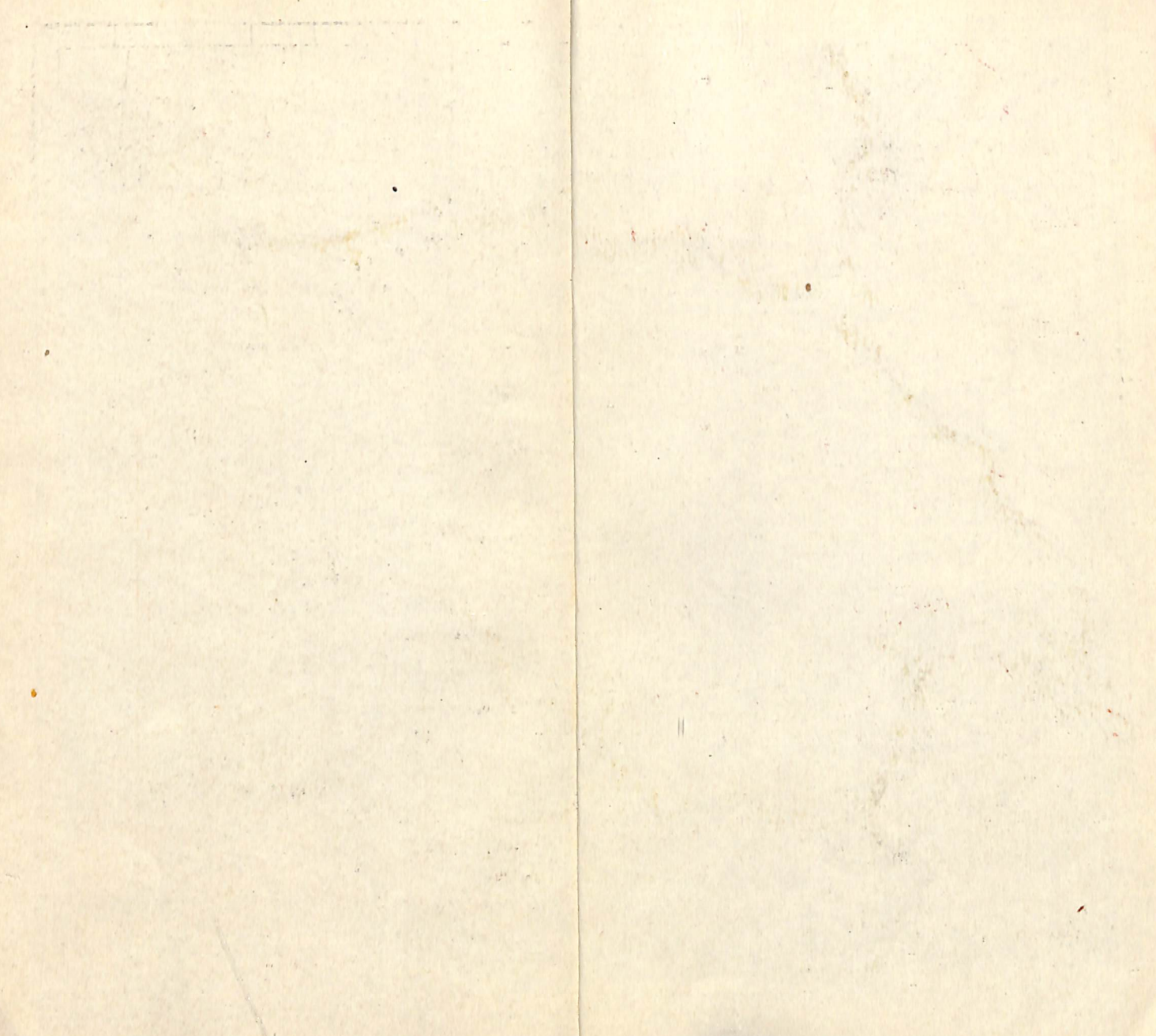
10 Արևելյան երկայնությունը կրկնվել է.

15

ԶՈՒՅՏԵՐԻԱ

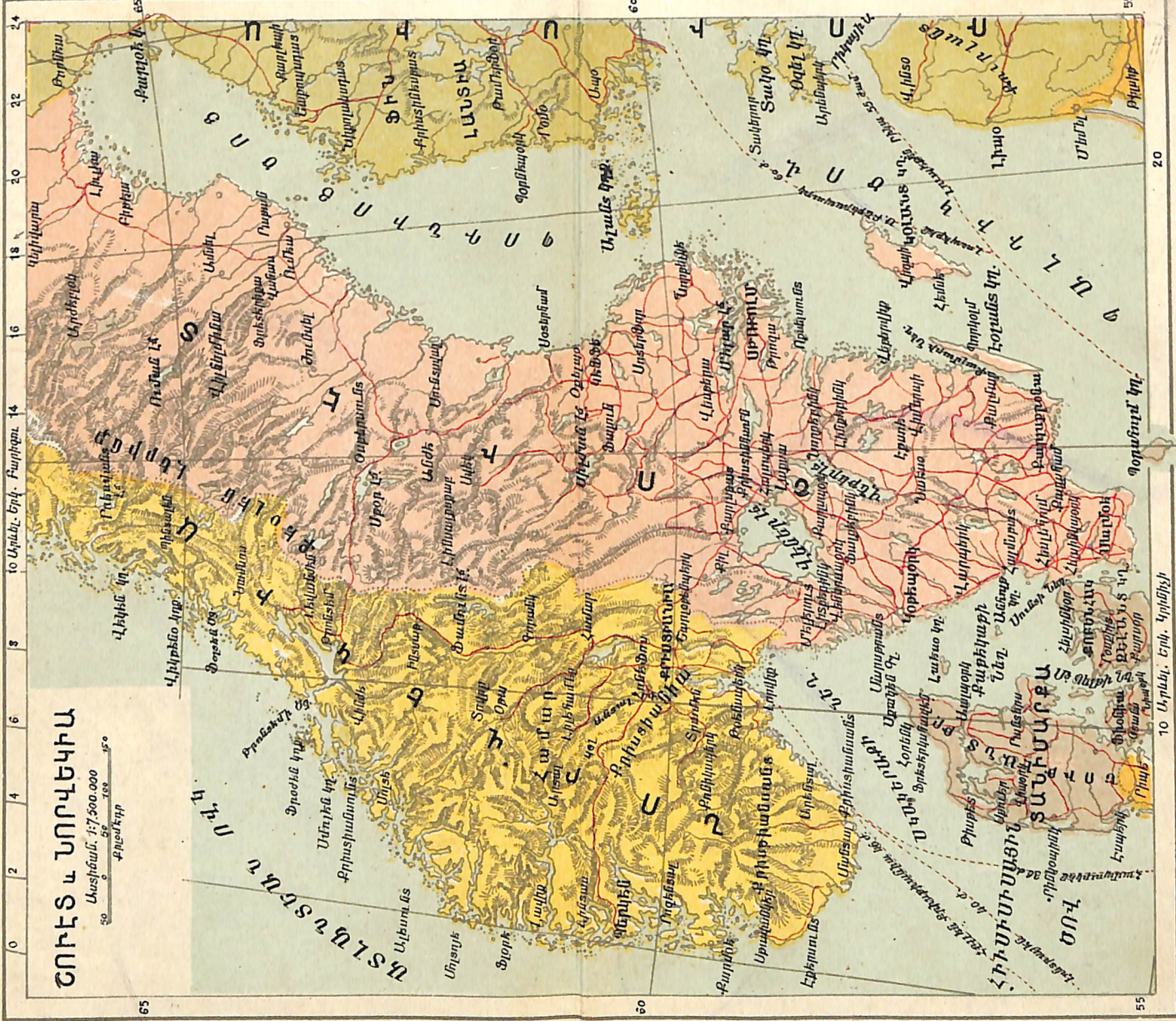
Աստիճան 1: 2,000,000
1: 20 30 40
Քիլոմետր

ՇՈՒԷՏ և ՆՈՐԱԿԵԿԻԱ

ՏՕ Աստիճան: 1:7,500,000
Փղջակեր 1:50

55

50

55

10 Արևել. Երկ. Կրկնային

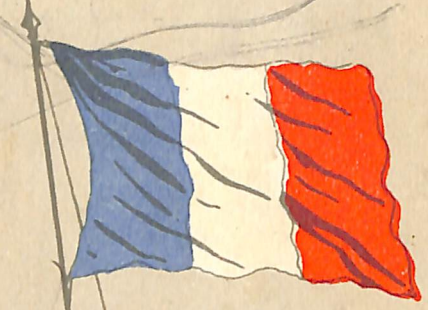

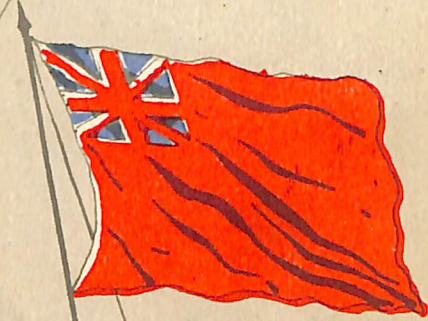

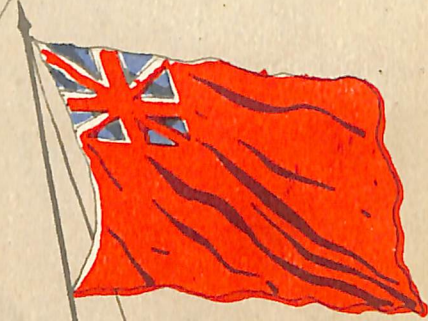

20

55

0 2 4 6 8 10 Արևել. Երկ. Կրկնային 14 16 18 20 22 24

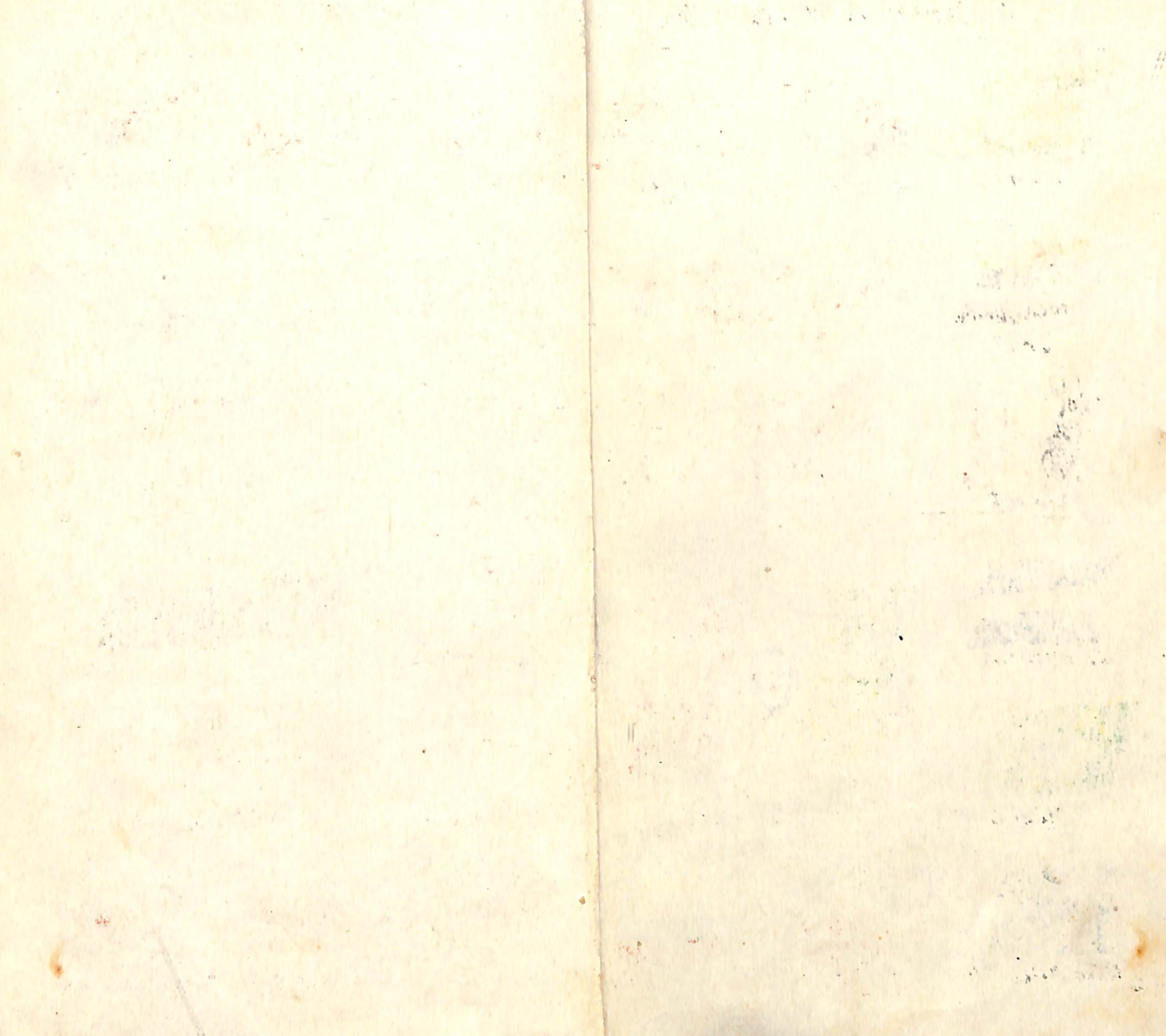

ՏԵՐՈՒԹԵԱՆՅ

		
ՍԳԱՆԻԱ	ՓՈՐՐՈՒԳԱԼ	ԴԵԼՃԻՐԱ
		
ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ	ՖՐԱՆՍԱ	
		
ԲՈՒՄԱՆԻԱ	ԱՆԳՂԻԱ	
		
ԵՊԼԱՆՏԱ	ԱՆԳՂԻԱ	
		
ՄԵՐՊԻԱ	ՉՈՒԷՏ	ՆՈՐՎԵԿԻԱ

ՇՆԴՐՈՅԱԿՆԵՐ

		
ՏԱՆԻՄԱՐՁԱ	ՉՈՒԻՑԵՐԻԱ	ՔԱՐԱՏԱՂ
		
ԱԼԳԱՆԻԱ	ՌՈՒՍԻԱ	
		
ԹՈՒՆՈՒՋ	ԳԵՐՄԱՆԻԱ	
		
ՀԻՒՐԱՆՄՊՈՒԿ	ՊՈԼՆԱ	
		
ՄՈՆԱԾՐ	ՐԱՆԱՏԱ	
		
ԻՌԼԱՆՏԱ	ՔԱՆԱՏԱ	ԱՎՐ. ԱՓՐԻԿԵԱՆ ԱՆՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՏԵՐՈՒԹԵԱՆՑ

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

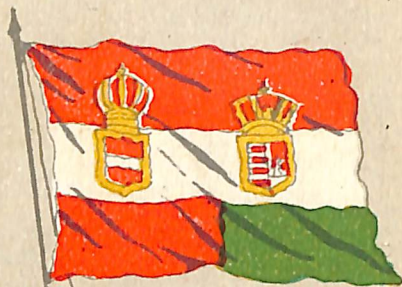
ԲՆԿԱՍՏԱՆ

ՍԻԱՄ

ՉԻՆ

ԱՒՍՏՐՕ-ՐՈՒՆԳԱՐԻԱ

ՔՈՆԿՕ

ԱՐԺԱՆԹԻՆ

ԻՏԱԼԻԱ

ՊՐԱԶԻԼ

ԱՒՍՏՐԱԼԻԱ

ՉԻԼԻ

ՔՐՈՂՈՄՊԻԱ

ԳՐՕՇԱԿՆԵՐ

ՄԵՔՍԻԲԱ

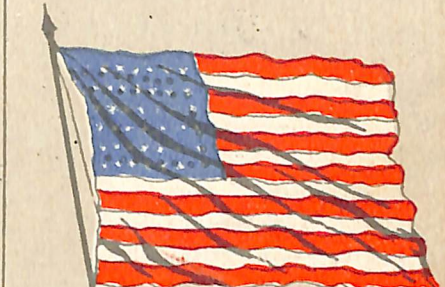
ԲԱՐԱԿՈՒԱ

ԲԵՐՈՒ

ՎԵՆԵՑՈՒԻԵԼԼԱ

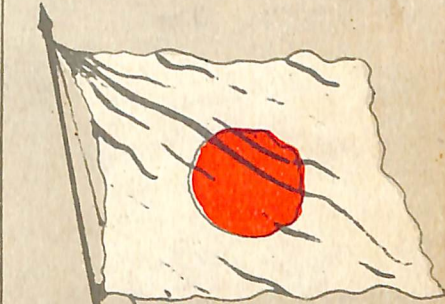
ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ
ՄԻԱՅԵԱԼ - ՆԱԿԱՆԳՔ

ՈՒՐՈՒԿՈՒԱ

ԿՈՒԱԹԵՄԱԼԱ

ՃԱՔՈՆ

ՔՐՈՂՈՄՊԻԱ

ՐՈՒՆԳԱՐԻԱ

ՍԱՄՈՍ

ԱՄԱՐԻ

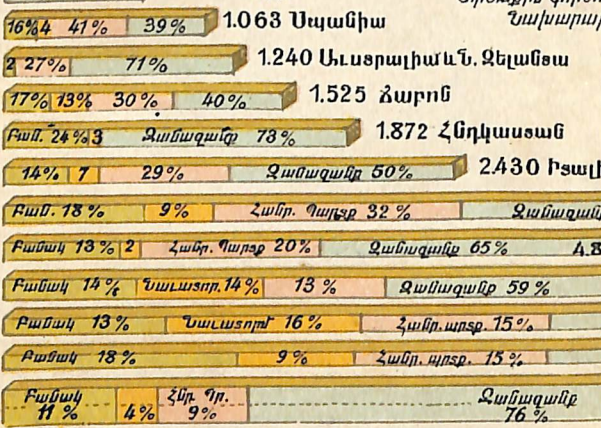

[Faint, illegible text and markings on the left page, including a purple smudge at the top left and a small blue mark near the bottom center.]

[Faint, illegible text and markings on the right page, including a double hash symbol (##) at the top right and a small blue mark near the bottom center.]

Ծախսուց գումարը միլ. Ֆր.ով.

- 3¹ Մոնթեճեկրո
- 19⁶ Լիբսեմպուրկ
- 114 Սերպիա
- 143 Տամիմարքա
- 148 Յունաստան
- 162 Նորվեգիա
- 172 Պուլկարիա
- 298 Ջուդիցերիա
- 306 Մեքսիկա
- 317 Շուեհ
- 330 Փորթուկալ
- 379 Ջինաստան
- 370 Եգիպտոս
- 405 Գամառա
- 480 Հոլանդա
- 456 Ռումանիա
- 575 Գրեգիլ
- 592 Արժամդին
- 632 Պելճիբա
- 759 Թուրքիա

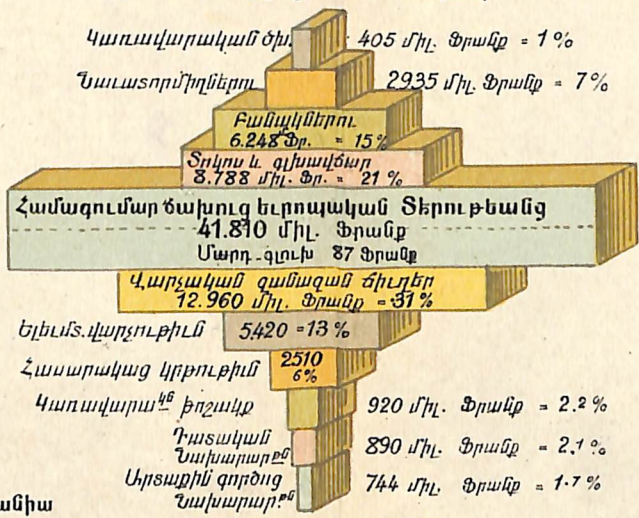

Տեղու թեանց արեկան ծախքը

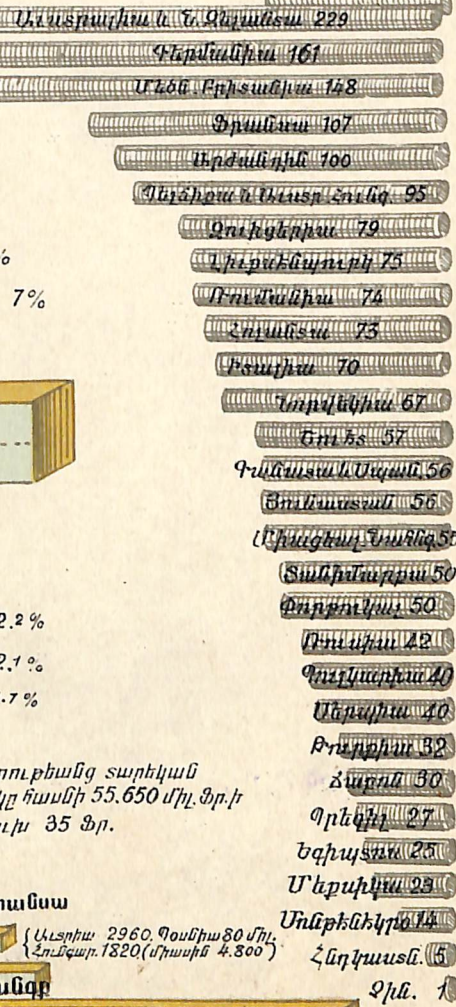
1910 ի ելեւնացոյցներուն հմ.՝ս.

Մարդ գլուխ Ֆրանքով

Եւրոպական բոլոր Տեղու թեանց Ամեհեն կարեոր ծախուց համա-գումարները ըստ տեսակներու

Աշխարհի բոլոր Տեղու թեանց արեկան ծախուց գումարը կը հասնի 55.650 միլ. Ֆր. ի Մարդ գլուխ 35 Ֆր.

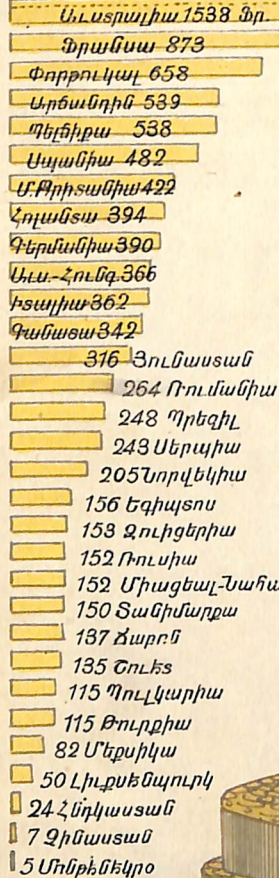

Չին. 1

Տեղաբնանց հանրային պարտուց վիճակագիրը (միլիոն Ֆրանկով)

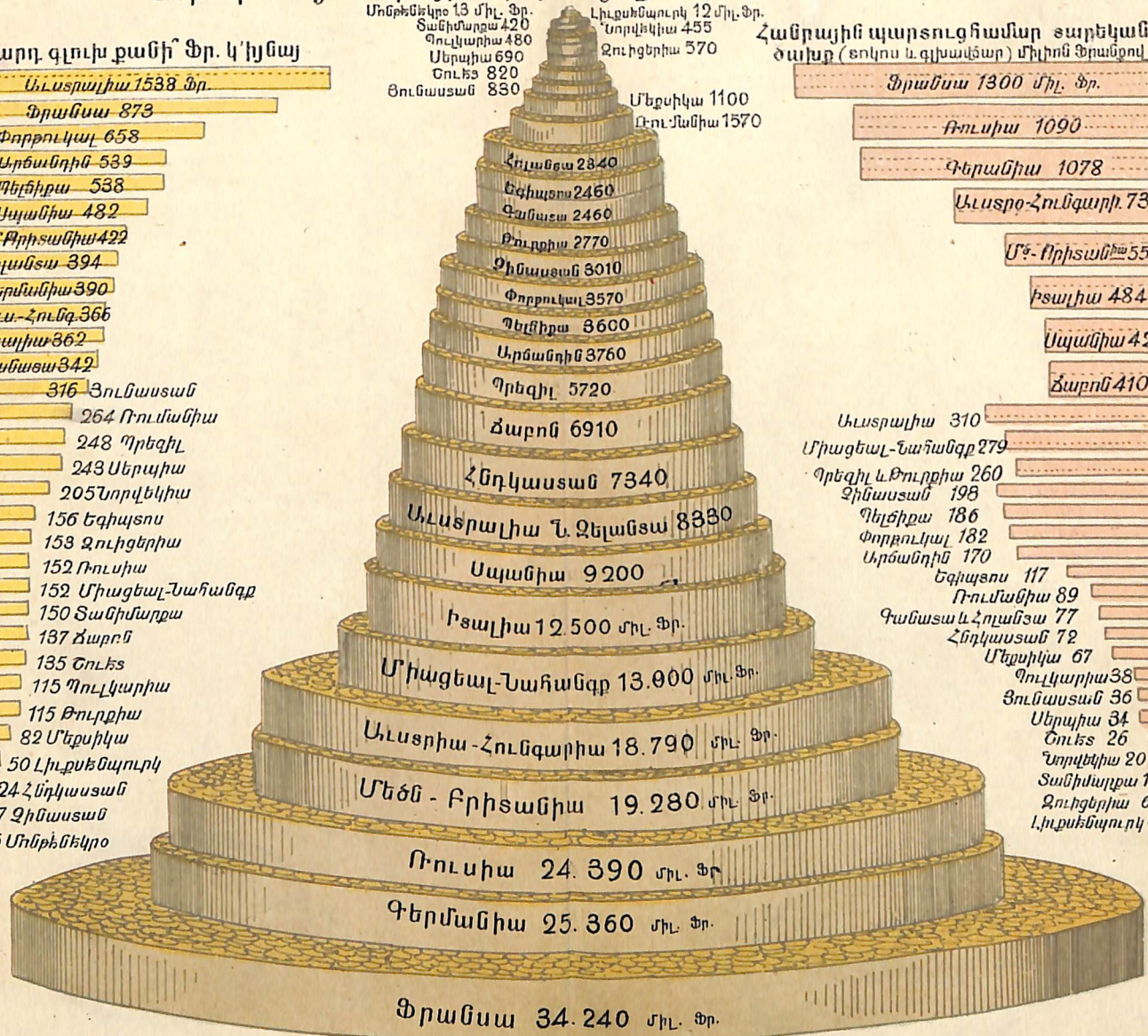
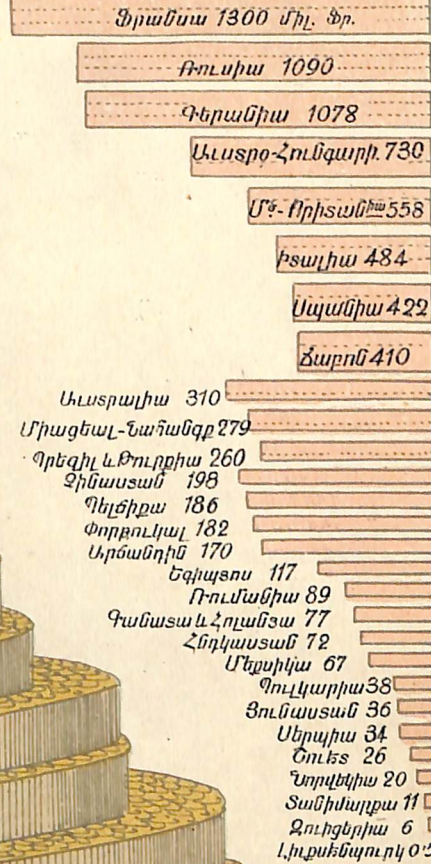
Մարդ. գլուխ քանի՞ Ֆր. կ'իյնայ

Մոնթենեգրո 13 միլ. Ֆր.
Տանիմարա 480
Պուլկարիա 480
Սերպիա 690
Շուէս 820
Յունաստան 830

Լիբանոս 12 միլ. Ֆր.
Նորվեգիա 455
Զուլիցերիա 370
Մեքսիկա 1100
Ռուսնիա 1570

Հանրային պարտուց համար զարեկան ծախք (ճուկոս և գլխավճար) միլիոն Ֆրանկով

Համագումար հանրային պարտուց բոլոր Տեղաբնանց 230.000 միլիոն Ֆրանկով. մարդ-գլուխ 140 Ֆրանկով

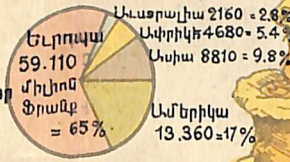

Մարդ-գուլի քանի՞ Ֆր.ի ապրանք կը ներ- ածուի հետեւեալ երկիր ներածութիւն Յերածութիւն Յուլ. Ֆր. Բանկագին քարտու միլ. Ֆր.ով հաշուած 1910 արևոյն Մարդ-գուլի քանի՞ Ֆր.ի ապրանք կարտս ածուի հետեւեալ երկիր ներհն

- Հոլանտա 1091 Ֆրանք
- 604 Պեւճիքա
- 451 Զուլիցերիա Քանասա
- 315 Մոն-Բրիտանիա
- 280 Քանասա
- 265 Տանիմարքա
- 253 Արժանդեան հանր.
- 172 Շուէհ
- 171 Ֆրանսա
- 171 Գերմանիա
- 166 Նորվեկիա
- 128 Ֆինլանտիա
- 119 Թուրքիա
- 91 Իտալիա
- 84 Միացեալ-Նահնգ
- 75 Փորթուկալ
- 61 Ռումանիա
- 57 Աւստր.-Հունգ.
- 52 Եգիպտոս
- 51 Սպանիա
- 45 Պրագիլ
- 45 Յունաստան
- 40 Պուլկարիա
- 36 Մեքսիկա
- 28 Սերպիա
- 23 Ճարտն
- 19 Ռուսիա
- 6 Հնդկաստան
- 4 Զին

Գումար ներածութեանց ամբողջ աշխարհի

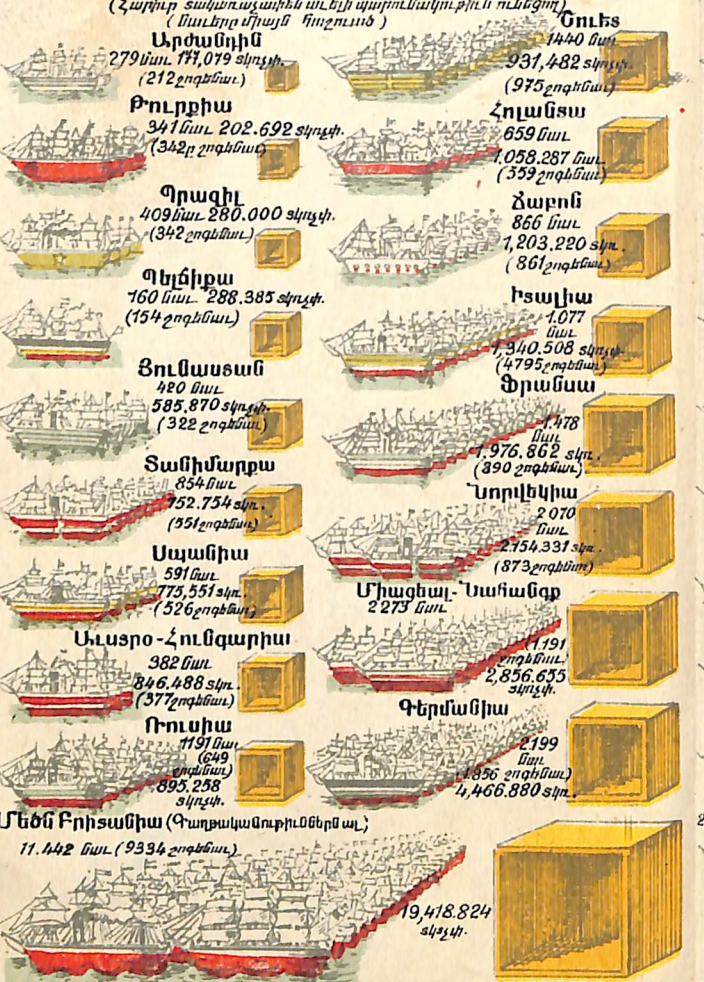
Գումար արտածութեանց ամբողջ աշխարհի

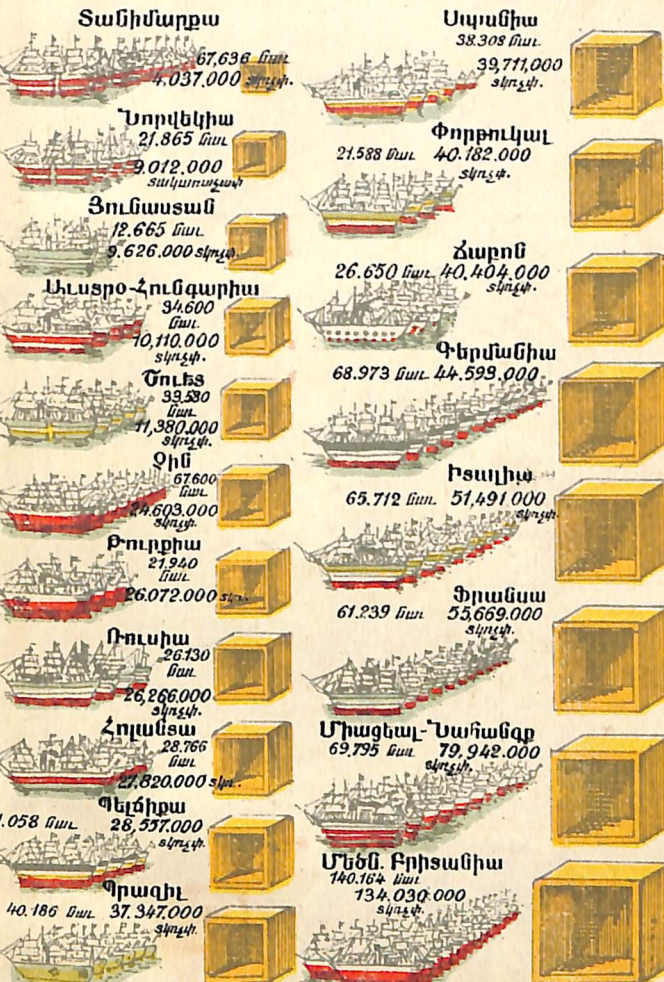
- Հոլանտա 861 Ֆրանք
- 482 Պեւճիքա
- 296 Զուլիցերիա
- 260 Արժանդեան Հանր.
- 237 Մեծն- Բրիտանիա
- 223 Գանասա
- 207 Տանիմարքա
- 164 Նորվեկիա
- 153 Ֆրանսա
- 143 Գերմանիա
- 109 Շուէհ
- 96 Ֆինլանտիա
- 93 Ա.Նահանգք
- 77 Պրագիլ
- 77 Ռումանիա
- 76 Թուրքիա
- 67 Եգիպտոս
- 57 Իտալիա
- 50 Աւստրոնգ.
- 50 Սպանիա
- 49 Մեքսիկա
- 32 Սերպիա
- 32 Փորթուկալ
- 27 Պուլկարիա
- 26 Յունաստան
- 26 Ռուսիա
- 24 Ճարտն
- 10 Հնդկաստան
- 3 Զին

Ամբողջ աշխարհի առևտրական նավերուն զուցակը (1911 թ.)
 ընդհանուր զուգար - 30.087 նաւ. 48, 147.154 տոնայ 22.473 շրջանում 38.787.572
 (Հարկուր սակաւագարի են աւելի պարունակուիլուն ունեցող)
 (Նաւերո միայն հորջուսած)

Մաւ անգղիսաներուն ծովային առևտր. շարժումը
 (Շովային մեծ գծերը և հետևաւոր ծովային առևտր. շարժումը միայն հաշուաւծ)

Սուեզի-ջրանցքին 1910 տարւոյն մաւային շարժումը (շրայնցքին անցնող զանազան ազգաց շրջանաւերը)

ԵՓՐԱՏ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻԶ - ԳՐԱՎԱՃԱՌ

Լ. Պոլիս, Պապր-Ալի Հասսէսի Թի. 72

Իրասուն ունի դպրոցական գրքերու ու վկայերու ձոյն մքեր մը, ինչպէս նաեւ մեծեւեղ կարեւոր հրատարակութիւնները.

	Ղր.՝
ՆԱԼԱՍԱՐԳ (Տարեգիրք) Գ. Վարուժան եւ Յ. ձ.	
Սիրունի	15
Մանանայ (Ա. հասր) Ե. Օսեան	8
Ֆրանս. Յեղափոխութիւն (պատկ.) Թիկո	50
Ասորական Ա. Շիսանեան	8
Մասնիչը " "	3 50
Թիպագրար " "	10
Իննսուն երեք Վիթթօ Նիչօ (պատկ.)	20
Պատերազմ եւ Խաղաղութիւն Լ. Թօլսթոյ	32
Իննսուն եւ Վեյ Ս. Բիւրաս	40
Ելլարգի Պոմպան " "	16
Ապտիլ Համիս եւ Շերյօֆ Հօլմս Ե. Օսեան	18
Հայաստանի Մէլէն (պատկ.)	15
Հայոց Պատմութիւն, Պարսսանեան (պատկ.)	20
Բերայի Հովարսաները Լ. Շարեան	4
Մտերիմ Զրոյցներ (Պատկ.) Փղշապի	12 50
Վեներական Ախսեր (Պատկ.)	4
Պոֆալոյի Տասնօրեակ	10
Նիֆ Բարբըր (Հատը)	2
Նաթ Բինէրթոն " "	2
Պատմութիւն Հայ լեզուի եւ Բանահիւստեան	
Վ. Օզանեան	15
Ուղեցոյց Ընթացեալ եւ Երջանկութեան	10

7886

	Ղր.՝
Հաւասաններու գաղտնիները	25
Երկրագործին բարեկամը	3
Ամուսնական խնդիրը. Յ. Շահրիկեան	1 50
Բարեկորդութեան հարցը Ասով	5
Ազգ Սահմանադրութեան էութիւնը Ասով	4 50
Շրափնէլի սակ եւ 15 պատմութիւններ	12
Հանի աղային արկածները Ամիրխեղ	2
Վերջին բերրը Ս. Բիւրաս	
Անտեսանելիին մէջ Տոկաթ (prof.)	8
Հարստանալու արուեստը	5

Հ Ա Յ Դ Պ Ր Ո Յ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԹԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐԱԶՍՐԻ
ԱՄՍԱԹԵՐԹ

Տարեկան Բաժանորդագին 20 դր.

Բաժանորդագրութեան եւ հասարակաւան համար
դիմել ԵՓՐԱՏ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

Կը տարուակուի բաժանորդագրութիւնը

Ե. ՕՏԵԱՆԻ

ՀԱՄԲԱԹԱԿՈՐ ՄԱՆԱՆԱՅԻ

որ

Ամէն տարաք կանոնաւորաբար լոյս կը տեսնէ

Տարեկան 52 տեսր.

Պոլիս եւ Գաւառները, տարեկան	30 դր.
Եւրոպա եւ Եգիպտոս	10 ժր.
Ռուսիա	4 ռուպլ.
Ամերիկա	2 ժոլ

59

տՖ

0003913

7886

